

Puolueettomuuspolitiikka Suomen ja Yhdysvaltain suhteissa 1982-1990

Juuso Koskinen
Pro gradu – tutkielma
Filosofian, poliittisen historian
ja valtio-opin laitos
Poliittinen historia
Turun yliopisto
Syyskuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

KOSKINEN, JUUSO: Puolueettomuuspolitiikka Suomen ja Yhdysvaltain suhteissa 1982-1990

Tutkielma, 88 s.

Poliittinen historia

Syyskuu 2018

.....

Tarkastelen pro gradu-tutkielmassani Suomen ja Yhdysvaltojen välisiä suhteita kylmän sodan lopulla, suomalaisen puolueettomuuspolitiikan näkökulmasta. Tutkielma on esittämistavaltaan kronologinen ja siinä tutkitaan aihetta kolmesta eri lähestymiskulmasta, jotka valaisevat aihetta perusteellisesti. Tarkastelussa ovat vuodet 1982-1990. Ensimmäinen lähestymiskulma on presidentti Koiviston suhteet amerikkalaisiin ja sen vaikutukset maiden välisiin suhteisiin ja ennen kaikkea siihen, miten suomalaista puolueettomuuspolitiikkaa tehtiin. Toinen lähestymiskulma käsittelee ulkoministeriön roolia maiden välisissä suhteissa. Viimeisenä lähestymiskulmana tutkielmalla on erikseen valaista maiden välisten suhteiden suurimmat ongelmakohtat.

Suomen ja Yhdysvaltojen kylmän sodan aikaiset suhteet olivat Suomen puolueettomuuspolitiikan kannalta merkittäviä. Suomalaisen puolueettomuuspolitiikan funktiona oli toimia vastapainona Suomen suhteille Neuvostoliiton kanssa, ja hyvien suhteiden ylläpito sekä niiden vahvistaminen Yhdysvaltojen kanssa edesauttoivat tätä tavoitetta. Suomi pyrki Yhdysvaltain suhteillaan identifioimaan itsensä vahvasti idän ja lännen välissä olevaksi, puolueettomaksi, valtioksi.

Keskeisin tutkimustulos oli tiivistetysti se, että Suomen maantieteellinen läheisyys Neuvostoliiton kanssa asetti maan erikoislaatuihin asemaan Yhdysvaltoihin nähden: Suomi ei kuulunut Neuvostoliittoon eikä se ollut kansandemokratia. Suomella oli kuitenkin tiiviit suhteet itään ja tätä kautta amerikkalaisten oli helppoa asioida suomalaisten kanssa, kysellen tilannearvioita kilpailevasta suurvallasta pohjimmiltaan saman arvopohjan omaavilta suomalaisilta. Vastaavaa yhdistelmää ei Yhdysvalloille löytynyt mistään muualta.

Asiasanat: Suomi, Yhdysvallat, puolueettomuuspolitiikka, ulkopoliittikka, ulkoministeriö, Koivisto, Bush, Reagan, Suomen presidentti, Yhdysvaltain presidentti, kansainväliset suhteet.

Sisällys

Johdanto	1
Tutkielman tavoitteet.....	1
Tutkimusmateriaali ja aikaisempi tutkimus.....	3
Tutkielman tausta	5
Suomen puolueettomuuspolitiikan historia.....	5
Suomen ja Yhdysvaltain suhteiden historia	7
1982-1985 – Suhteiden luontia ja muutoksia	13
Koivisto tuo omat toimintatapansa maiden suhteisiin	14
Presidenttidiplomatian alku – Bush saapuu Helsinkiin.....	22
Koivisto matkaa Washingtoniin	29
Aidosti puolueeton? – Suomen käytös YK:ssa huolestuttaa Yhdysvaltoja.....	40
Sorsan vappupuhe – Suomen ”Palme-ilmiö?”	46
Koiviston ja Bushin kirjeenvaihto lähentää maiden suhteita.....	51
1986-1990 – Kriisistä puolueettomuuden tarpeettomuuteen	60
Rauma-Repola – Sukelluspallot luovat kriisin maiden välille	61
George Shultzin vierailut Helsingissä.....	64
Reagan Suomessa maiden välisen ystävyuden vuotena	66
Varapresidentistä presidentiksi – Kirjetoveri Bush vapaan maailman johtajaksi .	72
Lopuksi	80
Lähteet	83

Johdanto

Tutkielman tavoitteet

Tutkin tässä pro gradu-tutkielmassani Suomen ja Yhdysvaltojen välisiä suhteita kylmän sodan lopulla, suomalaisen puolueettomuuspolitiikan näkökulmasta. Tutkielma on esittämistavaltaan kronologinen ja siinä tutkitaan aihetta kolmesta eri lähestymiskulmasta, jotka valaisevat aihetta perusteellisesti. Tarkastelussa ovat vuodet 1982-1990: rajaus on valittu Mauno Koiviston presidenttiyden alusta vuoden 1990 syksyyn, jolloin Helsingissä järjestettiin Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton huippukokous. Ensimmäinen – ja samalla keskeisin – lähestymiskulma on presidentti Koiviston suhteet amerikkalaisiin ja sen vaikutukset maiden välisiin suhteisiin ja ennen kaikkea siihen, miten suomalaista puolueettomuuspolitiikkaa tehtiin ja kuinka Neuvostoliito aiheena nousi esille maiden välisissä suhteissa. Samalla tutkimus tarkastelee Koiviston tyylin eroavaisuuksia hänen edeltäjänsä Urho Kekkosen presidenttikauden aikaiseen puolueettomuuspolitiikkaan. Toinen lähestymiskulma käsittelee ulkoministeriön roolia maiden välisissä suhteissa, nimenomaan päivittäisen tekemisen ja yhteistyön kautta: millaista maiden virkamiesten välinen kanssakäyminen oli, mitkä aiheet nousivat esille? Miten suomalainen puolueettomuuspolitiikka näkyi päivittäisissä suhteissa? Viimeisenä lähestymiskulmana tutkielmalla on erikseen valaista maiden välisten suhteiden suurimmat ongelmakohdat: millaisia pulmia puolueettomuuspolitiikka maiden välisille suhteille asetti? Lähestymiskulmat risteävät tekstissä tarvittaessa toistensa kanssa, jos aiheen käsittely sitä vaatii. Myös kronologisesta esittämistavasta on ajoittain luovuttu, jotta käsiteltävä asia olisi mahdollisimman selkeästi ilmaistu. Neuvostoliiton toiminta ja politiikka sekä muu kansainvälisen politiikan kehitys esiintyy tarvittaessa ja ainoastaan kontekstin ominaisuudessa.

Suomen ulkopolitiikan johdossa ymmärrettiin Yhdysvaltojen tärkeys: se toimi painavana vastinparina Neuvostoliiton vaikutukselle Suomen politiikkaan. Mutta

tässä piilee myös Suomen kylmän sodan aikaisen ulkopoliitiikan paradoksi: haluttiin hyvät suhteet Yhdysvaltoihin, mutta samalla suhteet eivät saaneet kehittyä liian läheisiksi, jotta Neuvostoliitto ei kokisi tarvetta puuttua asiaan. Se näkyi tutkittavalla ajanjaksolla 1982-1990 useasti: Yhdysvallat halusi tukea Suomen ulkopoliitiikkaa ja puolueettomuutta, mutta geopoliittiset realiteetit loivat tälle esteitä: sama tilanne oli vallinnut koko kylmän sodan ajan. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö maiden välinen suhde olisi ollut (varsinkin Suomen kannalta) tärkeä. Suhteen merkitys näkyi kylmän sodan lopulla erityisesti lisääntyneenä vierailuaktiivisuutena – Yhdysvaltain ulkopoliittisten päättäjien tavaksi tuli Neuvostoliiton matkoillaan tehdä välipysähdys Helsingissä – sekä presidentti Koiviston ja George Bushin kirjeenvaihdon yhteydessä. Jokainen amerikkalaisen päättäjän vierailu – varsinkin korkean tason poliitikkojen visiitit – ja vastavuoroisesti Suomen ulkopoliittisten päättäjien Washingtonin matkat vahvistivat Suomen puolueettomuutta Yhdysvaltojen suunnalla. Yhdysvallat ei voinut toimia ehdottomana puolueettomuuden takuumiehenä, mutta hyvien suhteiden avulla Suomi pyrki osaltaan pysyttelemään henkisesti lähempänä länttä kuin itää. Amerikkalaisten tihentynyt vierailutahti Suomessa ja suurvaltojen jännitteiden lientyminen avasivat tutkittavalla ajanjaksolla mahdollisuuden Suomelle kohentaa suhteitaan Yhdysvaltoihin.¹ Suomi pystyi esittelemään politiikkansa perusteita ja kantojaan Yhdysvaltain vaikutusvaltaisille hallinnon jäsenille, jotka linjasivat läntisen suurvallan politiikkaa. Washingtonissa myös ymmärrettiin hyvin Suomen asema idän ja lännen välissä, varsinkin Suomen tarpeen ylläpitää hyviä suhteita Yhdysvaltojen kanssa, jotta se tasapainottaisi läheisiä suhteita Neuvostoliiton kanssa. Amerikkalaiset kuitenkin kummeksuivat eräitä Suomen ulkopoliitiikan piirteitä, kuten suomalaisten käsitystä siitä, että uhka suurvaltojen välillä tulee suhteiden epätasapainosta, eikä suoraan Neuvostoliiton toimien johdosta.²

Tutkija Pekka Visurin mukaan Suomen ja Yhdysvaltojen suhteessa ei 1980-luvulla tapahtunut mitään merkittävää.³ Tämän tutkimuksen yksi tarkoitus on tarttua

---

¹ Hämäläinen 1998, 27.

² Political Fact Sheet: Finland, 28.4.1987, dokumentin numero Eur M87-20060. CIA:n arkisto, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90T00114R000303110001-0.pdf> (luettu 11.5.2017)

³ Visuri 2006, 278.

kriittisesti tähän väittämään, joka on lähdeaineiston perusteella aivan liian yksipuolinen kuvaamaan Suomen ja Yhdysvaltojen monimutkaista suhdetta kylmän sodan lopulla. Maiden välisen suhteen monimutkaisuus kylmän sodan lopulla ei ole ennen tullut tutkimuksessa tarvittavalla syvällisyydellä käsitellyksi. Tämäkään tutkimus ei tee mitään kaiken kattavaa analyysia Suomen ja Yhdysvaltain suhteista tai maiden välisestä diplomatiasta. Mutta tässä tutkimuksessa pureudutaan syvälle Suomen kannalta maiden välisten suhteiden ytimeen, eli puolueettomuuspolitiikan rooliin Yhdysvaltojen ja Suomen välillä. Puolueettomuuspolitiikka näytteli suurta roolia kylmän sodan lopulla Suomen suhteissa Yhdysvaltoihin, niin hyvässä kuin välillä pahassakin. Se toimi Suomen ulkopolitiikan kärkenä Yhdysvaltojen suuntaan, mutta aiheutti samalla paradoksaalisesti myös epäilyjä Suomen mahdollisuuksista todelliseen puolueettomuuteen Neuvostoliiton naapurina.

Tutkimusmateriaali ja aikaisempi tutkimus

Primäärilähteinä tutkielmassa käytetään ulkoministeriön arkiston materiaaleja sekä Kansallisarkistosta löytyviä Mauno Koiviston henkilökohtaisen arkiston ulkopolitiikkaa käsitteleviä kansioita. Näitä primäärilähteitä tukevat laaja tutkimus- ja muistelmakirjallisuus, sekä George H. W. Bushin presidentillisen kirjaston ja Kongressin kirjaston materiaalit, joihin pääsin apurahan turvin paikan päälle Yhdysvaltoihin tutustumaan. Yhdysvalloista kerätyt lähteet käsittelevät melko vähän Suomen ja Yhdysvaltojen suhdetta, suurimmaksi osaksi sieltä löydetyt lähteet käsittelevät kylmän sodan lopun tilannetta laajemmin: Suomi laskettiin kyseisissä dokumenteissa usein laajemman kansainvälisen kontekstin osaksi. Valitettavasti näiden arkistojen materiaaleista iso osa oli vielä salassa pidettäviä, joka rajoitti niiden hyödyllisyyttä tätä tutkielmaa ajatellen. Lisäksi käytössä on ollut internetlähteitä, kuten alkuvuodesta 2017 auennut CIA:n sähköinen arkisto, sekä yleistä kylmän sodan loppua käsittelevää taustakirjallisuutta. CIA:n arkiston avautuminen tapahtui tämän tutkielman suhteen liian myöhään, muutoin se olisi

todennäköisesti kivunnut yhdeksi osaksi primäärilähteitä: nyt se toimii muita lähteitä tukevassa ominaisuudessa. Myös State Departmentin sähköinen arkisto toimii päälähteitä tukevassa ominaisuudessa.

Suomen ja Yhdysvaltojen suhdetta kylmän sodan lopulla on tutkittu niukasti. Tämä on hyvin pitkälti johtunut arkistomateriaalien vähyydestä, sillä ne ovat auenneet tutkijoiden käyttöön vasta viime vuosina. Maiden väliset suhteet olivat myös yleisesti ottaen ongelmattomat kylmän sodan lopulla, mikä näkyy tutkimuskirjallisuuden vähäisessä määrässä. Aikaisempaa maiden välistä kylmän sodan aikaista suhteiden tutkimusta ovat tuottaneet muun muassa Hannu Rautkallio, jolta löytyy useampi teos tästä teemasta (viimeisin *Idässä kiinni, länteen kallellaan: USA ja Suomi 1944–1958*) sekä Jussi Hanhimäki, joka on kirjoittanut myös englanniksi samaisesta teemasta (viimeisin *An Insecure Friendship: the United States and Scandinavia Since 1945*). Myös Jukka Tarkka, Juhani Suomi, Vesa Vares ja Jorma Kallentautio ovat kirjoittaneet maiden välisistä suhteista kylmän sodan ajalta, mutta osana laajempaa kontekstia. Entisten Suomen Yhdysvaltain suurlähettiläiden Jaakko Iloniemen, Paavo Rantasen ja Jukka Valtasaaren teokset toimivat tämän tutkimuksen lähteinä, kuten myös Mauno Koiviston muistelmateos ja Jaakko Blombergin yleisteos *Vakauden kaipuu*. Yhdysvalloissa maiden välisistä suhteista on tehty State Departmentin johdolla *The United States and Finland: An Enduring Relationship 1919–1989*-teos, jossa käsitellään maiden välistä historiaa Yhdysvaltain Suomen valtion tunnustamisen hetkestä asti. Myös entisen Yhdysvaltain hallinnon virkamiehen James Ford Cooperin muistelmat *Asemamaana Suomi – amerikkalaisdiplomaatti Suomessa kylmän sodan aikana* on ollut yksi tämän tutkimuksen oleellisimmista lähdeteoksista. Tutkielmaa tukevana lähdemateriaalina on käytetty muun muassa teoksia *The Last Decade of the Cold War - From Conflict Escalation to Conflict Transformation, From Colony to Superpower - U. S. Foreign Relations Since 1776* ja *The Triumph of Improvisation: Gorbachev's Adaptability, Reagan's Engagement, and the End of the Cold War*.

Tutkielman tausta

Suomen puolueettomuuspolitiikan historia

Suomalainen puolueettomuuspolitiikka syntyi toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa. J. K. Paasikivi ei kuitenkaan vielä presidenttikaudellaan järjestelmällisesti kuvaillut Suomen ulkopoliittikkaa puolueettomuuspolitiikaksi: vasta Urho Kekkonen vuonna 1956 presidentiksi noustuaan alkoi julkisesti puhumaan Suomen pyrkimyksestä puolueettomuuteen kansainvälisessä järjestyksessä. Kekkosen yli 25 vuotta kestäneellä presidenttikaudella Suomen ulkopoliittikkaa määritteli Paasikiven-Kekkosen-linja. Linja sai nimensä Kekkosen vuoden 1956 presidentinvaalikampanjan yhteydessä.⁴ Sen tavoitteeksi muodostuivat hyvät suhteet suurvaltanaapuriin Neuvostoliittoon ja puolueettomuuspolitiikka, jolla pyrittiin pysyttelemään suurvaltakiistojen ulkopuolella sekä kansainvälisten yhteisöjen kautta ylläpitämään tasapainoista tilannetta pohjoisessa Euroopassa.

Suomi oli kylmän sodan kontekstissa pieni valtio, joka eli erityisessä naapuruussuhteessa Neuvostoliiton kanssa. Samalla Suomi oli demokraattinen valtio, joka osallistui läntiseen markkinatalouteen: Suomi siis tavallaan ”kellui” idän ja lännen voimatasapainon varassa.⁵ Erytysuhde Neuvostoliittoon ilmeni selkeimmin vuonna 1948 solmitusta ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksessa (YYA), joka velvoitti sotilaallisesti Suomea ja jossa Suomi tunnusti Neuvostoliiton strategiset huolet Suomen alueen mahdollisesta käyttämisestä Neuvostoliittoon hyökkäämiseksi.

Puolueettomuuspolitiikka taas luotiin ikään kuin YYA-sopimuksen vastapuoleksi, eli sillä tavoiteltiin Suomen puolueettomuusaseman kansainvälisen hyväksynnän

---

⁴ Tuikka 2013, 197; Paasikivi-seuran luonnehdinta Paasikiven linjasta <http://www.paasikivi-seura.fi/3> (luettu 15.7.2017).

⁵ Möttölä 1993, 120.

vahvistamista. Samalla sen avulla haluttiin esitellä Suomea valtiona, joka kuuluu henkisesti Länsi-Eurooppaan, ei Itä-Eurooppaan. Klaus Törnudd on todennut Suomen olleen sodan jälkeen haluton liittymään itään, mutta ei voinut liittyä länteenkään: ainoaksi vaihtoehdoksi jäi liittoutumattomuus ja sen mukaisesti puolueettomuuspolitiikan harjoittaminen.⁶ Suomen puolueettomuuspolitiikan eilinehto oli suurvaltasuhteiden tasapainoinen tilanne. Suomen politiikka pyrki edistämään tätä tasapainoista kehitystä, muun muassa Ety-kokouksen (Etyk) avulla. Kansainvälisen tilanteen muutosten nähtiin vaarantavan Suomen turvallisuuden⁷. YYA-sopimus kuitenkin vaikutti puolueettomuuspolitiikan toimeenpanoon rajoittavasti lähes koko kylmän sodan ajan.

Tutkija Harto Hakovirta kuvaili Suomen kylmän sodan aikaista puolueettomuuspolitiikkaa eräänlaiseksi väistöpolitiikaksi.⁸ Tämän väistöpolitiikan tavoitteena oli juuri pysytellä suurvaltojen välisten kiistojen ulkopuolella ja pyrkiä ehkäisemään sekä eliminoimaan niitä kaikin mahdollisin keinoin. Tämä oli luonnollista seurausta siitä, että Suomi oli puolueettomista maista eniten riippuvainen suurvaltojen politiikan tilasta: esimerkiksi puolueettomat maat kuten Ruotsi ja Sveitsi hyötyivät Suomeen nähden suotuisasta geopoliittisesta asemasta sekä pidemmästä puolueettomuuspolitiikan traditiosta, joka Hakovirran mukaan mahdollisti kyseisten maiden itsenäisemmän puolueettomuuspolitiikan. Suomen oma aktiivinen puolueettomuuspolitiikka loi onnistumisia nimenomaan tämän aktiivisuuden vuoksi, eritoten YK:n kautta tapahtuneen kansainvälisen toiminnan vuoksi. Kuitenkin Suomen kansainvälistä asemaa leimasi YYA-sopimus, joka kallisti Suomea Neuvostoliiton suuntaan. Pitää paikkaansa, että Suomella oli niin taloudelliset, turvallisuuspoliittiset kuin ylipäänsä poliittiset erityissuhteet Neuvostoliittoon. Samaan aikaan Suomi pyrki puolueettomuuspolitiikallaan kiinnittymään läntisiin organisaatioihin ja jakoi selkeästi näiden läntiset arvot. Presidentti Kekkonen tiivistikin Suomen ulkopoliittisen tilanteen osuvasti: mitä paremmat ja luottamuksellisemmat suhteet Suomella oli itäisen naapurin kanssa,

---

⁶ Törnudd 2005, 147.

⁷ Väyrynen 1993, 36.

⁸ Kallenautio 2005, 288.

niin sitä paremmat edellytykset ja suurempi liikkumatila Suomella oli suhteissaan länteen.⁹

Kekkosen vaihduttua Koivistoon Suomen ulkopoliitikassa ei tapahtunut radikaaleja muutoksia. Koivisto totesi julkisesti jatkavansa Paasikiven-Kekkosen-linjalla ja kunnioittavan edeltäjiensä perintöä. Samalla Koivisto vähensi puolueettomuudesta puhumista, linjaten Suomen ulkopoliitikan perustuvan hyviin naapuruussuhteisiin ja hyviin suhteisiin kaikkiin maailman valtioihin. 1990-luvulle tultaessa Suomi joutui muuttamaan ulkopoliittista doktriiniaan, kun kylmä sota päättyi sekä Neuvostoliitto hajosi ja lakkasi olemasta. Puolueettomuuspolitiikka sai väistyä monenkeskisen Eurooppa-politiikan tieltä ja samalla voidaan sanoa Suomen ulkopoliitikan ”normalisoituneen” vahvojen neuvostosuhteiden päätyttyä.¹⁰

Suomen ja Yhdysvaltain suhteiden historia

Suomen itsenäistyttyä marraskuussa 1917 se haki aktiivisesti tunnustusta itsenäiselle asemalleen Yhdysvalloista, mutta sai sen vasta vuonna 1919. Tämä johtui Saksan vahvasta vaikutuksesta Suomeen tuona aikana sekä siitä, että Washingtonissa uskottiin Suomelle itsenäisyyden myöntäneen Neuvostoliiton äkilliseen romahdukseen, jolloin itsenäisyyden tunnustus olisi turhaa.

Yhdysvalloissa ei myöskään luotettu Suomen poliittiseen tasapainoisuuteen ja yhdessä nämä syyt selittivät sen empimisen asiassa. Empiminen päättyi lopulta vuonna 1919, kun Suomen ja Yhdysvaltojen välille luotiin diplomaattiset suhteet.¹¹

1920- ja 1930-luku oli pääosin maiden välisten suhteiden lähentymisen aikaa, jolloin maat sopivat monista käytännön asioista, kuten maiden välisestä

---

⁹ Kallenautio 2005, 288-291.

¹⁰ Paavonen 2008, 241.

¹¹ Hanhimäki 1997, 4; *The United States and Finland: An Enduring Relationship 1919–1989*, 20. Luettu sähköisestä versiosta Yhdysvaltain Suomen suurlähetystön sivuilta https://fi.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/243/2016/11/history015_040tt8393.pdf (luettu 25.4.2017)

luovutus sopimuksesta 1924 ja tariffisopimuksesta 1936. Tämän kaltaiset sopimukset helpottivat jokapäiväisten asioiden hoitoa maiden välillä. Erityisesti amerikkalaisia miellytti se, että Suomi 1930-luvun maailmanlaajuisen laman kourissa jatkoi ainoana valtiona ensimmäisen maailmansodan jälkeisiltä vuosilta 1918-1920 Yhdysvalloilta saatujen lainojen takaisinmaksuaan.¹² Maiden väliset suhteet kuitenkin kehittyivät rajoitetusti, joka heijasteli laajemmin Yhdysvaltojen haluttomuutta puuttua Euroopan asioihin kyseisillä vuosikymmenillä.¹³ Talvisodan vuosina tuli selkeäksi se, että Yhdysvallat eivät antaisi mitään merkittävää tukea Suomelle, vaikka Atlantin toisella puolella tunnettiinkin sympatiaa Suomen sotaponnisteluja kohtaan.¹⁴

Suomi ja Yhdysvallat ajautuivat toisessa maailmansodassa vastakkaisille puolille, kun Suomi toimi Adolf Hitlerin johtaman Saksan liittolaisena jatkosodassa Neuvostoliittoa vastaan. Tämä ei kuitenkaan katkaissut maiden välisiä suhteita kokonaan, sillä Yhdysvallat ei julistanut missään vaiheessa sotaa Suomelle, vaikka Suomi soti sen sodan aikaista liittolaista vastaan. Yhdysvallat koetti välittäjän roolissa ohjata Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan kohti rauhaa vuosina 1941-1944.¹⁵

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen tilanne oli vaikea. Suomi oli kuulunut sodan hävinneen Saksan piiriin, joten Suomikin oli yksi sodan "häviäjistä". Liittoutuneiden valvontakomissio saapui Helsinkiin ja Suomen sodanaikaisia johtajia asetettiin syytteeseen, pääosin neuvostoliittolaisten painostuksesta johtuen. Yhdysvallat oli kuitenkin sotavuosien aikana sympatisoinut Suomea, muun muassa keräten Hollywoodin avulla rahaa Suomen sotilaille talvisodan vaikeina kuukausina.¹⁶ Talvisota oli tehnyt vaikutuksen amerikkalaisiin, joka vaikutti siihen, että Yhdysvallat ei katkaissut suhdettaan Suomeen vuonna 1941 alkaneen

---

¹² *The United States and Finland: An Enduring Relationship 1919–1989*, 20, 26-27. Luettu sähköisestä versiosta Yhdysvaltain Suomen suurlähetystön sivuilta https://fi.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/243/2016/11/history015_040tt8393.pdf (luettu 25.4.2017)

¹³ Hanhimäki 1997, 5.

¹⁴ Hanhimäki 1997, 7.

¹⁵ Hanhimäki 1997, 8.

¹⁶ Ylen uutinen 4.12.2014

http://yle.fi/uutiset/clark_gable_ja_vivien_leigh_talvisodan_tukena_tuulen_viemaa_-_elokuva_kerasi_rahaa_karsivan_suomen_kansan_hyvaksi/7629795. (luettu 6.3.2016)

jatkosodan jälkeenkään, vuoden 1944 kesää lukuun ottamatta. Suomen tekemä vaikutus näkyi myös siinä, kuinka Yhdysvaltain senaatin puheenjohtaja Arthur Vanderberg ehdotti alennusta Suomen sotakorvauksiin Pariisin rauhanneuvotteluissa 1947.¹⁷ Yhdysvallat käytti myös vaikutusvaltaansa Suomen kannalta edullisesti välirauhaneuvotteluissa 1944: Washingtonista ilmaistiin muun muassa kiinnostuksesta osallistua Suomen valvontakomissioon sekä viittaamalla ”Treatment of Finland” nimisessä muistiossa, joka oli myös Josef Stalinin saatavilla, Yhdysvaltojen jatkossakin tukevan Suomen ”demokraattista kehitystä.”¹⁸ Näin ollen vahvistui kuva siitä, että amerikkalaiset olisivat tavalla tai toisella sodan jälkeenkin mukana Suomeen liittyvissä asioissa. Suomi oli kuitenkin sellaisessa asemassa, jossa se ei voinut kääntyä Yhdysvaltojen puoleen samalla tavalla, kuin muut pohjoismaat: esimerkiksi naapurimaa Ruotsi – joka ei edes osallistunut sotaan – vastaanotti Marshall-apua Yhdysvalloilta ja näki Neuvostoliiton ainoana uhkana itsenäisyydelleen.¹⁹

Tämä johtui tietenkin Suomen itäisestä suurvaltanaapurista. Neuvostoliitto kuului sodan voittajiin ja hyvin pian alkoi ajanjakso, jota kutsuttiin kylmäksi sodaksi. Tällä tarkoitettiin Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain kamppailua lähes kaikilla mahdollisilla rintamilla ilman suoraa sodankäyntiä niiden välillä. Maailma muuttui laveasti ilmaisten kaksinaapaiseksi, Washingtonin ja Moskovan väliseksi kilpakentäksi. Suomen geopoliittinen asema oli talvi- ja jatkosodan vihollisen vieressä, asia joka määritteli Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa vuosikymmeniä. YYA-sopimuksen ja Neuvostoliiton naapuruuden vastapainoksi Suomi piti mahdollisuuksiensa rajoissa suhteitaan länteen yllä. Erityisesti tämä näkyi pyrkimyksenä pysytellä mukana läntisten talousjärjestelmien kehityksen kyydissä. Suomi olikin kylmän sodan aikana valtio, joka oli erityisen herkkä suurvaltasuhteiden muutoksille.

Suomen ja Yhdysvaltojen välisiä suhteita koko kylmän sodan ajan leimasi monimutkaisuus, joka hyvin usein kumpusi nimenomaan Suomen aseman herkkyydestä lännen ja idän ristiriidoille. Suomi jakoi Yhdysvaltojen kanssa samat

---

¹⁷ Valtasaari 2013, 9.

¹⁸ Rautkallio 2015, 11, 199-200.

¹⁹ Hanhimäki 1997, 10-11.

yhteiskuntaa määrittävät perusarvot, kuten esimerkiksi demokratian ja riippumattoman oikeusjärjestelmän, mutta Suomella ei ollut mahdollisuuksia kuulua virallisesti Yhdysvaltain johtaman lännen piiriin, vaan Suomi asemoi itsensä puolueettomaksi valtioksi idän ja lännen väliin. Yhdysvaltoja myös pidettiin Suomessa liikaa vapaisiin markkinoihin nojaavana yhteiskuntana sekä välinpitämättömänä yhteiskunnan vähäosaisten aseman tukaluuteen. Tutkija Jussi Hanhimäki onkin kuvaillut Yhdysvaltojen olleen kaikille Skandinavian valtioille parhaimmillaan vieras, osalle jopa sosioekonominen hirviö.²⁰

Yhdysvallat selvästi erotti Suomen aseman muista sodan hävinneistä pienistä valtioista. Potsdamin huippukokouksessa Yhdysvaltain presidentti Harry Truman ja ulkoministeri James Byrnes suoraan ilmaisivat maansa kannan, jonka mukaan Suomi oli ainoa näistä pienistä hävinneistä valtioista – johon kuuluivat muun muassa Romania ja Unkari – jonka poliittinen järjestelmä ja johto olivat tarpeeksi vakaita saadakseen virallisen tunnustuksen suurvalloilta. Suomea ei myöskään missään vaiheessa sotaa miehitetty vieraan maan sotilaiden toimesta. Liittoutuneet eivät kuitenkaan päässeet asiasta yksimielisyyteen ja Yhdysvallat tunnusti itsenäisesti Suomen sodan jälkeisen valtionjohdon, jonka seurauksena diplomaattiset suhteet palautettiin 1.9.1945. Tästä erikoisasemasta huolimatta Suomi jäi ilman syvällisempää tukea Yhdysvalloilta: realiteetti oli kuitenkin se, että Suomi oli hyvin pitkälti Neuvostoliiton armoilla. Yhdysvallat tuki kuitenkin Suomea taloudellisesti, kuten esimerkiksi edullisilla lainoilla. Tämä Yhdysvaltojen tuki auttoi Suomea muun muassa sotakorvausten maksamisessa.²¹

Puolueettomuuspolitiikan avulla Suomi tavoitteli hyviä suhteita kaikkien maailman valtioiden kanssa, joten oli luonnollista, että puolueettomuuden kautta pyrittiin ylläpitämään ja kehittämään kahdenvälisiä suhteita myös Yhdysvaltojen kanssa. Yhdysvalloissa suhtauduttiin pääosin positiivisesti Suomen puolueettomuuspolitiikkaan. Yhdysvalloille oli koko kylmän sodan ajan tärkeää, että Suomi tukeutuu läntisiin ja demokraattisiin arvoihin. Washingtonissa oltiin myös valmiita tukemaan Suomen itsenäisyyttä ja uskottavaa puolueettomuutta.

---

²⁰ Hanhimäki 1997, 13.

²¹ Hanhimäki 1997, 14-15; Ford Cooper 1998, 9.

Huolimatta tästä Yhdysvaltojen valmiudesta tukea Suomea, niin todellisuudessa tämä tuki oli hyvin pitkälti diplomaattista ja moraalista: Suomi oli sijainniltaan kaukainen maa Yhdysvaltain poliittisten perusetujen kannalta katsottuna ja liian lähellä Neuvostoliiton vaikutuspiiriä. Tämä vankisti Yhdysvaltojen näkemystä siitä, että Suomen puolueettomuutta piti tukea epädramaattisin keinoin. Naton läsnäolo auttoi myös epäsuorasti Suomen asemaa, mutta suoraa kanssakäymistä sotilasliiton kanssa ei voitu kuvitellakaan.²² Kuitenkin Yhdysvalloissa nousi usein epäilyjä Suomen puolueettomuudesta. Suomen kannanotot ja toimet suurvaltoihin liittyvissä kysymyksissä, kuten esimerkiksi 1980-luvun alussa YK:n Afganistania koskeissa äänestyksissä ja Rauma-Repolan sukelluspallojen myynti Neuvostoliittoon, saivat amerikkalaiset epäilemään Suomen ulkopoliitiikan tasapuolisuutta. Myös presidentti Kekkonen pitkä virkakausi herätti epäilyksiä Washingtonissa. Suomen herkkä asema lännen ja idän välissä aiheutti entisen Yhdysvaltain Suomen suurlähettilään Rozanne Ridgwayn mukaan maiden välisiin suhteisiin jatkuvan mahdollisuuden väärinkäsityksiin toisen asemasta ja asenteista.²³

Suomen ja Yhdysvaltojen suhde noudatti Kekkonen aikakauden aikana edellä mainitulla mallia: Yhdysvallat tuki Suomen länsisuuntauksia ja pyrkimyksiä puolueettomuuteen, mutta aika ajoin se löysi moitteita Suomen toiminnasta. Vuoden 1961 Washingtonin vierailullaan Kekkonen sai presidentti John Kennedyltä ymmärrystä ja hyväksyntää – tietysti määrin myös tukea ja kannustusta – Suomen puolueettomuuspolitiikalle. Kekkonen ensimmäisen kauden haasteet Neuvostoliiton kanssa – eli yöpakkaset 1958 ja noottikriisi 1961 – johtivat kuitenkin siihen, että Yhdysvalloissa hävisi aiemmin tunnettu myötämielisyys Suomen asemalle: Washingtonissa koettiin Suomen lipuneen liiaksi Neuvostoliiton dominanssin alle. Varsinkin noottikriisi näytti amerikkalaisin silmin siltä, että Neuvostoliito tulisi nyt korjaamaan Suomen poikkeavan erikoisen aseman. Myös Kekkonen läheiset suhteet neuvostoliittolaisiin päättäjiin sekä kommunistien vahva

---

²² Ford Cooper 1998, 9; Vares 2010, 324.

²³ Ford Cooper 1998, 10, 13.

asema suomalaisella puoluekentällä synkensivät kuvaa Suomesta Yhdysvalloissa.²⁴

1960-luvulla Suomella olikin iso savotta Yhdysvaltojen luottamuksen vahvistamiseksi puolueettomuuspolitiikkaa kohtaan. Tässä suomalaiset onnistuivatkin, vuodesta 1963 lähtien Yhdysvaltojen ja Suomen suhteet ottivat askeleen parempaan suuntaan, johtuen pääosin suomalaisten pyrkimyksistä parantaa amerikkalaisten tietämystä Suomen ulkopoliitikasta. Kennedyn seuraaja Lyndon B. Johnson oli jopa laskettavissa Suomen ystäväksi, sen verran lämpimästi hän suhtautui Suomen asemaan. Vuosikymmenen loppua kohden Suomen kuva Yhdysvalloissa parani entisestään: erityisesti Suomen harjoittama tasapuolinen YK-politiikka vahvisti puolueettomuuspolitiikan kuvaa Washingtonissa. Sieltä löytyi jopa toiveita Suomen puolueettomuuspolitiikan pragmaattisuuden voimaan ja välittäjän taitoihin Vietnamin sodan lopettamiseksi.²⁵ Ulkoministeri Dean Rusk vierailullaan Helsingissä 1966 ei esittänyt kritiikkiä Suomea kohtaan, vaan päinvastoin antoi Suomen ulkopoliitikalle tunnustusta. Erikoisen asiasta teki se, että Yhdysvaltojen suurlähetystö suhtautui huomattavan paljon skeptisemmin 1960-luvulla Suomen puolueettomuuteen ja ulkopoliitikkaan kuin State Department tai Valkoinen talo.²⁶

1970-luvulla Yhdysvaltojen viime vuosikymmenen loppua kohdin parantunut kuva Suomesta ja sen politiikasta jatkui. Luottamus Suomen poliittisiin päättäjiin oli pääosin vahvaa. Kekkonen nähtiin nyt Suomen ulkopoliitiikan takuumiehenä, vaikka aika ajoin Yhdysvaltain Suomea suurlähetystö näki Suomen pitkäaikaisessa presidentissä vähemmän hyviä ominaisuuksia: varsinkin Kekkonen iän vaikutus hänen toimintaansa alkoi vaikuttaa suurlähetystön arvioiden suopeuteen vuosikymmenen loppua kohden.²⁷ Kuitenkin kokonaiskuva Kekkosesta oli kyseisenä vuosikymmenenä Yhdysvalloissa myönteinen. Washingtonissa

---

²⁴ Kallenautio 2005, 257-258.

²⁵ Tämän välittäjän roolin torppasi lopulta Neuvostoliiton pääministeri Kosygin, joka sanoi Kekkoselle Vietnamin sodan päättyvän ainoastaan Vietnamin ja Yhdysvaltojen välisillä neuvotteluilla. Kts Kallenautio 2005, 260.

²⁶ Kallenautio 2005, 257-261.

²⁷ Ford Cooper 1998, 107-114; Kallenautio 2005, 261.

Kekkonen nähtiin presidenttinä, joka ei painostuksenkaan alla tulisi luopumaan Suomen demokraattisesta yhteiskuntajärjestelmästä. Varsinkin presidentti Richard Nixon suhtautui myönteisesti Suomen ulkopoliittikkaan ja totesi tämän myös julkisesti, sanomalla Yhdysvaltojen kunnioittavan Suomen puolueettomuutta. Suomen asema näytti Yhdysvaltojen suuntaan siis hyvin vahvalta. Kuitenkin Suomi joutui edelleen Neuvostoliiton aiheuttamista syistä johtuen ”metsästäämään” Yhdysvalloilta tätä puolueettomuus sanaa: Kekkonenkin totesi vuoden 1970 Washingtonin vierailullaan Nixonille Suomen tarvitsevan ”juuri tätä sanaa puolueettomuus.” Suomi siis tarvitsi jatkuvasti puolueettomuuspolitiikkansa onnistumisen edellyttämiseksi Yhdysvaltoja ”todistamaan” tämä puolueeton asema. Tämä ”todistaminen” toteutui muun muassa valtiovierailujen avulla. Etyk kirkasti Suomen puolueettomuuden kuvaa Yhdysvalloissa, sillä Suomen nähtiin toimivan sen parissa itsenäisesti ja tasapuolisesti. Negatiivinen piirre Suomen ja Yhdysvaltain suhteille 1970-luvulla oli suomettumiskäsitteen leviäminen Euroopasta myös Atlantin toiselle puolelle. Vuosikymmenen loppua kohden – presidentti Jimmy Carterin kaudella – kuva Suomesta sai Yhdysvalloissa kriittisempiä sävyjä. Suomen puolueettomuuspolitiikkaa tarkasteltiin Washingtonissa Carterin aikana varauksellisemmin ja tämä varauksellisuus jatkui myös Reaganin ensimmäisellä kaudella. Tämä johtui muun muassa Suomen äänestyskäyttäytymisessä YK:ssa ja Yhdysvaltain Helsingin suurlähetystön aiempaa kriittisemmäksi muuttuneesta raportoinnista.²⁸

1982-1985 – Suhteiden luontia ja muutoksia

Suomen ja Yhdysvaltojen suhdetta kylmän sodan lopulla leimasi osaltaan suomalainen puolueettomuuspolitiikka: ulkopoliittiset päättäjät pyrkivät vuosina 1982-1990 aikaisempien vuosikymmenten tapaan yhä vakuuttelemaan

---

²⁸ Kallenautio 2005, 261-264, 437.

Yhdysvaltoja neutraalista statuksestaan kansainvälisessä politiikassa. Mutta presidentti Koiviston aikana puolueettomuuspolitiikka itsessään koki muutoksia noista ajoista – johtuen hyvin pitkälti suurvaltapolitiikan liennytyksestä 1980-luvun puolivälistä lähtien – ja se näkyi myös Suomen ja Yhdysvaltain välisissä suhteissa. Tämä tutkimus perustuu siihen ajatukseen, että Suomi haki Yhdysvalloista tunnustajaa ja eräänlaista ankkuria puolueettomuuspolitiikalleen: jos läntinen suurvalta täysimääräisesti tunnusti Suomen puolueettoman aseman, sitä oli hyvin vaikea muidenkaan maiden kieltää. Atlantin takaa haluttiin puolueettomuutta vahvistavaa hyväksyntää, jolla Suomi kykenisi yhä tiukemmin identifioitumaan länteen kuuluvaksi valtioksi ja luomaan täten etäisyyttä Neuvostoliiton vaikutukselle, vahvistaen maan puolueetonta asemaa.

Yhdysvallat oli tunnustanut Suomen puolueettomuuden jo ennen Koiviston presidenttikautta, mutta yhä edelleen myös hänen presidenttikautenaan Washingtonissa löytyi skeptisiä äänensävyjä puolueettomuuspolitiikkaa kohtaan. Tässä kappaleessa tutkitaan tarkemmin vuosia 1982-1985: miten puolueettomuuspolitiikka näkyi Suomen ja Yhdysvaltain edustajien keskinäisissä tapaamisissa ja keskusteluissa? Miten Suomi pyrki esiintuomaan puolueettomuuspolitiikkaansa ja kuinka sen haluttiin vaikuttavan Yhdysvaltojen näkemykseen Suomen puolueettomuudesta? Miten Neuvostoliitto aiheena ilmeni maiden välisissä suhteissa? Samoja kysymyksiä tarkastellaan myöhemmin omassa kappaleessaan vuosilta 1986-1990.

Koivisto tuo omat toimintatapansa maiden suhteisiin

Koivisto ilmoitti heti presidenttikautensa alussa pyrkivänsä säilyttämään Paasikivi-Kekkonen-linjan tuottamaa ulkopolitiikan perintöä. Uusi presidentti kuitenkin koki henkilökohtaisesti kaikenlaiset doktriinit vieraiksi, joten Suomen ulkopolitiikka muovautui uuden johtajansa mieltymysten mukaisesti reagoivamman ja

”sovittautuvan” tyylin suuntaan.²⁹ Koivisto myös jatkoi edeltäjiensä linjalla siinä, että Suomi pyrki välttämään sotkeutumista suurvaltojen ristiriitoihin. Kuitenkin jos suurvallat ajautuivat ristiriitaan jossain asiassa, mihin Suomen oli otettava kantaa, Suomi asettui Moskovan tueksi. Esimerkiksi suurvaltojen kädenväännössä keskikantaman ohjuksista Suomi tuki Neuvostoliittoa³⁰. Uutta oli Koiviston vihjailu siitä, että Suomen ei tarvinnut vaieta vaikeistakaan puheenaiheista, vaikka ne koskisivat suurvaltoja.³¹ Samalla Koiviston aikana puolueettomuudesta puhuttiin huomattavasti vähemmän kuin Kekkonen aikana: varmasti osaltaan sen vuoksi, että Yhdysvalloissa koettiin uudelleen skeptisyyttä puolueettomia maita kohtaan 1980-luvun alkupuolella.³² Juhani Suomen tulkinnan mukaan Koiviston suhde puolueettomuuteen oli varovainen ja ujosteleva. Suomen mukaan Koivisto oli erityisen halukas näyttämään lännen silmissä Neuvostoliito-asiantuntijana, ”itäisiä yhteyksiään korostaen.” Suomen mukaan oli mahdollista, että lännen silmissä neuvostosuhteet olisivat muokanneet Koiviston omia käsityksiä.³³ Tulkinnat Koiviston suhtautumisesta puolueettomuuspolitiikkaan eivät siis olleet tutkijoiden parissa yksiselitteisiä.

Missään tapauksessa puolueettomuuspolitiikkaa ei hylätty: sitä vain harjoitettiin aavistuksen hienovaraisemmin, ilman puolueettomuus sanan ylikäyttöä tai Etykin kaltaisilla korkean profiilin hankkeilla. Usein puolueettomuuspolitiikkaa harjoitettiin ns. presidenttidiplomatialla, joka oli presidentti Koiviston luonteelle ominaista ja Suomen ulkopoliitikalle tuttua jo Urho Kekkonen kaudelta: erona Kekkoneseen toimi se, että Koivisto vierasti näyttäviä aloitteita ja suosi enemmän keskustelevaa tyyliä suljettujen ovien takana, kuin Kekkonen suosimia julkisia puheita.³⁴

Presidenttidiplomatialla Yhdysvaltojen kanssa puolueettomuutta pyrittiin ankkuroimaan länteen, jotta Suomen asema olisi kansainvälisesti selkeä: Suomi

---

²⁹ Koivisto 1995, 26; Majander 2013, 227.

³⁰ Visuri 2006, 275.

³¹ Koivisto 1995, 26; Kallenautio 2005, 433.

³² Kallenautio 2005, 437.

³³ Suomi 2006, 299.

³⁴ Kallenautio 2005, 433-434.

kuului rauhan aikana neutraaleihin valtioihin, huolimatta läheisistä suhteista naapurimaa Neuvostoliiton kanssa.

Mauno Koiviston presidenttikauden alussa Yhdysvallat esitti pyynnön Suomelle, joka asetti niin vastavalitun presidentin kuin suomalaisen puolueettomuuspolitiikan testiin. Madridissa vuoden 1982 lopulla pidettiin Etykin toista seurantakokousta ja Yhdysvaltain valtuuskunnan johtaja Max Kampelman lähestyi Suomen pääneuvottelijaa, suurlähettiläs Richard Müllerä seuraavalla pyynnöllä: voisiko Suomi pyrkiä toimimaan Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välittäjänä eräässä suorassa vaihtokaupassa suurvaltojen välillä. Kampelman puhui suoraan ulkoministeri George Shultzin valtuutuksella, joka puolestaan oli saanut valtuutuksensa pyynnön esittämiseksi suoraan presidentti Reaganilta. Yhdysvallat halusi Neuvostoliiton vapauttavan ”prominentit” toisinajattelijat – tarkoittaen muun muassa Andrei Saharovia – ja päästävän nämä matkustamaan pois maasta. Vastavuoroisesti Yhdysvallat ilmaisi Müllerille olevansa valmiita joustamaan Madridin kokouksen loppuasiakirjan ihmisoikeusmuotoilussa Neuvostoliittoa miellyttävällä tavalla. Yhdysvallat oli lähestynyt Neuvostoliittoa tuloksetta samassa asiassa aiemmin, mutta Kampelmanin arvion mukaan asia saattaisi ratketa jonkin sopivan välittäjän, tässä tapauksessa Suomen, avulla.³⁵

Tämä pyyntö asetti Suomen hankalaan tilanteeseen, erityisesti puolueettomuuspolitiikan kannalta. Asian arkaluonteisuuden tunnisti myös presidentti Koivisto, joka mainitsi asiasta suurlähettiläs Müllerille: Koiviston mukaan pyynnön oikeanlainen toteuttaminen oli erittäin vaikeaa. Suomalaiset päätyivät siihen, että he tarjoutuvat käytettäväksi suurvaltojen välittäjäksi asiassa, mutta samalla mainiten, ettei Suomella olisi mitään edellytyksiä rakentaa tai hahmottaa kyseisenlaisen sopimuksen puitteita.³⁶ Koivisto otti Yhdysvaltain tarjouksen puheeksi Viktor Vladimirovin kanssa Neuvostoliiton 60-vuotisjuhlissa ja kertoi Suomen olevan valmis olemaan mukana prosessissa, mutta kavahtavansa joutumista ”ukoksenjohdattimeksi.” Suomen panosta ei lopulta tarvittu asiassa. Max Kampelman löysi yhteyden Moskovaan Neuvostoliiton Etyk-delegaattiin

---

³⁵ Koivisto 1995, s. 61-62.

³⁶ Koivisto 1995, s. 62.

kuuluneen kenraalin kautta. Lopputuloksena Yhdysvallat sai kesäkuussa 1983 Neuvostoliitolta lupauksen päästää seitsemän helluntailaista omaisineen pois maasta.³⁷

Suomi ei siis joutunut välittäjäksi kyseisessä asiassa, joka oli luonteelta arkaluonteinen puolueettomuuspolitiikan kannalta. Yhdysvaltojen pyyntö uuden kylmän sodan epävarmassa tilanteessa asetti Koiviston vaikeaan asemaan, sillä presidenttinä hän koetti pysytellä mahdollisten suurvaltaristiriitojen ulkopuolella: välittäjäksi ryhtyminen suorassa vaihtokaupassa, joka saattoi pahimmassa tapauksessa tulehduttaa suurvaltojen välistä suhdetta entisestään, ei palvellut Suomen ulkopoliitiikan etuja. Tämä on hieman nurinkurisesti ristiriidassa puolueettomuus käsitteen kanssa, sillä puolueettomana välittäjänä toimiminen suurvaltojen välillä olisi teoriassa ollut mitä täydellisin puolueettomuuden osoitus.

Toinen Suomen ja Yhdysvaltain suhteita kiristänyt tilanne syntyi Kalevi Sorsan haastattelusta. Kalevi Sorsa oli eräs näkyvimmistä suomalaisista poliitikoista vuosina 1982-1990, toimien niin pääministerinä kuin myös ulkoministerinäkin. Varsinkin Sorsan pääministerivuosina ulkopoliitiikan johtaminen muuttui. Suomen ulkopoliitiikkaa oli vielä Kekkonen aikana suvereeniin tyyliin johtanut tasavallan presidentti, mutta Koiviston kaudella myös ulkoministerin rooli ulkopoliitiikan johdossa lisääntyi. Sorsan ollessa pääministerinä käytäntö kuitenkin muuttui ja myös pääministeri kohosi aktiiviseksi toimijaksi kansainvälisissä suhteissa.³⁸ Näin ollen hän oli myös Yhdysvaltojen silmissä tarkasti seurattu poliitikko. Hänen tekemisiään ja sanomisiaan seurattiin suurella mielenkiinnolla Yhdysvaltain suurlähetystössä. Sorsa joutuikin pariin otteeseen Yhdysvaltain suurlähetystön hampaisiin näinä vuosina. Nostan esiin kaksi esimerkkitapausta, jotka kuvaavat hyvin sitä, kuinka merkittävässä asemassa olevan poliitikon viesti ja viestintä kokonaisuutena voivat aiheuttaa tahattomastikin eripuraa kahden maan välisille suhteille.

---

³⁷ Koivisto 1995, s. 63.

³⁸ Iloniemi 1999, 159-160.

Svenska Dagbladet julkaisi 7.3.1982 pääministeri Kalevi Sorsan haastattelun, jossa Sorsa lyhykäisyydessään totesi, ettei paranemista ole suurvaltasuhteiden tilanteessa odotettavissa presidentti Reaganin valtakauden aikana. Yhdysvaltain suurlähetystö epävirallisesti ilmaisi 10.3.1982 ulkoministeriölle närkästyksensä ja ihmetyksensä Sorsan lausuntojen johdosta. Ulkoministeriön poliittinen osasto suullisesti ilmoitti Yhdysvallan suurlähetystölle, että Sorsa puhui epämuodollisessa tilanteessa, näin ollen enemmän yksityishenkilönä kuin ministerinä. Myös siihen vedottiin, että Sorsan lausunto vain ilmaisi laajasti hyväksytyä näkemystä suurvaltojen suhteiden kiristymisestä, olematta siis poikkeuksellinen arvio tässä suhteessa.³⁹

Myöhemmin Yhdysvaltain Suomen suurlähettiläs Kenneth Nyborg ohjeistettiin käymään sekä Sorsan, että ulkoministeri Pär Stenbäckin puheilla. Nyborg ilmaisi Stenbäckille hallituksensa tuhtumuksen Sorsan haastatteluun liittyen, toteamalla ulkoministeriön haastattelua koskevan kommentin heidän mielestään pikemminkin vahvistavan Sorsan haastattelussa antamia lausuntoja. Tässä hän viittasi alivaltiosihteerin Korhosen lehdistölausuntoon, joka ei ollut Yhdysvaltain edustajan mukaan ”tyydyttävä”. Nyborg myös epäsuorasti uhkasi bilateraalisien suhteiden huonontumisella, jos vastaavanlaisia julkituloja alkaisi esiintyä lisääntyvissä määrin. Ulkoministeri Stenbäck totesi selkeästi, että Korhosen ja muiden virkamiesten asiasta antamat lausunnot edustavat Suomen ulkoministeriön kantaa. Stenbäck myös totesi Nyborgille, että Sorsan lausunnot kalpenevat verrattuna Ruotsin ulkoministeri Ola Ullstenin kriittisiin kannanottoihin Yhdysvaltain politiikasta.⁴⁰

Stenbäck joutui kuitenkin myöntämään Nyborgille, että Suomessakin eräät tahot olivat julkisesti todenneet Sorsan lausunnon olleen poikkeava Suomen virallisesta ulkopoliittisesta linjasta. Ulkoministeri kuitenkin painotti, että Sorsan lausunto tuli nähdä korkea-arvoisen poliitikon epävirallisena lausuntona, joka ei millään muodoin merkinnyt muutosta Suomen ulkopoliitikassa. Nyborg ei enempää moittinut suullisesti Sorsan haastattelua, mutta antoi ulkoministeriön käyttöön

---

³⁹ Ulkoministeriön sanoma nro 143 Washingtonin suurlähetystölle 11.3.1982. Signum 18-1-YHD, UM.

⁴⁰ Ulkoministeriön muistio nro 188 25.3.1982. Signum 18-1-YHD, UM.

muistion, jossa todisteltiin miten itseasiassa Neuvostoliitto oli vastuussa suurvaltasuhteiden tilan jännittyneisyyden lisääntymisestä, ei suinkaan Yhdysvallat.⁴¹ Toimistopäällikkö Tuomo Tammin muistiossa päädyttiin seuraaviin johtopäätöksiin: ulkoministeriö koki, että Yhdysvallat oli ”pakotettu” ottamaan virallisesti – ja julkisesti – kantaa tapahtuneeseen, sillä sitä oli suhteellisen suurella volyymillä retosteltu suomalaisessa mediassa. Muistiossa todettiin myös Yhdysvaltain suurlähetystön henkilöstön varmasti pitävän huolen siitä, että suurlähettiläs Nyborgin vierailu sai näkyvyyttä osakseen. Yhdysvalloissa Suomen suurlähettiläs Jaakko Iloniemi oli saanut epävirallisen yhteydenoton State Departmentin edustajalta, joka ei kuitenkaan esittänyt asiaan liittyvää virallisempaa kannanottoa. Toimistopäällikkö Tammi päätti muistionsa toteamukseen, jossa Yhdysvaltojen kantaa Sorsan haastatteluun voitiin pitää lievänä tyytymättömyyden osoituksena, ei varsinaisena vastalauseena Suomen ulkopoliittikkaa kohtaan.⁴²

Tammi lähetti suurlähettilään vierailuista muistion myös Suomen Yhdysvaltain suurlähetystöön Washington DC:hen. Muistiossa todettiin miltei identtisesti samat asiat kuin Tammen aikaisemmassa ulkoministeriön muistiossa, mutta Sorsan reaktiot oli avattu tarkemmin Washingtoniin lähetetyssä muistiossa. Muistion mukaan Sorsa ilmoitti hämmästyneensä median reaktiosta: hän pyrki oman näkemyksensä mukaan vain kuvailemaan Yhdysvaltojen nykyisen hallinnon itse määrittelemää politiikkaa suhteessa Neuvostoliittoon. Sorsa kielsi esittäneensä minkäänlaista arvoasetelmaa ja hän painotti, ettei esittänyt arvostelua Reagania kohtaan. Kahdenvälisen suhteiden osalta Sorsa oli valmis niitä yhä parantamaan sekä kaikin keinoin edesauttamaan maiden välistä kanssakäymistä.⁴³

Washingtonissa State Departmentin Suomen asioiden edustaja Dennis Finnerty kävi Suomen suurlähetystössä puhumassa Nyborgin vierailusta ja sen syistä. State Department sai tiedon Sorsan haastattelun sisällöstä 8.3 ja antoi välittömästi 9.3 ohjeet heidän Suomen suurlähetystölleen, joka lopulta johti Nyborgin vierailuihin

---

⁴¹ Muistiossa nostetaan esille mm. Neuvostoliiton asevarustelun jatkuminen, Afganistanin ja Puolan tilanteet, Neuvostoliiton rikkomukset Etykin periaatteita kohtaan sekä Neuvostoliiton harjoittamat väkivaltaiset konfliktien ratkaisut eri puolella maailmaa.

⁴² Ulkoministeriön muistio nro 188 25.3.1982. Signum 18-1-YHD, UM.

⁴³ Ulkoministeriön sanoma nro 184 Washingtonin suurlähetystöön 26.3.1982. Signum 18-1-YHD, UM.

Sorsan ja ulkoministeri Stenbäckin kanssa. Finnertyn mukaan aina kun Yhdysvaltain hallitusta kohtaan jonkin toisen maan hallitus esitti kritiikkiä, tapaus käsiteltiin State Departmentin pysyvän ohjeistuksen kautta. Finnertyn mukaan Sorsan lausunto poikkesi täysin totutusta Suomen ulkopoliittisesta käyttäytymisestä, johon oli kuulunut pidättyväisyys toisten valtioiden päämiesten arvostelusta. Sorsan puheenvuoroa oli hänen mukaansa pidettävä Suomen hallituksen vähättelevänä lausuntona Yhdysvaltojen hallituksesta. Myös alivaltiosihteeri Korhonen sai moitteita sananvalinnoistaan State Departmentilta. Finnerty kuitenkin totesi, että State Department ei halunnut eskaloida tilannetta tällä erää: se vain lähinnä huomautti pontevasti Sorsan kaltaisten lausuntojen potentiaalisesti heikentävästä vaikutuksesta maiden välisiin suhteisiin.⁴⁴

Suunnilleen samoihin aikoihin suurlähetystön sanoman kanssa Uuden Suomen toimittaja Rauli Virtanen pääsi jututtamaan Yhdysvaltain ulkoministerin sijaista Walter Stoesselia. Haastattelun yhtenä teemana oli Suomen ulkopoliittikka ja Yhdysvaltain näkemys siitä. Stoessel esitti Yhdysvaltain suhtautuvan varauksettoman myönteisesti ja arvostavasti Suomen harjoittamaan ulkopoliittikkaan, eli Suomen pysyttelemiseen suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolella ja vakaamman Euroopan mahdollistamiseen puolueettomuuden avulla. Pääministeri Sorsan lausuntoa ei nostettu millään tavoilla esille, joka suurlähetystön silmin tarkoitti sitä, että koko tapaus oli näin ollen loppuun käsitelty.⁴⁵

Sorsan antama haastattelu ei siis lopulta tehnyt merkittävää lommoa Suomen ja Yhdysvaltain suhteisiin. Sorsan lausunnot lähinnä toivat Yhdysvaltain puolelta esille suhteiden tilan huonontumisen mahdollisuuden, jos Suomen korkeissa asemissa olevat poliitikot olisivat sortuneet harrastamaan vastaavanlaisia julkituloja jatkossa. Haastattelun lausuntoihin oli kuitenkin puututtu State Departmentin ja suurlähettiläs Nyborgin kautta, joten ihan olankohautuksella Sorsan sanomisia ei vastaanotettu Washingtonissa. Tähän saattoi vaikuttaa Sorsan ansioluettelo, johon kuului muun muassa Sosialistisen Internationaalinen aseriisuntatyöryhmän

---

⁴⁴ Washingtonin suurlähetystön sähke numero 287 ulkoministeriölle 27.3.1982. Signum 18-1-YHD, UM.

⁴⁵ Washingtonin suurlähetystön sähke numero 306/287 ulkoministeriölle 2.4.1982. Signum 18-1-YHD, UM.

puheenjohtajuus ja ylipäättään lämpimiksi koetut välit Neuvostoliiton päättäjien kanssa. Sorsaa pidettiin Yhdysvalloissa epäilyttävänä henkilönä, joka asioi KGB:n ja Stasin kanssa, sekä antoi neuvostoliittolaisilla uutiskanavilla usein myönteisiä lausuntoja idän suurvallan aseriisuntapolitiikasta ja neuvostojohtajien johtamistavoista.⁴⁶

Kohahduksen aiheutti maiden välisissä suhteissa myös Naton Euroopassa olevien joukkojen komentaja Bernard W. Rogers, joka antoi haastattelun Helsingin Sanomille 4.1.1983. Haastattelusta nousi suuri kohu Suomessa ja ulkomailla. Tässä käsitellään kuitenkin Rogersin lausuntoja ainoastaan puolueettomuuspolitiikan sekä Suomen ja Yhdysvaltojen välisten suhteiden näkökulmasta. Kenraali Rogers haastattelussaan epäili Suomen halua puolustautua kaikista ilmansuunnista tulevia hyökkäyksiä vastaan, eli myös idästä päin tuleviin. Rogersin mielestä puolueettomista maista Ruotsi ja Sveitsi puolustautuisivat kaikkia uhkia vastaan, mutta Suomesta hän ei ollut ollenkaan varma: hänen mukaansa oli jopa mahdollista, että Suomi ja Neuvostoliitto voisivat sopia mahdollisessa idän ja lännen konfliktitilanteessa suomalaisten pidättäytyvän taistelemasta sillä päättäväsyydellä millä Nato toivoisi. Tämä aiheutti närkästystä Suomessa, mutta ulkopolitiikan johto – Koiviston johdolla – ei näkyvästi ottanut asiaan kantaa, joka aiheutti ainakin ulkoministeriössä myös hämmennystä.⁴⁷ Koivisto jopa kielsi Suomen hallinnon ottamasta kantaa haastatteluun, mikä oli merkki siitä, että kenraalin lausunnot osuivat arkaan paikkaan: Suomen puolueettomuuspolitiikan uskottavuuteen.

Rogersin haastattelu aiheutti kiusaantuneen ilmapiirin myös State Departmentin sisälle. Sieltä ilmoitettiin nopeasti haastattelun jälkeen Rogersin antaneen kyseisen haastattelun yksityishenkilönä, ei Naton ja Yhdysvaltojen edustajana. Tämä oli sikäli ironista, että sama selitys Sorsan haastattelun ja puheen johdosta ei meinannut amerikkalaisille toisessa yhteydessä kelvata. State Department julisti Yhdysvaltojen tukevan voimakkaasti Suomen puolueettomuutta ja todeten samalla tämän tuen kuuluvan maan pitkäaikaiseen poliittiseen linjaan. Yhdysvaltojen

---

⁴⁶ Tarkka 2012, 378-380.

⁴⁷ Suomi 2005, 270.

Suomen suurlähetystö sai ohjeen korostaa Rogersin haastattelun henkilökohtaista luonnetta ja ilmaista yhä voimakasta tukea Suomen harjoittamalle puolueettomuuspolitiikalle. Epävirallisesti Yhdysvallat oli Juhani Suomen mukaan huolissaan haastattelun mahdollisesta vaikutuksesta antiamerikkalaisuuden lisääntymiseen Suomessa: kuitenkin Suomella ei ole lähteitä väitteensä tueksi, joten asiaan pitää suhtautua varauksella.⁴⁸

Presidenttidiplomatian alku – Bush saapuu Helsinkiin

Madridin välityspyynnöstä, Sorsan haastattelusta ja kenraali Rogersin lausunnoista huolimatta presidentti Koivisto onnistui luomaan heti ensimmäisessä virallisessa tapaamisessa läheiset suhteet Yhdysvaltain varapresidentti George Bushiin. Bush vieraili Helsingissä 1983, juuri Koiviston presidenttikauden alussa. Tämä vierailu ja siinä luotu side Yhdysvaltain varapresidenttiin – ja tulevaan presidenttiin – tulivat olemaan maiden välisen kanssakäymisen keskiössä aina 1990-luvun alkuun asti. Bush kiersi vuonna 1983 useassa Euroopan maassa, lähinnä puolustamassa Naton euro-ohjuksia, jotka olivat aiheuttaneet kritiikkiä ympäri vanhaa mannerta. Myös Helsingissä Bush puhui ohjusten puolesta ja kävi yleisesti lävitse Yhdysvaltojen kantoja asevarusteluun liittyen.⁴⁹ Mutta tämä ei ollut sisällöltään tapaamisen tärkein anti suomalaisille, vaan se kuinka Bush oli puhunut Suomen puolueettomuudesta ennen tapaamista ja itse tapaamisessa Koiviston kanssa.

Alku oli kuitenkin kiusallinen Bush saapuessa valtiavierailulle Helsinkiin. Syy tähän löytyi varapresidentin ennen vierailua antamista Suomen asemaa koskevista lausunnoista. Kesäkuisessa lehdistötilaisuudessaan Bush luonnehti Suomen olevan puolueeton ”tietyssä mielessä”. Luonnehdinnalla hän kyseenalaisti Suomen puolueettomuuspolitiikan uskottavuutta. Luonnollisesti Suomessa reagoitiin melko voimakkaasti näihin sanavalintoihin. Myös Bushin henkilökunta tajusi varapresidentin luonnehdinnan ongelmallisuuden ja heti lausuntoa seuraavana

---

⁴⁸ Suomi 2005, 272-273.

⁴⁹ Koiviston keskustelu Bushin kanssa 1.7.1983. Koiviston Ulkopolitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

päivänä julkaisi tiedotteen, jossa tunnustettiin Suomen olevan puolueeton maa, ja että Yhdysvallat kunnioittaa suuresti tätä puolueettomuutta. He halusivat myös tarkentaa, että Bushin tarkoituksena ei ollut erottaa Suomea muista puolueettomista valtioista, todeten vain Suomen maantieteellisen aseman olevan ”ainutlaatuinen”.⁵⁰ Myös aiemmin vuonna 1982 CIA:n Helsingin asemapäällikkö Robert T. Dumaine kritisoi suomalaisia harha-askeleista puolueettomuutensa suhteen: Dumaineen mielestä Suomi heikensi puolueettomuutensa uskottavuutta ja mahdollisuuksiaan toimia kansainvälisten tapahtumien isäntäkaupunkina sallimalla Maailman Rauhanneuvoston (järjestö oli Neuvostoliiton rahoittama) toiminnan Helsingissä.⁵¹ Amerikkalaisten puolelta oli havaittavissa epäilystä Suomen puolueettomuudesta, joten Koivistolla oli hyvä mahdollisuus päästä selittämään kahden kesken Bushille Suomen puolueettomuuspolitiikan taustoja ja pyrkiä vaikuttamaan Washingtonin näkemyksiin asiassa.

Koivisto tarjosi Bushille lounaan Kultarannassa 1. heinäkuuta. Koivistolle tarjoutui mahdollisuus selventää varapresidentti Bushille Suomen puolueettomuuspolitiikkaa ja samalla kertoa yleisesti Suomen historiasta: tämä osoittaisi amerikkalaisille historian vaikutuksen Suomen puolueettomuuspolitiikan perusteisiin. Erikoista oli se, että Koivisto totesi vierailun varsinaisen ulkopoliittisen osuuden olevan vasta seuraavana päivänä pääministeri Sorsan kanssa⁵²: tämä vahvisti käsitystä siitä, että Sorsalla oli aiempia pääministereitä suurempi rooli ulkopoliittikan hoidossa, johtuen osaltaan Koiviston matalaa profiilia suosivasta johtamistavasta.⁵³ Aluksi Koivisto vakuutti varapresidentille, että mitään vahinkoa ei ollut syntynyt maiden suhteisiin kyseisestä luonnehdinnasta Suomen puolueettomuudesta. Bush myös pahoitteli lausuntoaan, joka hänen mukaansa johtui ainoastaan vahingossa tapahtuneesta sananvalinnasta. Hän totesi Yhdysvaltojen tukevan ja tunnustavan varauksettomasti Suomen puolueettomuuden. Tämän jälkeen Koivisto aloitti pitkän puheenvuoron, jossa hän totesi Suomen aseman olevan vaikea sijoittaa mihinkään valmiiseen kategoriaan, vaan se pitäisi sijoittaa täysin omaan kategoriaansa. Tällä

---

⁵⁰ Koivisto 1995, 93.

⁵¹ Suomi 2005, 83-84.

⁵² Koiviston keskustelu Bushin kanssa 1.7.1983. Koiviston Ulkopoliittikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

⁵³ Rusi 2007, 434; Suomi 2005, 640-641.

tavoin Koivisto halusi vahvistaa kuvaa Suomen *sui generis* asemasta kansainvälisessä järjestelmässä. Hän myös jatkoi Suomen olevan erityisen riippuvainen kansainvälisistä olosuhteista, tarkoittaen lähinnä suurvaltojen välisten suhteiden luomaa olotilaa. Koivisto kuitenkin painotti Suomen parhaiten pärjäävän omillaan, pitäen puolensa tarvittaessa sekä maan pyrkimyksen olematta rasitukseksi muille. Koivisto painotti Suomen omaavan hyvät suhteet niin Neuvostoliiton, kuin myös kaikkien muiden maiden kanssa. Tämä Koiviston tulkinnan mukaan mahdollisti Suomen puolueettoman roolin kansainvälisessä kanssakäymisessä, etenkin Etykissä. Erityisesti puolueettomuuspolitiikasta Koivisto totesi sen harjoittamisen lähtevän Suomen omista lähtökohdista, ”oman kansan etujemme mukaisesti.”⁵⁴

Bushia kiehtoi Suomen ja Neuvostoliiton suhteet, jotka olivat hänen näkemyksensä mukaan ”ongelmattomat”. Samalla hän kuitenkin ihmetteli sitä, etteikö Neuvostoliitto muka harjoittaisi jonkin sortin painostusta Suomea kohtaan esimerkiksi YK-politiikan suhteen. Koivisto kertoi ajatuksen painostuksesta olevan väärä, todeten Suomen kuuluvan YK:n piirissä Pohjoismaiden ryhmään ja äänestävän hyvin samalla tavalla ryhmän muiden jäsenten kanssa, vaikka Suomi voikin välillä olla muita ryhmän maita ”passiivisempi.” Koivisto myös toisti Bushille Suomen kylmän sodan ulkopoliittisen perusdoktriinin, eli sen pyrkimyksen pysyttellä suurvaltakiistojen ulkopuolella. Muuten keskustelu Neuvostoliitosta koski enemmän sen ja Yhdysvaltojen välisiä suhteita, mutta Bush oli kiinnostunut Koiviston näkemyksistä esimerkiksi asevarusteluun liittyen. Selkeästi Bushia kuitenkin epäilytti Neuvostoliiton vaikutus Suomen puolueettomuuspolitiikkaan, epäillen sen painostuksella saavan Suomen lipsumaan puolueettomuuspolitiikassaan. Koivisto yhtä selkeästi puolusti Suomen puolueettomuuspolitiikkaa ja sanoi uskovansa ”sen mahdollisuuksiin.” Sekä Bush että Koivisto olivat kuitenkin optimistisia kansainvälisen kehityksen suhteen: Bush ei voinut uskoa maailman olevan koskaan niin mieletön, että se ajautuisi ”täydelliseen tuhoon.”⁵⁵

---

⁵⁴ Koiviston puhe Bushille 1.7.1983, Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA; Koiviston keskustelu Bushin kanssa 1.7.1983. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA; Koivisto 1995, 94-95.

⁵⁵ Koiviston keskustelu Bushin kanssa 1.7.1983. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

Koivisto halusi tuoda esille Suomen ongelmien olevan pieniä olosuhteiden ollessa ”normaalit”. Hän mainitsi erityisesti, että pahat konfliktit ”ovat olleet” pysyneet Suomesta etäällä, jättäen puheessaan varauksen mahdollisille tulevaisuuden ongelmille suurvaltasuhteissa. Puheessa ilmeni myös Koiviston tyytymättömyys Euroopassa vallitsevaan ohjusvarusteluun: erityisesti presidentti parjasi ydinaseita ja niiden tuhovoimaa. Koivisto myös itse henkilökohtaisesti lisäsi puheeseensa Suomen pyrkivän mahdollisuuksiensa mukaan toimimaan aseriisunnan ja rauhanomaisen kehityksen puolesta. Puheesta huomaa asevarustelu olleen asia, joka painoi merkittävästi Koiviston mieltä ja hän halusi tuoda tämän julki. Euro-ohjuskiista oli tämän taustalla. Koivisto suoraan puheessaan mainitsi asiasta Bushille, todeten sen vaarantavan koko Euroopan turvallisuuden.⁵⁶ Koiviston puheista aisti, kuinka hän oli asemoitunut enemmän Neuvostoliiton kannalle tässä asiassa: Juhani Suomen mukaan Koivisto oli saanut ennen matkaansa Moskovasta terveisiä, jossa toivottiin Koiviston tuovan mukanaan uuden arvion Yhdysvaltojen sen hetkisestä suhtautumisesta suurvaltojen aseriisuntaneuvotteluihin.⁵⁷ Myös Jukka Tarkka on huomauttanut, kuinka Koivisto ”asettui Neuvostoliiton lobbariksi ja otti pääroolikseen sen näkökantojen myönteisesti sävytetyn välittämisen Washingtoniin.”⁵⁸ Euro-ohjuksista oli päätetty Natossa vuonna 1979, jolloin se teki niihin liittyneen ns. kaksoispäätöksen. Tällä kaksoispäätöksellä Naton oli tarkoitus sijoittaa uusia keskikantaman ohjuksia (*Intermediate-range nuclear forces*, eli INF-ohjuksia) Eurooppaan vuonna 1983, ellei Neuvostoliitto sitä ennen suostuisi poistamaan omia vastaavia ohjuksiaan Euroopasta. Nato perusteli päätöksen olleen vastaus siihen, että Neuvostoliitto oli modernisoinut ydinaseitaan, joilla se kykeni uhkaamaan Länsi-Eurooppaa. Tämä aloitti kiihkeän poliittisen kiistan suurvaltojen välillä, joka synnytti Euroopassa myös laajoja kansanliikkeitä, jotka vastustivat kaksoispäätöstä.⁵⁹ Tämä kaikki tapahtui juuri samana vuonna, kun Koivisto loi suhteita Yhdysvaltoihin Bushin kautta.

---

⁵⁶ Koiviston puhe Bushille 1.7.1983, Koiviston Ulkopoliittika/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

⁵⁷ Suomi 2005, 415.

⁵⁸ Tarkka 2012, 438.

⁵⁹ Ball 1998, 188; Blomberg 2011, 67; Visuri 2006, 252-254, 260.

Seurueen kuullen pidetyn puheenvuoron jälkeen Koivisto ja Bush siirtyivät keskustelemaan kahden kesken. Koivisto pääsi jakamaan vaikutelmiaan Neuvostoliitosta ja Ruotsin sukellusvenejupakasta. Ruotsissa oli aikaisemmin vuonna 1981 tehty havainto karille ajautuneesta sukellusveneestä, joka osoittautui neuvostoliittolaiseksi alukseksi. Rajaloukkaus kehitti Ruotsin ja Neuvostoliiton välille selkkauksen, joka lähes jäädytti maiden välit.⁶⁰ Erityisesti Koivisto arvosteli ydinasevaltioita, eli myös Yhdysvaltoja, yhä pidemmälle viedystä asevarustelusta. Koivisto koko presidenttikautensa ajan osoitti kriittistä otetta asevarustelua kohtaan. Ydinaseet loivat uhan, joka kosketti luonnollisesti myös Suomea, varsinkin Neuvostoliiton läheisyyden vuoksi. Mutta myös Nato aiheutti Suomelle huolta, ennen kaikkea sen kaksoispäätöksen takia, joka lisäsi sen ohjusten määrää Euroopassa. Varapresidentti Bushin agendalla olikin juuri kaksoispäätöksen puolustaminen. Bush jakoi asian yhdysvaltalaisnäkökulmaa selittävän kirjasen, jota Koivisto pisteliäästi luonnehti propagandaksi. Bush ei kuitenkaan tuntunut reagoineen Koiviston sanavalintaan negatiivisesti, vaan tunnelma säilyi miesten kesken hyvänä. Presidentti ja varapresidentti aloittivatkin tämän vierailun johdosta kanssakäymisen, joka jatkuisi aktiivisena aina seuraavan vuosikymmenen alkupuolelle asti: kaksikon henkilökemiat tuntuivat pelaavan hyvin yhteen, vaikka mielipiteiden välillä olikin eroavaisuuksia.⁶¹ Koivisto oli muutenkin amerikkalaisten mieleen, sillä hänen edeltäjänsä – ja varsinkin hänen pitkän presidenttikautensa – vuoksi suomalaista poliittista kulttuuria pidettiin Yhdysvaltain Suomen suurlähetystön piirissä vinoutuneena itään päin: erityisesti 1960-1970-luvut nähtiin edustavan tätä vinoutunutta poliittista kulttuuria. Koiviston nähtiin oikoneen näitä vinoumia Neuvostoliittoon päin ja normalisoineen poliittista kulttuuria Suomessa.⁶²

Bushin ja Koiviston tapaamisen aiheita käsiteltiin myös 31.10.1983, kun State Departmentin Euroopan asioiden alivaltiosihteerinä toiminut John Kelly vieraili ulkoministeriössä. Kelly keskusteli alivaltiosihteerin Klaus Törnuddin kanssa monista

---

⁶⁰ Ylen artikkeli 18.11.2014, <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/11/18/ruotsin-vuosia-kestaneet-sukellusvenejahdit-vetivat-aina-vesiperan#media=107012>: (luettu 9.10.2017)

⁶¹ Koiviston puhe Bushille 1.7.1983. Koiviston Ulkopolitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA; Koivisto 1995, 95-97; Valtasaari 2009, 140.

⁶² Ford Cooper 1998, 12.

silloin ajankohtaisista aiheista. Kellyn mukaan Yhdysvalloille keskeisin huolenaihe oli idän ja lännen väliset suhteet, mikä näkyi tapaamisessa siinä, että keskustelua käytiin hyvin paljon asevarusteluun liittyen. Yhdysvaltojen uusista INF-ohjuksiin ja START-aloitteeseen (*Strategic Arms Reduction Treaty*, suurvaltojen neuvottelema aseriisuntasopimus) liittyen Kelly totesi Neuvostoliiton vastauksen olleen niihin kaikkea muuta kuin lohdullinen itä-länsi-suhteiden kannalta. Keskustelussa käytiin lävitse myös tulevia Geneven huippuneuvotteluita, joissa suurvaltojen oli tarkoitus käydä lävitse asevarusteluun liittyviä kysymyksiä ja keskustella pian Eurooppaan asetettavista Naton euro-ohjuksista. Kaikki tämä kiinnosti Suomen ulkopolitiikan tekijöitä, joten Törnuddin kanssa tapaamiseen osallistunut osastopäällikkö Pietinen pyysi Kellyä tarkentamaan lausuntoaan, jossa hän oli todennut olevan kuusi viikkoa aikaa siihen, että euro-ohjukset saavuttavat operatiivisen valmiuden ja kuinka sopu Genevessä päivä päivältä kävi tämän takia epätodennäköisemmäksi. Pietistä kiinnosti varsinkin mainittu kuuden viikon määräaika ja mitä se käytännössä tarkoitti. Kellyn mukaan määräajan olennaisin osuus oli se, että se oli ollut Yhdysvalloilla aina sama ja sitä tultiin noudattamaan, vaikka ilman Genevessä mahdollisesti solmittavaa sopua. Kelly myös mainitsi korealaisen matkustajakoneen alas ampumisen⁶³ luoneen merkittävästi jännitteitä suurvaltioiden välille, joten neuvotteluolosuhteet eivät olleet parhaimmat mahdolliset. Kellyn puheiden perusteella Yhdysvallat vyörytti syyllisyyden taakkaa kansainvälisten jännitteiden luonnista Neuvostoliitolle ja tätä Kellykin suomalaisille painotti: Yhdysvaltojen politiikka ei suinkaan ollut syyppää jännittyneeseen ilmapiiriin, vaan vika oli Neuvostoliiton.⁶⁴

Tämän kaltainen monologi toistui kylmän sodan lopulla usein amerikkalaisten, kuin myös neuvostoliittolaisten, suusta: he halusivat legitimoida omaa politiikkaansa, saada sille hyväksyntää maailmalla: kylmän sodan kontekstissa amerikkalaisille oli tärkeää saada Neuvostoliitto näyttämään suurvalloista siltä, joka loi maiden välille jännitteitä. Samalla tavoin Moskovalle oli tärkeää, että Yhdysvallat näyttäytyi muun maailman silmissä jännitteiden lisääjänä. Tämän vuoksi puolueettomien maiden

---

⁶³ Neuvostoilmavoimat ampuivat ilmakehällään sotilaskoneeksi luulemansa korealaisen matkustajakoneen alas 2.9.1983, aiheuttaen kansainvälisen paheksunnan aallon.

⁶⁴ Ulkoministeriön muistio nro 857 31.10.1983. Signum 18-1-YHD, UM.

hyväksyntä amerikkalaisten politiikalle oli Washingtonin päättäjille tärkeää ja sitä haettiin aktiivisesti, esimerkiksi Bushin vuoden 1983 Suomen vierailulla.⁶⁵ Kaikki tämä liittyi koko kylmän sodan perusdynamikkaan, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton kilpailuasetelmaan: puolueettomien maiden hyväksyntä omalle politiikalle voitiin nähdä ideologisenä voittona. Varsinkin niin sanotun ”uuden kylmän sodan” tilanteessa, jossa suurvaltojen liennytyks oli taakse jäänyttä aikaa sekä euro-ohjuskiihista ja Neuvostoliiton Afganistanin miehitys kiristivät tunnelmaa suurvaltojen välillä, ideologinen kamppailu oli kiivasta. Samalla puolueettomien maiden hyväksynnän hakemisessa oli nähtävillä häivähdys Yhdysvaltain kylmän sodan alussa syntyneestä patoamispolitiikasta, jolla maa pyrki kaikin tavoin vähentämään Neuvostoliiton vaikutusvaltaa maailmalla.⁶⁶ Suomen kohdalla se tarkoitti pyrkimystä lisäämään Yhdysvaltain politiikan hyväksyntää ja ymmärrystä.

Osoitusta Yhdysvaltojen arvostuksesta suomalaisia kohtaan sai vahvistusta myös, kun State Departmentin Pohjois-Euroopan osaston apulaispäällikkö James Wachob ja Suomen asioita hoitava Dennis Finnerty vierailivat ulkoministeriön apulaisosastopäällikkö Jaakko Blombergin luona 26.9.1984. Wachob ja Finnerty kehuivat Suomen järjestelyitä amerikkalaisten vierailuiden aikana, samalla pahoitellen eräiden vieraiden varomattomia sanoja Suomeen liittyen ja niistä syntyneistä väärinkäsityksistä. Tässä vieraat viittasivat varapresidentti Bushin aikaisemman vierailun lausuntoihin Suomen ”eräänlaisesta puolueettomuudesta”, jotka varapresidentti itse kuitenkin jo korjasi henkilökohtaisessa keskustelussaan Koiviston kanssa. Wachob ja Finnerty lupailivatkin Blombergille, että vastaisuudessa State Department pitäisi paremman huolen amerikkalaisvierailijoiden perehdyttämisessä Suomen politiikkaan. He myös totesivat, kuinka oli tärkeää jatkossakin amerikkalaisten poliitikkojen ja virkamiesten vierailu Suomessa saadakseen ”arvokasta ensikäden tietoa.” Vierailuiden yhteydessä voitiin luoda heidän mukaansa henkilökohtaisia kontakteja ja kokemuksia, jotka vaikuttavat ”vaikuttajahenkilöiden” arvioihin, eli Yhdysvaltain politiikan tekijöihin. Blomberg myötäili näitä mielipiteitä ja totesi, kuinka yksittäisille

---

⁶⁵ Katso ”Bush Helsingissä”-kappale.

⁶⁶ Kissinger 1994, 445.

lausunnoille oli turha antaa liian suurta painoarvoa⁶⁷. Hän myös toivoi suomalaisten saavan tulevaisuudessa samalla tavalla kontakteja ja kokemuksia Washingtoniin suuntautuvilta vierailuilta, kuin amerikkalaiset olivat saaneet Helsingistä.⁶⁸

Koivisto matkaa Washingtoniin

Seuraava suurempi askel Suomen ja Yhdysvaltain välisessä presidenttidiplomatiassa – ja maiden välisissä suhteissa ylipäätään – otettiin syyskuussa 1983, kun presidentti Koivisto matkusti valtiovierailulle Washingtoniin. Tällä vierailulla oli erityistä merkitystä, sillä Koivisto oli päättänyt päivittää Suomen ulkopoliittikan määrittelyn juuri Washingtonissa. Koivisto matkusti Yhdysvaltoihin kansainvälisen tilanteen ollessa äärimmäisen jännittynyt, muun muassa pudotetun korealaisen lentokoneen vuoksi. Suomelta oli siis uskalias ratkaisu koettaa vahvistaa lännessä puolueettomuuden kuvaansa näissä olosuhteissa, jossa suurvaltatilanne oli hyvin jännittynyt. Yhdysvalloissa oli aina hieman epäilty Suomen asemaa puolueettomana maana, kuten esimerkiksi varapresidentti Bushin aikaisemmasta lausunnosta vuodelta 1983 voidaan päätellä. Yhdysvalloissa ulkopoliittikan tyyli oli muuttunut voimakkaasti Neuvostoliiton vastaiseksi ja Reagan uskoi hyvin mustavalkoiseen käsitykseen, johon kuuluivat ainoastaan ystävät ja viholliset⁶⁹: tämä toimi luonnollisesti rasitteena myös Suomen puolueettomuuspolitiikalle Washingtonin suuntaan.⁷⁰ Koiviston vierailulla oli siis tässäkin suhteessa iso merkitys sille, missä valossa Suomen puolueettomuus nähtiin Yhdysvalloissa.

---

⁶⁷ Tällä ehkä turvattiin omaakin selustaa, sillä esim. Sorsan lausunnot olivat aiheuttaneet kohua yhdysvaltalaisten keskuudessa, kts Sorsa-kappale.

⁶⁸ Ulkoministeriön muistio nro 832 26.9.1984. Signum 18-1-YHD, UM.

⁶⁹ LaFeber 2008, 318-319.

⁷⁰ Hanhimäki 1997, 153; *Mauno Koivisto – supervaltojen välinen sillanrakentaja*. Artikkelin kirjoittaja Juha-Matti Ritvanen (<https://politiikasta.fi/mauno-koivisto-supervaltojen-valinen-sillanrakentaja/>, luettu 4.9.2018).

Vierailuun liittyviä valmisteluita hiottiin huolella ennen Koiviston matkaa Atlantin yli. Koivistoa valmisteltiin vierailun aikana todennäköisesti esiin nousevilla puheenaiheilla ja niihin laadituilla vastausvaihtoehdoilla. Esimerkiksi Suomen Yhdysvaltain suurlähetystö paneutui saattamaan presidentti Koiviston ajan tasalle Yhdysvaltojen sisäisestä poliittisesta ilmapiiristä ja tulevista presidentinvaaleista, Washingtonin suhtautumisesta suurvaltasuhteisiin ja asevarusteluun sekä muista Yhdysvaltain ulkopolitiikkaan liittyvistä asioista, kuten esimerkiksi Väli-Amerikan tilanteesta ja amerikkalaisten reaktioista Neuvostoliiton korealaisen matkustajakoneen pudottamiseen liittyen. Suurlähettiläs Richard Müllerin Koivistolle lähettämässä muistiossa hän kävi vielä erikseen lävitse Koiviston ja Reaganin tulevan keskustelun oletettua sisältöä. Koivisto ei ollut ennen matkaansa henkilökohtaisesti tavannut Reagania, joten Müller koki parhaaksi kuvailla Yhdysvaltain presidentin keskustelutyylä, jota hän kutsui ”varsin vapaaksi.” Müller arveli Reaganin haluavan puhua Koiviston kanssa ainakin seuraavista aiheista: YK:ssa päivää ennen tapaamista suomalaisten kanssa pidetystä puheesta, jossa Reagan tulisi pitämään ”palopuheen” Neuvostoliiton pudotettua korealaisen matkustajakoneen; Israelin ja Libanonin välillä olleesta konfliktista sekä Geneven huippukokouksesta ydinaseiden rajoittamiseksi ja talousasioista yleisesti: erityisesti Müller neuvoi Koivistoa mainitsemaan pääministerikautensa talouden sopeuttamistoimet. Suomelle tärkeimmäksi keskustelunaiheeksi Müller nosti puolueettomuuden, sen tunnustamisen ja arvostamisen. Hänen mukaansa puolueettomuus olisi aiheena vaikeaa Koiviston sovittaa keskusteluun, varsinkin jos kyseinen keskustelu tulisi virtaamaan Reaganin tyyliin suhteellisen vapaasti. Tämän takia Müller tuli siihen johtopäätökseen, että Reagan olisi saatava itse ottamaan Suomen puolueettomuus esille presidenttien välisessä keskustelussa. Müller toteaaakin kirjeessään Koivistolle, kuinka hän on kuullut State Departmentin virkamiesten valmistelevan Reaganin puhenuotteja tämän suomalaisten toiveen mukaisesti.⁷¹

Koiviston tuleva Suomen ulkopolitiikan päivitys Valkoisen Talon Rose Gardenissa annetussa lausunnossa kirvoitti ulkoministeriön alivaltiosihteeri Törnuddin

---

⁷¹ Müllerin kirje Koivistolle 17.9.1983. Koiviston Ulkopolitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

kirjoittamaan Koivistolle näkemyksistään sen muotoilusta ennen matkaa. Törnudd mainitsi kirjeessään, kuinka hän on käsittänyt Koiviston haluavan käytettävän Suomen ulkopoliitikasta puhuttaessa samoja termejä, niin idässä kuin lännessä. Tämän takia Törnudd omien sanojensa mukaisesti halusi ”selittää eräitä näkökohtia” Koivistolle Rose Gardenin muotoilua ajatellen. Ensinäkin Törnuddin mielestä Suomen ulkopoliittisen johdon ei kannattanut käyttää yhtä ja samaa ilmaisua koko ajan, sillä siitä tulisi hänen mukaansa helposti ”ajattelua ja toimintaa rajoittava jäykkä kaavio.” Tämän vuoksi oli Törnuddin mielestä toivottavaa, että vaihtelua esiintyisi termeissä Suomen ulkopoliitikkaa selitettäessä: samalla termien vaihtelu ei saisi riippua siitä, että puhutaanko ulkopoliittikan määritelmistä idässä vai lännessä. Törnuddin mielestä järkevintä Suomen kannalta oli pysytellä puolueettomuuspolitiikan käsitteessä, joka hänen mukaansa identifioi hyvin Suomen aseman kansainvälisesti. Hänen mukaansa sanalla ”puolueettomuus” Suomen ulkopoliitikka ei vielä erottunut esimerkiksi Ruotsin ja Itävallan ulkopoliitikasta, mutta ”paljon on jo voitettu jos Suomi osataan samastaa tähän ryhmään mieluummin kuin sotilasliittoumiin.” Törnudd näki erääksi Suomen ulkopoliittikan erottumisen keinoksi kutsua sitä ”suomalaiseksi puolueettomuuspolitiikaksi” tai ”Suomen omaksi puolueettomuuspolitiikaksi” sekä kehottamalla lisämääreiden ”aktiivinen ja rauhantahtoinen” tiputtamista pois ulkopoliittikan määrittelystä, sillä ne olivat liian selkeästi suomalais-neuvostoliittolaisesta kommuniqueakeielestä mukaan otettuja. Lopuksi kirjeessään Törnudd esitti näkemyksensä, että Koivisto rakentaisi Rose Garden-lausuntonsa sanojen ”policy of neutrality” varaan.⁷²

Törnuddin näkemykset heijastelivat hyvin paljon presidentti Koiviston ajatuksia Suomen ulkopoliittikan määrittelystä Yhdysvaltojen suuntaan, sillä Koivisto jakoi Törnuddin käsityksen liian jäykkien määritelmien käyttämisestä: se olisi ollut itse luotu pakkopaita Suomen ulkopoliitikalle. Neuvostoliiton vaikutusta Suomen ulkopoliittikan läntiseen määrittelyyn ei sovi unohtaa, sillä Suomi-Neuvosto-suhteiden kommuniqueakieli saneli jossain määrin rajat sille, mitä Yhdysvalloissa voitiin asiasta puhua. Samalla tavoin Neuvostoliitosta kuultu kritiikki esimerkiksi

---

⁷² Törnuddin kirje Koivistolle 21.9.1983. Koiviston Ulkopoliitikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

amerikkalaisten tihentyneestä vierailutahdistä Helsinkiin asetti rajoitteita sille, kuinka avoimesti Koivisto pystyi ylipäättään puhumaan Washingtonissa Suomen ulkopoliitikasta: varsinkin neuvostoliittolainen lehdistö huomioi Koiviston alkuvuosien aikana ulkoministeriön raportin mukaan kärkkäästi amerikkalaisten vierailut Suomessa, pitäen niitä pyrkimyksenä sekaantua Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin.⁷³ Nämä seikat asettivat rajoituksia Suomen omalle päätäntävällälle suhteissa Yhdysvaltojen suuntaan.

Koivisto tapasi vierailullaan ensimmäiseksi varapresidentti Bushin. Koiviston agendalla oli keskustella ydinaseista, jotka kuuluivat presidentin suurimpiin huolenaiheisiin. Koivisto tiivisti kantansa ydinaseisiin pohtimalla, kuinka jonkun ajatuksissa ”saattoi elää ajatus, että jos historian kulku näyttää itsestä epäsuotavalta, niin lopetetaan koko historia”, viitaten siis ydinaseiden tuhovoimaan ja niiden käytön järjettömyyteen. Koiviston vaikutelman mukaan Bush suhtautui selkeän skeptisesti ydinaseiden poistamiseen, johon taas Bushin mukaan presidentti Reagan jollain tasolla uskoi.⁷⁴ Mielenkiintoista suomalaisesta näkökulmasta oli se, että Yhdysvaltain presidentillä ja varapresidentillä oli eroavat näkemykset niin tärkeässä asiassa kuin ydinaseet: Valkoisesta talosta saattoi kuulla asiasta kahta erilaista viestiä, joka ei ollut paras tilanne Suomen kannalta, varsinkin kun Pohjois-Euroopassakin oli sotilaallinen jännite kasvanut 1980-luvun alkupuolella.

Valkoisessa talossa pidetyn lounaan yhteydessä keskusteltiin Suomen puolueettomuudesta ja kansainvälisestä tilanteesta. Keskusteluihin osallistui arvovaltainen osallistujakaarti, johon kuuluivat amerikkalaisten puolelta presidentti Reaganin lisäksi varapresidentti Bush, suurlähettiläs Keith Nyborg ja turvallisuuspoliittinen neuvonantaja William P. Clark. Suomen delegaatioon kuuluivat presidentti Koiviston ohella ulkoministeri Paavo Väyrynen, suurlähettiläs Müller, alivaltiosihteeri Törnudd ja kansliapäällikkö Jaakko Kalela.⁷⁵ Keskustelut

---

⁷³ Suomen Moskovan suurlähetystön raportti nro 733 Krasnja Zvesdan-lehden kirjoituksesta 17.9.1984. Signum 18-1-YHD, UM.

⁷⁴ Koivisto 1995, 102-103.

⁷⁵ Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopoliitikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

käytiin siis korkeimmalla mahdollisella tasolla, joka kertoi isäntien arvostuksesta suomalaisia vieraitaan kohtaan. Tämä oli siihen nähden merkittävää, kun ajoittain Yhdysvalloissa suurlähettiläs Paavo Rantasen mukaan kuitattiin kansainvälisen kohteliaisuuden säännöt vähällä.⁷⁶ Suomen kaltaiselle valtiolle tämän kaltainen keskustelumahdollisuus oli loistava tilaisuus selittää omaa ulkopoliittikaansa läntiselle suurvallalle, joka pystyy vaikuttamaan merkittävästi kansainväliseen politiikkaan ja sen tasapainoon.

Reagan vakuutteli Yhdysvaltojen ja Suomen suhteiden olevan hyvät sekä maiden välisen ystävyuden olevan luja. Koivisto ei suoraan todennut maiden kahdenvälisen suhteiden olevan hyvät, vaan että Suomella oli hyvät suhteet naapurimaihinsa ja kaikkiin muihinkin maihin. Koivisto jatkoi kertomalla, että aikoinaan Suomella oli viholliset lähellä ja ystävät kaukana, mutta nyt ystävät olivat lähellä ja Suomi omasi hyvät suhteet muuallekin. Tässä näkyi Koiviston omaksuma linja, jossa hän pysytteli Paasikiven ja Kekkonen jättämällä perinnöllä, mutta oli puheissaan vähentänyt sanoja ”puolueettomuus” ja ”rauhantahtoinen”. Edellä mainitut sanat viittasivat kylmän sodan aikana suoraan Suomen hankalaan asemaan idän ja lännen välissä. Edellisellä koetettiin erottautua länsimaisena valtiona Neuvostoliiton kyljessä, jälkimmäisessä taas näkyi Neuvostoliiton ”rauhanpolitiikan” vaikutus Suomen politiikkaan ja sen kansainvälisesti käyttämään retoriikkaan, sanaa käytettiin pehmentämään puolueettomuuspolitiikan kuvaa idässä.⁷⁷

Vaikka Koivisto piilotti osan Yhdysvaltojen ja Suomen suhteiden tärkeydestä osaksi omaa kryptistä retoriikkaansa hyvistä suhteista kaikkiin maihin, niin hän totesi keskustelun yhteydessä yksiselitteisesti meneillään olevan vierailun tärkeyden Suomelle. Hän ilmoitti sen olevan erittäin merkittävä Suomen kannalta, eikä se todellakaan ollut vain yksi valtiavierailu muiden joukossa. Koivisto vertasi Yhdysvaltain vierailuaan painoarvoltaan Neuvostoliitossa tehtyihin visiitteihin, joita Koivistolla oli tässä vaiheessa presidenttiyttään viisi. Tätä taustaa vasten oli

---

⁷⁶ Rantanen 2000, 85.

⁷⁷ Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopoliittika/Selvitykset 1983/II-kansio, KA; Blombergin esitelmä <http://filosofiklubi.blogspot.fi/2013/04/jaakko-blomberg-yya-sopimus-ja.html> (luettu 10.9.2017).

Koiviston mukaan ”tärkeätä nyt tulla tänne”. Koivisto myös erityisesti kiitti varapresidentti Bushia hänen ajastaan kahdenvälisen yhteydenpidon ylläpitämiseksi.⁷⁸ Suhteet Yhdysvaltoihin olivat Suomelle edelleen tärkeät, vaikka se ei aina välttämättä suoraan julkisista kannanotoista näkyntykään.

Koivisto linjasi Suomen tarvitsevan kansainvälisessä kanssakäymisessä ainoastaan tasapuolista kohtelua, ei erityistä etua tai suosiota. Hän myös totesi Suomen sisäisten ongelmien olevan pieniä, joten suurimmat huolenaiheet maalle aiheutti kireä kansainvälinen tilanne. Suomi oli ollut koko historiansa ajan suurten maiden toimien ja niiden seurausten armoilla, pieni valtio oli yleensä pakotettu ainoastaan reagoimaan kansainvälisen politiikan käännteisiin. Jäätynyt itä-länsi suhde oli siis Suomelle uhka. Koivisto kuitenkin korosti Suomen matalan profiilin puolueettomuuspolitiikkaa, jota hän vertasi suoraan Ruotsin ”korkean profiilin” puolueettomuuspolitiikkaan. Ruotsi oli Koiviston näkemyksen mukaan huomattavasti ankarammin kommentoinut esimerkiksi Vietnamin sotaa kuin Suomi, vaikka myös Suomessa oli esiintynyt ”paineita sellaiseen suuntaan”. Koiviston mukaan tämä oli yksi syy sille, että Suomi oli voinut toimia menestyksekkäästi suurten turvallisuuspoliittisten neuvotteluiden isäntämaana. Samalla hän jälleen huomautti Suomella olevan hyvät suhteet kaikkiin maihin, kolmatta kertaa keskusteluiden aikana.⁷⁹ Koiviston ”matalan” profiilin tyyli näkyi vierailun aikana. Koivistoa ja hänen edeltäjänsä Kekkonen yhdisti panostaminen henkilödiplomatiaan, mutta taas erotti tarve luoda erilaisia kansainvälisiä hankkeita, kuten Kekkonen uran kruununa toiminut Ety-kokous: kyseisen kaltaiset suurelliset hankkeet eivät sopineet Koiviston matalan profiilin tyyliin Koivisto erosi Kekkonesta myös siinä, että hän antoi enemmän toimintavapauksia ulkoministeriölle.⁸⁰

Presidentti Reagan ilmaisi tyytyväisyytensä Yhdysvaltojen ja Suomen välisiin suhteisiin, erityisesti lisääntyneisiin kauppasuhteisiin. Koivisto oli myös itse korostanut aikaisemmassa matkakohteessa Los Angelesissa meneillä olleen

---

⁷⁸ Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopoliittika/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

⁷⁹ Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopoliittika/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

⁸⁰ Visuri 2006, 273.

Yhdysvaltojen vierailun kaupallisia tavoitteita: tämä näkyi vierailun aikana siinä, että Koiviston mukana oli kymmenkunta teollisuusjohtajaa Suomesta⁸¹. Reagan myös totesi Yhdysvaltojen kunnioittavan Suomen itsenäisyyttä ja puolueettomuutta. Tämä oli mieluisaa kuultavaa suomalaisille vieraille, sillä Reaganin ajan Yhdysvalloissa suhtauduttiin kriittisemmin Euroopan puolueettomiin valtioihin. Tämä johtui kylmän sodan blokkipolitiikan kiristymisen johdosta. Tätä taustaa vasten myös Koiviston retoriikka, joka vältteli sanaa ”puolueettomuus”, tuntuu järkeenkäyvältä.⁸² Koivisto nimesi Suomelle tärkeimmäksi ulkomaansuhteeksi suhteet Neuvostoliittoon, joihin ei ollut hänen mukaansa ”valittamisen aihetta”. Koivisto myös totesi amerikkalaisille isännilleen neuvostoliittolaisten olevan erittäin halukkaita puhumaan hänen kanssaan ja mahdollisesti tätä kanavaa pitkin lieventämään suurvaltasuhteiden tulehtunutta tilaa, mikä kävi ilmi myös Koiviston kirjeenvaihdossa Bushin kanssa.⁸³ Reagan ei suoraan vastannut tähän välitystarjouksen sisältävään kommenttiin, vaan jatkoi kansainvälisen tilanteen kuvailulla. Reaganin mielestä tilanne suurvaltojen välillä oli ollut menossa parempaan suuntaan ennen korealaisen matkustajakoneen alas ampumista, jota Reaganin mukaan sanat eivät riittäneet tuomitsemaan. Keskustelut jatkuivat kansainvälisestä tilanteesta, aseneuvotteluista, Etelä-Amerikasta ja erityisesti Neuvostoliitosta, josta Reagan ja Bush kyselivät Koivistolta vaikutelmia sekä havaintoja.⁸⁴

Neuvostoliitto olikin aiheena sellainen, joka auttoi Koivistoa suhteiden lujittamisessa Yhdysvaltojen päättäjiin. Varsinkin Koiviston presidenttikauden alussa Neuvostoliiton tilanne aiheutti levottomuutta ja lisääntyntä mielenkiintoa Washingtonissa. Neuvostoliiton johtajat Leonid Brezhnevin jälkeen, Juri Andropov ja Konstantin Tšernenko, olivat kukin vuorollaan johdossa lyhyen aikaan, johtuen heidän kuolemastaan. Tämä aiheutti kansainvälisesti hämmennystä Neuvostoliiton sisäisestä tilanteesta ja tietoa siitä sai niukasti, Neuvostoliiton järjestelmän

---

⁸¹ Apunen 2005, 336.

⁸² Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopolitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA; Kallenautio 2005, 437.

⁸³ Tästä lisää Koiviston kirjeenvaihtoa koskevassa kappaleessa.

⁸⁴ Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopolitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

sulkeutuneisuuden vuoksi. Suomen erityissuhde itäisen naapurin kanssa tuli näin hyödylliseksi myös Suomen suhteelle Yhdysvaltojen kanssa. Presidentti Koivisto pääsi jakamaan näkemyksiään ja tietojaan Neuvostoliitosta Yhdysvaltain päättäjien kanssa. Erityisesti tiuhaan vaihtuvien neuvostojohtajien terveydentila kiinnosti Yhdysvaltoja. Syyskuun 1983 Yhdysvaltojen vierailun yhteydessä käydyssä keskustelussa Reagania ja Bushia kiinnosti silloisen Neuvostoliiton johtajan, Juri Andropovin, terveys. He kysyivät suoraan Koiviston vaikutelmaa Andropovin tilanteesta. Koivisto totesi Andropovilla olevan selvästi jotain terveydellisiä ongelmia, mutta erityisen harmistuneelta Koivisto vaikutti siitä, että suomalaisia vaadittaisiin Reaganin ja Bushin toimesta ”neuvostojohtajien terveydentilan todistajiksi”. Tämän jälkeen amerikkalaiset eivät enää kyselleet Andropovista, vaan toivoivat Koiviston keskittävän tarmonsä Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen suhteiden kehittämisen tukemiseen.⁸⁵

Keskustelun lopuksi Koivisto nosti esiin Pohjolan ydinaseettoman vyöhykkeen (PYV). PYV oli Kekkonen hanke jo 1960-luvulla, mutta se ei saanut vastakaikua muissa Pohjoismaissa. Se sai kritiikkiä myös Yhdysvalloissa, jossa se koettiin heidän ulkopoliittikalleen epäedullisena: sen nähtiin heikentävän Naton asemaa Pohjois-Euroopassa, sillä se olisi rajoittanut Nato-maiden Norjan ja Tanskan toimintavapautta ja se koettiin suomettuneena hankkeena.⁸⁶ PYV oli kuitenkin vuonna 1983 jälleen ajankohtainen. Euro-ohjukset, Nato-kenraali Rogersin epäilevät lausunnot Suomen puolustusinnosta idästä tapahtuvaa hyökkäystä vastaan ja professori Raimo Väyräsen esitelmästä syntynyt keskustelu mahdollisesta ydinaseiden sijoittamisesta Suomen maaperälle, herättivät Suomessa henkiin pohdinnan ydinaseettoman vyöhykkeen tarpeellisuudesta. Koivisto oli halunnut pitää PYV aloitetta elossa ja se sai hänen mukaansa vastakaikua muissa Pohjoismaissa kiristyneessä maailmanpolitiikan tilanteessa: esimerkiksi Norjassa ja Tanskassa käytiin vyöhykkeestä vilkasta keskustelua vuosina 1983-1984 ja olennaisinta Koiviston mielestä tässä oli se, että PYV-

---

⁸⁵ Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopoliittikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

⁸⁶ Kallenautio 2005, 415; Rantanen 2000, 83; Ford Cooper 1998, 42; Hanhimäki 1997, 154.

keskustelu laittoi Pohjoismaat keskustelemaan avoimesti keskenään turvallisuuspolitiikan olennaisista kysymyksistä.⁸⁷

Washingtonissa Koivisto korosti Reaganille ja muille keskusteluun osallistuneille amerikkalaisille ehdotuksen Pohjolan ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi olevan yhä voimassa ja kuinka sen ”ei ole tarkoitus kohdistua ketään vastaan.” Koiviston mukaan vyöhyke voisi toteutua ainoastaan, jos kaikki ”asianosaiset valtiot sen hyväksyvät.” Tähän Koivisto laski ydinasevaltiot, siis myös Yhdysvallat. Koivisto tiivistä ajatuksensa todetessaan, että suurvallat eivät saa ratkaista kysymyksiä pienten valtioiden puolesta, mutta tässä kyseisessä asiassa pienet valtiot eivät voi ratkaista asiaa ilman suurvaltojen suostumusta. Aavistuksen ristiriitaisesti aikaisemman arvionsa kanssa Koivisto totesi vyöhykkeen marginaalisesti parantavan Pohjolan turvallisuutta, olematta kuitenkaan todellinen vaihtoehto nykyiselle turvallisuuspolitiikalle: tässä näkyi varmasti se, että Koivisto keskusteli asiasta suoraan amerikkalaisten kanssa heidän pääkaupungissaan. Lopuksi hän korosti, että Suomi ei tule ajamaan asiaa eteenpäin, jos se on jonkun osapuolen tahtoa vastaan. Koivisto valikoi sanansa tarkkaan, sillä vaikka PYV oli saavuttanut uutta mielenkiintoa Pohjoismaissa, niin Yhdysvalloissa siihen suhtauduttiin koko 1980-luvun ajan kielteisesti.⁸⁸

Koivistolle ja muulle Suomen delegaatiolle kävi selkeästi ilmi Yhdysvaltojen hallinnon kasvanut tyytymättömyys YK:ta kohtaan. Keskustelun yhteydessä amerikkalaisista kriittisintä sävyä YK:ta kohtaan osoitti varapresidentti Bush. Bush kohdisti kritiikkinsä YK:n päätöslauselmiin ja tehottomuuteen. Bushin mukaan Neuvostoliitto oli aina pysäyttänyt korjaukset järjestön peruskirjaan. Muutokset olivat Bushin mielestä tarpeen, jotta YK:n yleiskokouksesta saataisiin ”todella relevantti elin.” Bush oli aiemmin toiminut Yhdysvaltain YK:n lähettiläänä, joten hänellä löytyi ensikäden kokemusta järjestön toiminnasta. Reagan huomautti yleiskokouksen ongelmista, kuten esimerkiksi siitä, että äänestyksissä kahden kolmasosan enemmistö voikin vastata vain kymmentä prosenttia maailman

---

⁸⁷ Koivisto 1995, 41-43; Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

⁸⁸ Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA; Kallenautio 2005, 415.

väestöstä.⁸⁹ Myös Suomen oma äänestyskäyttäytyminen YK:ssa sai Yhdysvalloilta kritiikkiä Koiviston ensimmäisellä presidenttikaudella.⁹⁰

Valkoisen talon Rose Gardenissa pidetyssä lehdistötilaisuudessa Koivisto muotoili Suomen ulkopoliittikan linjan seuraavasti: ”*Suomen ulkopoliittikka rakentuu ensi sijassa hyvälle suhteille ja luottamukselle naapurimaittemme kanssa.*

Puolueettomuuspolitiikkamme mukaisesti haluamme ylläpitää hyviä suhteita maailman kaikkien kansojen kanssa.”⁹¹ Koivisto siis johdonmukaisesti toisti samaa linjaa, jota hän oli jo aikaisemmassa keskustelussa Bushille ja Reaganille esitellyt. Rose Garden-lausumaksi ristitty linjaus oli tarkoitettu nimenomaan läntiseen käyttöön.⁹² Törnuddin kirjeessään esittämät yksityiskohdat esiintyivät lähes sellaisinaan Rose Garden-muotoilussa. Vierailun kontekstiin vaikutti myös aiemmin vuonna 1983 Suomen vastavalitun hallituksen ohjelman ulkopoliittisen osan uudistus. Tämä uudistus toteutettiin poikkeuksellisesti tasavallan presidentin kansliassa, Koiviston ohjauksessa.⁹³ Ulkopoliittisessa osassa muutettiin lukuisia sanontoja. Merkittävin muutos oli YYA-sopimuksen merkityksen ”alentaminen”. YYA-sopimus ei enää ollut ulkopoliittikan perusta, vaan ainoastaan osa kokonaisuutta. Tämä luonnollisesti herätti närkästystä Neuvostoliitossa. Silloinen pääsihteeri Andropov oli ihmetellyt suoraan Koivistolle Moskovassa kesäkuussa 1983 uutta muotoilua, mikä ei hänen mukaansa edesauttanut Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita.⁹⁴

YYA-sopimuksen merkityksen kaventaminen antoi enemmän liikkumavaraa Suomen puolueettomuuspolitiikalle. Koivisto kuitenkin edelleen painotti idänsuhteiden tärkeyttä, joka näkyi myös hänen Rose Garden-muotoilussaan.

---

⁸⁹ Ulkoministeriön keskustelumuistio nro 27 6.10.1983. Koiviston Ulkopoliittikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

⁹⁰ Lisää tästä aiheesta omassa kappaleessaan.

⁹¹ Koivisto 1995, 103-104.

⁹² Tarkka 2012, 432.

⁹³ Teoksessa ”Vasemmalta ohi” tutkija Alpo Rusi kuitenkin nimeää, poikkeuksena esimerkiksi Blombergiin ja Kalelaan, uuden ulkopoliittikan osan laatijoiksi Kalelan ja Törnuddin, jotka valmistelivat sen Sorsan aloitteesta. Rusi ei tarjoa väitteelleen lähdeviitteitä. Rusi myös tuomitsee koko osan uudistuksen, joka hänen mukaansa vei Suomen ”ojasta allikkoon”, heikentäen puolueettomuuspolitiikkaa ja tehden YYA-sopimuksesta taas ”kiistakapulan” Neuvostoliiton kanssa. Tässäkin Rusi kuuluu vähemmistöön tutkijoiden joukossa; Rusi 2007, 460-461.

⁹⁴ Koivisto 1995, 77-78.

Koivisto ”kätki” YYA-sopimuksen merkityksen termiin ”luottamus naapurimaittemme kanssa”, ja se oli asetettu muotoilussa ensimmäiseksi. Puolueettomuuspolitiikka ja ”hyvien suhteiden pitäminen kaikkien maiden kanssa” tulivat sen jälkeen, osoittaen idänsuhteiden olevan yhä ensisijaisia. Mutta silläkin oli arvonsa, että YYA-sopimusta ei suoraan mainittu. Tämä tietenkin johtui pääasiassa puheen pitopaikasta, mutta myös siitä, että sopimuksen sitovuutta Suomen ulkopoliittikan suhteen haluttiin rajoittaa. Tämä varmasti pisti silmään Yhdysvalloissa, joka oli tukenut julkisesti Suomen puolueetonta asemaa Kekkosen vuoden 1961 Washingtonin vierailun jälkeen, mutta missä oli kuitenkin säilynyt sitkeässä epäily Suomen puolueettomuuden aitoudesta. Suomi näytti pyrkivän pahimmista 1970-luvun suomettumisvuosista pois, mikä yhdessä Koiviston harjoittaman presidenttidiplomatian kanssa edisti Suomen suhteita Yhdysvaltoihin.

Koiviston Washingtonin vierailun keskusteluissa amerikkalaisten kanssa painottui Suomen naapuruus ja hyvät suhteet Neuvostoliittoon. Reagan ja Bush olivat kiinnostuneita kuulemaan Koiviston näkemyksiä Neuvostoliitosta ja sen kulloisenkin johtajan tilanteesta. Tämä Yhdysvaltojen mielenkiinto Koiviston näkemyksiä kohtaan jatkui pitkän 1980-lukua. Juhani Suomi on jopa esittänyt näkemyksen, jossa Neuvostoliitto oli itse asiassa ainoa asia, minkä vuoksi Yhdysvallat viitsivät kiinnostua Suomesta ja käydä sen kanssa keskustelua.⁹⁵ Tämä on kova väite, mutta on siinä totuuden siemen. Kuitenkin todellisuus ei ollut aivan näin mustavalkoinen, vaan Suomen läheisyys Neuvostoliiton kanssa oli ainoastaan yksi – joskin merkittävä – osa sen ja Yhdysvaltojen välisiä suhteita.

Yhdysvallat suhtautui Koiviston alkuvuosiin presidenttinä kaksijakoisesti, kuten kävi ilmi heidän Helsingin suurlähetystönsä vuonna 1984 valmistuneesta raportista ”Suomi-Neuvostoliitto-Nato-Pohjola-yhtälö ja Pohjolan turvallisuus.”⁹⁶ Ford Cooper on teoksessaan esitellyt raporttia ja sen mukaan Koiviston kuvaillaan presidenttinä tuoneen selvästi avoimemman ja rennomman ulkopoliittisen otteen, mutta samalla hänen ulkopoliittikkansa ilmeisin piirre ”on ollut kuluneeksi tallatun Paasikiven-Kekkosen linjan tiukka noudattaminen”, eikä Yhdysvallat pitänyt ”odotettavissa,

---

⁹⁵ Suomi 2005, 405.

⁹⁶ Ford Cooper 1998, 148.

että Koivisto tietoisesti tai näkyvästi koettelee Suomen puolueettomuuden rajoja suhteessa Neuvostoliittoon.” Raportissa todettiin vielä, kuinka Yhdysvallat odotti Koiviston jatkavan politiikkaa, joka ylläpitäisi pohjoisia ja läntisiä ”siteitä vastapainoksi neuvostosuhteille” sekä Suomen jatkavan ”pyrkimystään puolueettomuutensa lujittamiseksi.”⁹⁷ Koivistoa siis pidettiin Yhdysvalloissa samalla uudistajana, mutta samalla myös konservatiivisena perinteen jatkajana Suomen ulkopoliittikan suhteen. Merkillepantavaa oli se, kuinka suurlähetystön raportin mukaan Yhdysvallat odotti irtiotta Suomelta suhteissa Neuvostoliittoon, mutta samalla se ei odottanut muuta kuin Suomen jatkavan pyrkimystään oman puolueettomuutensa lujittamiseksi.

Aidosti puolueeton? – Suomen käytös YK:ssa huolestuttaa Yhdysvaltoja

Suomen äänestyskäyttäytyminen YK:ssa aiheutti kylmän sodan viimeisen noin 10 vuoden aikana hämmennystä Yhdysvaltojen ulkopoliittisen eliitin parissa: siellä alkoi elämään epäily siitä, että Suomi ei noudattaisi täysimääräisesti omaa puolueettomuuspolitiikkaansa. Tämä tarkoitti toisin sanoen sitä, että Yhdysvalloissa uskottiin Suomen antavan Neuvostoliiton vaikuttaa liiaksi maan ulkopoliittikkaan, jotta sen puolueettomuuspolitiikkaa voisi kutsua uskottavaksi. Yhdysvaltoja hiersi varsinkin Suomen äänestyspäätökset Afganistanin ja Grenadan kysymyksissä.

Aluksi kuitenkin taustaa Suomen puolueettomuuspolitiikasta YK:n parissa. YK oli ollut tärkeä foorumi, jossa Suomi pyrki kirkastamaan puolueettomuuttaan kansainvälisen yhteisön silmissä. Vuoden 1955 Porkkalan palautuksen, Pohjoismaiden neuvoston ja YK-jäsenyyden myötä poistui merkittävät esteet Suomen puolueettomuuspolitiikan tieltä. Aluksi Suomi toimi taka-alalla YK:ssa,

---

⁹⁷ Ford Cooper 1998, 157-158.

presidentti Kekkonen kehotuksen mukaan.⁹⁸ Suomen YK-politiikka selkiytyi 1960-luvulla, johtuen pitkälti puolueettomuusaseman vahvistumisesta.⁹⁹ Erityisesti rauhanturvatoiminta oli Suomelle oiva kanava osoittaa puolueettomuuttaan maailman kriiseissä. Suomen rauhanturvajoukkojen palveluksia pyydettiin useasti hätiin, lähes jokaiseen selkkaukseen, johon YK yhtenä osapuolena osallistui. Suomi sijoittuikin 1960-luvun äänestyksissä YK:n jäsenvaltioista lähimmäksi ehdottoman puolueettomuuden ihannetta, jota voitiin pitää jopa hieman yllättävänä.¹⁰⁰

Suurvaltasuhteiden jännityksen lieveneminen Berliinin ja Kuuban kriisien jälkeen avasi Suomelle mahdollisuuden aktiivisempaan puolueettomuuspolitiikkaan, ensin varsinkin YK:n parissa. Tämä lisääntynyt aktiivisuus henkilöityi hyvin pitkälti Max Jakobsoniin, joka valittiin Suomen YK-lähettilääksi 1965. Hänen aikanaan Suomi ryhtyi tekemään enemmän aloitteita ja pitämään puheenvuoroja, sekä liittämään puolueettomuuspolitiikkaa aktiiviseen kansainvälisten ristiriitojen selvittämiseen. Suomen ulkopoliittinen eliitti presidentti Kekkonen johdolla alkoi ajatella puolueettomuuden vahvistuvan, jos rauhaa pystytään kansainvälisesti säilyttämään. Kaukaisillakin kriiseillä siis saattoi olla merkittäviä seurauksia Suomen omalle kansainväliselle asemalle ja turvallisuudelle. Suomi vahvistikin toimintaansa ns. sillanrakentajana ja lääkärinä kansainvälisissä konflikteissa. Varsinkin entisiä siirtomaita koskevissa kysymyksissä Suomi sai ison roolin¹⁰¹. Suomen puolueettomuusasemaa vahvisti huomattavasti vaihtuvan jäsenen paikka YK:n turvallisuusneuvostossa 1969-1970, jossa Suomi omaksui aktiivisesti

---

⁹⁸ Kallenautio, *Suomen puolueettomuuspolitiikka YK:ssä*
<http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=11288&GUID=%7B01658763-95a3-4554-ab8b-317a5c9603ae%7D>. (luettu 7.6.2016)

⁹⁹ Varsinkin 1959 Suomen YK-lähettilääksi valittu Ralph Enckell oli merkittävä tekijä Suomen YK-politiikan ja puolueettomuusaseman muovaamisessa; kts. Kallenautio 2005, 173.

¹⁰⁰ Suomi 2001, 35; Kallenautio 2005, 172. Toki Suomi pidättäytyi 55 prosenttisesti yleiskokouksen äänestyksistä vuosina 1955-1963, jota voidaan pitää puolueettomuutena. Mutta toisaalta taas Suomi oli suurvaltojen kylmän sodan toisen suurvaltaosapuolen välitön naapuri, ja usein Suomea erheellisesti pidettiin Neuvostoliiton satelliittina. Näin ollen Suomen sijoittamista ehdottoman puolueettomuuden käsitteen yhteyteen voidaan pitää yllättävänä.

¹⁰¹ Mm. Jäsenyys Lounais-Afrikan hallintokomiteassa ja siirtomaiden itsenäistymistä tutkineessa erityiskomiteassa; kts. Kallenautio 2005, 176.

ratkaisuja etsivän roolin.¹⁰² Turvallisuusneuvoston jäsenyys auttoi pitkäaikaisen YK-virkamiehen ja edustajan Ilkka Pastisen mukaan Suomea korjaamaan kuvaa ”suomettuneesta” maasta ja vahvistamaan kansainvälistä käsitystä Suomesta nimenomaan puolueettomana valtiona: jäsenyyttä turvallisuusneuvostossa luonnehdittiin Suomen puolueettomuuspolitiikan miehuuskokeeksi.¹⁰³ Tutkija Jorma Kallenaution mukaan Suomen omien etujen mukainen ulkopolitiikka vaikutti osittain kielteisesti Suomen kuvaan länsimaissa, mutta aktiivinen YK-politiikka kirkasti puolueettomuuspolitiikan profiilia ja Suomen osoittama tasapuolisuus ETYK-hankkeen läpiviemisessä todella paransi puolueettomuuspolitiikan uskottavuutta.¹⁰⁴

1970-luvulla Suomen puolueettomuuspolitiikka koki sekä vaikeuksia että merkittäviä onnistumisia. Vaikeudet tulivat etenkin Neuvostoliiton suunnalta. Neuvostoliitto terästi otettaan itäisessä Euroopassa Prahan vuoden 1968 tapahtumien jälkeen, joka näkyi myös sen suhtautumisessa Suomeen. Tämä luonnollisesti vaikeutti Suomen puolueettomuuspolitiikkaa, sillä Moskovasta käsin seurattiin jälleen entistä tarkentuneella otteella Suomenkin kannanottoja. Suomen kannalta mieluisasti Neuvostoliitto kuitenkin halusi jatkaa liennytyistä lännen – erityisesti Yhdysvaltojen – kanssa. Tämän vuoksi Suomelle tarjoutui mahdollisuus toimia liennytyksen välittäjänä, eli juuri aiemmin mainittuna ”sillanrakentajana”. Tähän liittyi myös Suomen puolueettomuuspolitiikan 1970-luvun huippukohta, eli Etyk.¹⁰⁵

Suomi oli alun perin halunnut pysyä kaukana yhteisestä turvallisuuskonferenssista, sillä sitä esitettiin ensin Varsovan liiton toimesta. Kuitenkin keväällä 1969 suurvaltojen liennytyksen tarpeesta ilmeni Suomelle mahdollisuus oma-aloitteisesti ehdottaa uutta kansainvälistä konferenssia, jossa olisivat kaikki Euroopan turvallisuuden kannalta oleelliset valtiot, mukaan lukien Yhdysvallat¹⁰⁶. Suomessa korostettiin sitä, että aloite oli maan oma ja puolueettomuuspolitiikan tukevan

---

¹⁰² Suomi mm. teki enemmän aloitteita kuin muut neuvoston jäsenet keskimäärin ja sen ehdotukset hyväksyttiin lähes poikkeuksetta yksimielisesti; kts Kallenautio 2005, 177.

¹⁰³ Kallenautio 2005, 177-179.

¹⁰⁴ Kallenautio 2005, 308.

¹⁰⁵ Visuri 2006, 235-237.

¹⁰⁶ Tämä poikkesi Varsovan liiton aiemmasta ehdotuksesta; kts. Visuri 2006, 227.

konferenssin toteutusta. Etyk muotoutui hitaasti, kunnes vuodesta 1973 alkaen Genevessä käydyt neuvottelut tuottivat tulosta ja konferenssi päätettiin järjestää 1975 Helsingissä. Suomen kannalta oleellista oli isäntämaana toimimisen ohella se, että konferenssiin hahmotettiin puolueettomien maiden N+N-ryhmä (neutral and non-aligned) ja Suomi laskettiin siihen kuuluvaksi. Tämä entisestään vahvisti Suomen puolueettomuutta.¹⁰⁷

Suomi oli äänestänyt tyhjää Neuvostoliiton Afganistanin miehitystä koskevassa YK:n äänestyksessä vuonna 1980, ollen ainoa äänestyksestä vetäytynyt maa. Vastaavasti Yhdysvaltojen Grenadan miehitystä koskevassa YK:n äänestyksessä vuonna 1983 Suomi äänesti lauselman puolesta, jossa Yhdysvaltojen todettiin rikkoneen kansainvälistä oikeutta. Erikoista tästä teki Suomen puolueettomuuspolitiikan kannalta se, että Suomen ulkopoliittinen johto kuvitteli äänestämällä tyhjää Afganistanin miehitystä koskevassa äänestyksessä olevansa suurvaltaristiriitojen ulkopuolella – eli puolueeton – mutta sama ei kuitenkaan toistunut Grenadan äänestyksessä, jossa asetuttiin selkeästi Yhdysvaltojen miehityksen tuomitsevien maiden linjalle. Paavo Väyrynen väittää halunneensa Suomen äänestävän tyhjää myös Grenadan äänestyksessä, joka olisi siis ollut hänen mukaansa jatkumoa Suomen omalle linjalle olla suurvaltaristiriitojen ulkopuolella. Suomen YK-suurlähettiläs Keijo Korhonen kuitenkin kannatti tuomitsevaa lausuntoa eikä ulkoministeri Väyrynen halunnut viedä asiaa presidentti Koivistolle, joka ei myöskään puuttunut äänestyksen kulkuun. Koivisto myöhemmin muistelmissaan totesi, ettei Suomella ollut mitään anteeksipyydettävää äänestyksiin liittyen. Tämä näyttää kummalliselta, sillä Koivisto oli ilmaissut tavoitteensa jatkaa Kekkonen linjalla ulkopoliitikassa: Afganistanin äänestyspäätöshän oli tehty vielä Kekkonen aikana ja Grenadan äänestyspäätös merkittäväällä tavalla poikkesi tästä. Yhdysvallat ilmaisi suuren pettymyksensä Suomen äänestyskäyttäytymisestä, ottaen yhteyttä oman suurlähetystönsä kautta

---

¹⁰⁷ Visuri 2006, 235.

Helsingissä ja myös ilmoittamalla Suomen Washingtonin lähettiläälle Richard Müllerille tyytymättömyyden osoituksen Suomen äänestyspäätökseen liittyen.¹⁰⁸

Suomen päätös pidättäytyä äänestämästä päätöslauselman puolesta, joka tuomitsi Neuvostoliiton toimet Afganistanissa, aiheutti närkästystä Yhdysvalloissa. Erityisesti se närkästytti Yhdysvaltain Suomen suurlähetystössä. Suurlähetystön väistyvä suurlähettiläs Rozanne Ridgway sivusikin asiaa läksiäispuheessaan 2.2.1980:

“Toista sataa kansakuntaa ilmaisi YK:ssa tukensa ja tunnustuksensa sille periaatteelle, jonka mukaan kaikilla maailman kansakunnilla on oltava suoja, ennen kuin yhdenkään kansakunnan voidaan katsoa olevan turvassa. Niille meistä, jotka ovat tehneet idän ja lännen välisen sovinnon osaksi kansallista politiikkaansa, nämä ovat vaikeita aikoja. Maailmaa ei kuitenkaan voi jakaa pieniin toisensa pois sulkeviin alueisiin, joissa vallitsevat käyttäytymismuodot eivät ole missään suhteessa toisiinsa. Yhteistyösuhteeseen sisältyy tiettyjä velvoitteita. Kun näistä velvoitteista ei piitata, seurauksista on vastattava.”

Tässä ilmeni epäsuorasti Yhdysvaltain puolelta koettu pettymys Suomen YK:ssa toteutuneeseen äänestystoimintaa kohtaan.¹⁰⁹ Yhdysvallat suhtautui vakavasti Suomen toimintaan puolueettomana maana ja Washingtonissa odotettiin Suomen ymmärtävän maiden välisten yhteistyösuhteiden velvoitteet. Yhdysvallat ajoittain koki, että Suomessa ei täysin ymmärretty sen ulkopolitiikan perusteita: joskus tuntui siltä, että Suomessa ymmärrettiin liiankin hyvin Neuvostoliiton vastaavat intressit, joka taas ei puoltanut suomalaisten puolueettomuuspolitiikkaa

---

¹⁰⁸ Tarkka 2012, 418–420; Koivisto 1995, 116–118; Väyrynen 1993, 90; Jakobsson 2003, 258; Kallenautio 2005, 436, 440.

¹⁰⁹ Ford Cooper 1998, 96.

amerikkalaisten silmissä. Ridgwayn puheesta oli aistittavissa myös epäsuora uhkaus Suomea kohtaan: varsinkin kohdasta jossa yhteistyön velvoitteita laiminlyövän vaaditaan joutuvan vastaamaan seurauksista. Joten Suomen äänestykset YK:ssa eivät jääneet huomaamatta Yhdysvalloilta ja osoittivat sen, kuinka tärkeää itseasiassa Yhdysvalloille oli Suomen puolueettomuus ja toive siitä, että Suomi myös tätä linjaa noudattaisi.

YK:n ihmisoikeustoimikunnassa oli äänestetty Afganistanin ihmisoikeustilanteesta ja Suomi pitäytyi äänestämästä. Yhdysvallat pettyi tavattomasti tämän johdosta ja lähetystöneuvos James Ford Cooper tuli Washingtonista saatujen ohjeiden mukaisesti tuomaan 3.5.1985 Yhdysvaltojen diplomaattisen protestin (demarshin¹¹⁰) asiasta alivaltiosihteerille Klaus Törnuddille. Ford Cooper ilmaisi maansa pettymyksen asiaan ja kehotti Suomea vastedes liittymään vastaavissa päätöslauselmissa ”enemmistön” joukkoon. Törnudd puolustautui toteamalla, että Afganistanin ihmisoikeustilanne oli osa suurempaa kansainvälistä ”kiistakysymystä”, josta Suomi oli aiemminkin pidättäytynyt äänestämästä YK:ssa: äänestämättä jättäminen ihmisoikeustoimikunnassa oli siis täysin Suomen linjan mukainen. Suomen linja asiassa ei kuitenkaan täysin kelvannut selitykseksi Ford Cooperille, vaikka tämä totesi Yhdysvaltojen ”ehkä jossakin määrin ymmärtävän Suomen käyttäytymistä”, mikäli Suomi olisi pidättäytynyt äänestämästä myös Grenadaa koskevasta päätöslauselmasta. Törnuddin mukaan Afganistanin ja Grenadan tilanne poikkesivat täysin toisistaan ja Suomi tämän takia oli toiminut molemmissa tapauksissa niin kuin se oli toiminut.¹¹¹ Afganistanin kysymys oli Suomelle erityisen vaikea, sillä se ei voinut tukea tai tuomita Neuvostoliiton miehitystä, eikä tilanne tehnyt Suomelle helpoksi esiintyä puolueettomana. Lopulta Suomi pidättäytyi äänestämästä YK:n päätöslauselmassa, jossa tuomittiin Neuvostoliiton miehitys. Yhdysvaltojen Grenadan vuoden 1983 miehitys taas sai Suomen äänestämään YK:n päätöslauselman puolesta (mm. muiden Pohjoismaiden ja Iso-Britannian kanssa), jossa Yhdysvaltojen todettiin rikkoneen kansainvälistä oikeutta. Tilanne oli samanlainen kuin aikaisemmassa Afganistanin

---

¹¹⁰ *Demarche* eli valtion virallinen kanta ja/tai toive jonkin toisen valtion politiikkaan liittyen. Termiä käytettiin mm. ulkoministeriön muistioissa ja sitä käytetään sellaisenaan myös tässä tutkielmassa.

¹¹¹ Ulkoministeriön muistio nro 16 3.5.1985. Signum 18-1-YHD, UM.

äänestyksessä, jossa Suomi Jukka Tarkan mukaan ”teeskenteli” pidättäytymisellään pysyttelevän suurvaltaristiiriitojen ulkopuolella, mutta Grenadan äänestyksessä Suomi asettui toista suurvaltaa vastaan.¹¹²

Suomi vastasi 31.5 Yhdysvaltojen demarshiin ja Törnudd luovutti tämän kirjallisena Ford Cooperille. Törnudd sai käsityksen Ford Cooperin puheista, että Yhdysvaltain suurlähetystö olisi ollut halukkaampi luopumaan koko protestista, mutta State Department olisi ollut tästä eri mieltä. Washingtonissa ei voitu antaa anteeksi Suomen päätöstä Grenada-äänestyksen suhteen ja siellä koettiin virallinen protesti oikeaksi tavaksi edetä Suomen kanssa. Itse vastauksessa selvitettiin Suomen kantaa Afganistanin tilanteeseen kokonaisuutena: Suomi ei siinä kiistänyt Afganistanin ihmisoikeustilanteen huonoa tilannetta, mutta totesi muiden ”vaikuttimien” näyttelevän isoa roolia Suomen äänestyspäätöksissä Afganistaniin liittyen. Vastauksessa myös todettiin se tosiasia, että myös Yhdysvallat oli historian saatossa äänestänyt näiden vaikuttimien johdolla, eikä suoraan ihmisoikeustilanteen vaatimalla tavalla.¹¹³ Näillä ”vaikuttimilla” tarkoitettiin Suomen tilanteessa Neuvostoliittoa ja suurvaltasuhteita, joihin Suomi puolueettomuuspolitiikkansa mukaisesti pyrki olla ottamatta kantaa. Vaikutti siltä, että Yhdysvaltojen mielestä Suomi ei pyrkinyt välttelemään kannan ottamista suurvaltasuhteisiin, vaan se toimi Neuvostoliitolle myönteisellä tavalla YK:n piirissä.

Sorsan vappupuhe – Suomen ”Palme-ilmiö”?

Pääministeri Sorsa piti Käpylän työnväentalolla 30.4.1985 SDP:n perinteisen vappupuheen, jossa hän käsitteli huomattavan määrän kansainvälisiä asioita. Puheeseen kuului muun muassa Nicaraguan tilanteen¹¹⁴ kommentointia ja

---

¹¹² Tarkka 2012, 417-420.

¹¹³ Ulkoministeriön muistio nro 23 31.5.1985. Signum 18-1-YHD, UM.

¹¹⁴ Yhdysvallat tukivat Contra-sissejä maan Sandinista-hallintoa vastaan, joka oli aatteiltaan ääriivasemmistolainen.

ylipäättään hyvin kriittisiä huomioita Yhdysvaltain politiikasta, erityisesti SDI-tutkimusohjelmasta. Tällä kertaa Yhdysvallat reagoi voimakkaammin sanankääntein kuin kolme vuotta sitten Sorsan haastattelun jälkilöylyissä. Yhdysvaltain suurlähetystön lähetystöneuvos James Ford Cooper vieraili 3.5 Suomen ulkoministeriössä tuoden peräti kolme erillistä demarshia, joista yksi liittyi Sorsan vappuna pitämään puheeseen.¹¹⁵

Ford Cooper saapui ulkoministeriöön mukanaan asiakirja, joka sisälsi tarkasti laaditun kannanoton pääministeri Sorsan pitämään puheeseen liittyen. Tämä asiakirja sisälsi eräitä vakavia huomautuksia koskien Sorsan puhetta. Ford Cooper mainitsi, että Sorsan puheen takia heidän suurlähetystönsä oli ottanut yhteyttä State Departmentiin lisäohjeiden toivossa. Myös asian mahdollinen nostaminen julkiseksi nousi lähetystöneuvoksen lukemasta paperista esille. Suurin hämmästyksen aihe suurlähetystölle oli Sorsan puheen SDI-tutkimusohjelman vähättely, jollei suorastaan vihamielinen suhtautuminen siihen. Ford Cooperin lukemasta kannanotosta kävi ilmi, että suurlähetystö piti Sorsan kommentteja koskien SDI:tä ”yksipuolisina” ja ”epäasiallisina”. Erityisen pettymyksen tuntui aiheuttavan se seikka, että Sorsa oli juuri vierailut Washingtonissa Sosialistisen Internationaalien aseriisuntaryhmän puheenjohtajan ominaisuudessa: amerikkalaiset kokivat, että he olivat tuoneet hyvin yksityiskohtaisesti esille SDI:n ja oman ulkopoliittikkansa pyrkimyksiä Sorsan johtamalle valtuuskunnalle, joten Sorsan vappuna pitämän puheen lausunnot tuntuivat loukkaavilta. Ford Cooperin mukaan Sorsan puheesta ilmeni Suomen ulko – ja turvallisuuspolitiikan vanha dilemma: kuinka yhdistää hyvien suhteiden ylläpitäminen Yhdysvaltoihin ja länteen puolueettomuuspolitiikan hengessä sekä erityisasema Neuvostoliiton naapurina YYA-sopimuksineen.¹¹⁶

Sorsan puhetta pidettiin Yhdysvaltain suurlähetystössä nimenomaan Neuvostoliittoa ja Gorbatshovia myötäilevänä. Erityisen ongelmalliseksi koettiin se, että puhe suurlähetystön mukaan sohasi juuri suurvaltojen keskeneräisiä neuvotteluja Geneven aseriisuntaprosessissa. Ihmetystä nostatti myös se, että

---

¹¹⁵ Ulkoministeriön muistio nro 18 3.5.1985. Signum 18-1-YHD, UM.

¹¹⁶ Ulkoministeriön muistio nro 18 3.5.1985. Signum 18-1-YHD, UM; Ford Cooper 1998, 172.

Suomen pääministeri kolmea kuukautta ennen Etykin juhlakokousta – jota Suomi isännöi – julkisesti näyttäytyi selkeästi toisen suurvallan näkemysten ymmärtäjänä ja tyystin sivuutti Yhdysvaltojen näkökulman tarkastelun puheessaan. Ford Cooper luki poliittisen osaston alivaltiosihteeri Törnuddille suoraan suurlähetystön sähköisestä kantansa Sorsan puheen puolueellisuudesta. Erityisesti siinä mainittiin Sorsan antama ylistys Gorbatshevinkin ehdotukselle euro-ohjusten moratoriosta¹¹⁷, joka ehdotuksena oli täysin Yhdysvaltain politiikan vastainen. Yhdysvaltain suurlähetystön sähköisestä kävi ilmi heidän epäilyksensä Suomen harjoittaman puolueettomuuspolitiikan toimivuudesta, jos ministeritason ihmiset voivat julkisissa kannanotoissaan niin rajusti poiketa Suomen virallisesta ulkopoliittisesta linjasta.¹¹⁸

Yhdysvaltain suurlähetystö ei kuitenkaan närkästynyt pelkästään Sorsan vappupuheesta, vaan kyseinen puhe toimi eräänlaisena viimeisenä pisarana Yhdysvaltain edustajille, koskien Suomen poliitikkojen kannanottoja Yhdysvaltojen politiikkaan liittyen. Ford Cooperin Törnuddille lukemasta sähköisestä ilmeni Yhdysvaltain paheksunta esimerkiksi ulkoministeri Paavo Väyrysen maanpuolustuskurssin avajaisissa 27.3 pidetystä puheesta, jossa ei Yhdysvaltojen näkökulmasta katsottuna ollut SDI:n faktat hallussa lainkaan ja sitä myöden ulkoministerin näkemyksetkin poikkesivat rajusti Yhdysvaltojen vastaavista. Seuraava lainaus kyseisestä sähköisestä tuo hyvin esille Yhdysvaltain suurlähetystön näkemyksen Suomen puolueettomuuspolitiikan mahdollisesta rakoilusta:

”Kaiken kaikkiaan ... on kysyttävä, onko yleistymässä käytäntö, jossa Suomen hallitus ottaa valikoidusti kantaa asioissa, joissa Yhdysvallat ja Neuvostoliitto joko ovat vastakkain tai joista he parhaillaan neuvottelevat aktiivisesti, eli ottaako Suomen hallitus kantaa kriittisesti Yhdysvaltain vahingoksi ja kehuakseen Neuvostoliiton kantoja, joiden tiedetään olevan vastoin Yhdysvaltain kantoja.

---

¹¹⁷ Eli ohjusten asettamisen lykkäämiseksi.

¹¹⁸ Ford Cooper 1998, 173-74.

*Tunnustamme täysin jokaisen maan oikeuden ilmaista omat näkemyksensä ja me hyväksymme rehelliset ja objektiiviset kritiikit ja neuvot, joita me saamme ajoittain milloin mistäkin, myös omilta liittolaisiltamme. Mutta mitä on pääteltävä siitä, kun arvostelu on julkista ja ilmeisen yksisuuntaista ja kun meidän parhaatkin pyrkimyksemme selittää kantojamme jätetään ottamatta huomioon?*¹¹⁹

Kuten lainauksesta huomataan, Yhdysvaltain edustajilla oli jo jonkin aikaa pinnan alla kytenyt tarve ilmaista huolestuneisuutensa Suomen ulkopoliittikkaa kohtaan. Sorsan puhe Käpylän työväentalolla sitten mursi tässä asiassa padot. Yhdysvaltojen Suomen suurlähetystö näin ollen asetti Suomen yhden puolueettomuuspolitiikan perusarvon – pysyttämisen suurvaltakiistojen ulkopuolella – uskottavuuden kyseenalaiseksi.

Ulkoministeriössä turvauduttiin perinteiseen keinoon vastauksena Yhdysvaltojen epäilyksiin Suomen ulkopoliittisesta linjasta. Sorsan puheen jälkimainingeissa jokaisessa yhteydenotossa Yhdysvaltain kanssa korostettiin hänen kaksoisrooliaan SDP:n puoluejohtajana ja pääministerinä. Erityisesti alivaltiosihteeri Törnudd kunnostautui tässä tehtävässä, selitellen kyseistä asiaa paikallisille apulaisministereille vielä kesäkuun Yhdysvaltain vierailullaan.¹²⁰ Törnuddin Yhdysvaltain suurlähetystölle toimittamassa vastauksessa sen esittämiin kolmeen demarshiin todetaan, että oli tärkeää erottaa Suomen virallinen ulkopoliittinen linja ja puoluepolitiikan piiriin kuuluva julkinen debatti. Jälkimmäinen ei Törnuddin näkemyksen mukaan ollut tarkoitettu muovaamaan virallista ulkopoliittista linjaa – joka perustui laajalle konsensukselle – vaan se lähinnä ilmaisi yksittäisen puolueen yksittäisiä kannanottoja eräisiin ajankohtaisiin kysymyksiin.¹²¹ Tämä erottelu ei ole

---

¹¹⁹ Ford Cooper 1998, 174.

¹²⁰ Ulkoministeriön sähke nro 820 Washingtonin suurlähetystöön 18.6.1985. Signum 18-1-YHD, UM. Törnudd tapasi mm. varaulkoministeri Michael Armacostin ja apulaispuolustusministeri Richard Perlen 18-19.6.1985.

¹²¹ Ulkoministeriön muistio nro 24 31.5.1985. Signum 18-1-YHD, UM.

Yhdysvaltain poliittisessa kulttuurissa tavallista. Tämä johtuu kaksipuoluejärjestelmästä, jonka vuoksi hallinnon edustajat eivät ole pakotettuja ns. kaksilla korteilla pelaamiseen, kuten Suomessa puoluejohtaja/ministeri usein joutui.

Osaltaan tämä Yhdysvaltain poliittinen kulttuuri näkyi Ford Cooperin ja suurlähetystön suhtautumisessa Sorsan tapaukseen. Ford Cooper totesi jo 3.5 Törnuddille kasvokkain, että Yhdysvallat ei voi hyväksyä kyseistä erittelyä. Alivaltiosihteeri Törnudd myös noteerasi tämän ja epäili asiaan palattavan vielä myöhemmin. Yhdysvaltain suurlähetystölle ”pääministeri on pääministeri ja kun hän pitää julkisen puheen, meidän on otettava hänen lausuntonsa tosissamme.”¹²² Suomen linjaan kuului tällaisen väitteen suora kiistäminen, vedoten juuri suomalaisten poliitikkojen erilaisiin rooleihin yhteiskunnan sisällä. Sinänsä oli ironista, että juuri Törnudd on myöhemmin todennut valtioiden välisten signaalien ja koodien merkityksestä, että valtiot sekoittavat usein näiden tarkoituksen ja ”silloin ei auta selittää, että viestiä on tulkittu väärin. Viestinnässä on ratkaiseva merkitys, sillä vaikutuksella, jonka signaali aiheuttaa vastaanottajan mielessä...”¹²³

Sorsan vappupuheesta nousi myös julkinen kohu Suomessa, kun jokin tuntematon taho vuosi Yhdysvaltain närkästyneen kyseisestä tapahtumasta. Jutun vuotajaa ei koskaan paikannettu: Ford Cooper vakuutti suurlähetystönsä syyttömyyttä asiassa, joka myös hyväksyttiin ulkoministeriössä. Yhdysvaltain suurlähetystön näkemyksen mukaan vuotaja oli joku ulkoministeriön keskustalaisista virkamiehistä, joka ei voinut malttaa olla nolaamasta SDP: laista pääministeriä.¹²⁴ Vuoto kuitenkin aikaansai suhteellisen laajan julkisen keskustelun Suomen ulkopoliitikasta, ennen kaikkea puolueettomuuspolitiikan tilasta. Yhdysvaltain suurlähetystössä tätä keskustelua tervehdittiin tyytyväisyydellä, sillä se auttoi pitämään Suomen puolueettomuuspyrkimyksiä linjassa: suurlähetystössä koettiin Suomen olevan erityisen kallellaan Neuvostoliittoon päin ja samalla Yhdysvaltoja vastaan lähiaikojen julkisessa keskustelussa. Suurlähetystössä analysoitiin myös

---

¹²² Ford Cooper 1998, 174; Ulkoministeriön muistio nro 18 3.5.1985. Signum 18-1-YHD, UM.

¹²³ Törnudd 2005, 41.

¹²⁴ Ulkoministeriön muistio nro 24 31.5.1985. Signum 18-1-YHD, UM; Ford Cooper 1998, 175.

ulkoministeri Väyrysen ja presidentti Koiviston lausuntoja kohuun liittyen ja siellä oltiin tyytyväisiä molempien lausuntoihin. Väyrynen muistutti olevan Suomen ulkopolitiikan kannalta tärkeää, että sen johtajat puhuivat Suomen virallisen politiikan mukaisesti. Presidentti Koivisto piti kohua paisuteltuna. Koivisto kuitenkin myönsi myös sen, että oli tärkeää Suomen puolueettomuuspolitiikan kannalta, ettei syntynyt epäilystä Suomen haluttomuudesta ylläpitää hyviä suhteita kaikkiin maihin. Suurlähetystön raportissa todettiin Ford Cooperin muistelmateoksen mukaan myös yksityisen suomalaisen lähteen todenneen, että Koivisto ja Väyrynen olisivat huolestuneet Suomen tasapuolisuudesta ja siihen liittyvästä epäselvyyden vaikutelmasta. Suurlähetystössä oltiin luonnollisesti tyytyväisiä tämän tapaisiin ajatuksiin, sillä tällä tavoin luotiin painetta Suomen ulkopolitiikalle olla ymmärtäväisempiä Yhdysvaltain politiikkaa ja pyrkimyksiä kohtaan tulevaisuudessa.¹²⁵

Koiviston ja Bushin kirjeenvaihto lähentää maiden suhteita

Tutustuttuaan varapresidentti Bushiin presidentti Koivisto aloitti tämän kanssa vuosia kestäneen kirjeenvaihdon, jonka aikana kaksikko pystyi kommunikoimaan suoraan toistensa kanssa ilman suuria määriä välikäsiä. Koiviston kirjeet Bushille olivat äärimmäisen luottamuksellisia, niistä osallisiksi pääsivät vain harvat. Aina välittäessään Koiviston kirjeen kansliapäällikkö Kalela pyysi Washingtonin suurlähetystöä tuhoamaan kirjeen kopion suurlähettilään sen luettua. Myös Yhdysvaltojen puolella toimittiin saman suuntaisesti: Bushin turvallisuuspoliittinen neuvonantaja Don Gregg toimittaessaan varapresidentin kirjeitä Suomen suurlähetystöön, totesi kirjeiden sisällöstä olevan tietoisia amerikkalaisten puolella

---

¹²⁵ Ford Cooper 1998, 176-180.

presidentin lisäksi ainoastaan ulkoministeri Schultz ja varaulkoministeri Kenneth Dam.¹²⁶

Mauno Koivisto on käsitellyt tässä käytettyjä kirjeitä ansiokkaasti omissa muistelmateoksessaan *Kaksi kautta II - Historian tekijät*: hän myös lisäsi omia henkilökohtaisia vaikutelmiaan ja ajatuksiaan kirjaan, joita ei löytynyt Koiviston ulkopoliittikkaa käsittelevistä arkistokansioista. On tarpeellista esitellä ne erikseen vielä tässä tutkielmassa, jotta niiden vaikutus Suomen ja Yhdysvaltojen dialogiin tulee ymmärretyksi. Käytän lähteinä Koiviston Kansallisarkistoon säilöttyjä alkuperäisiä kirjeitä ja Koiviston muistelmateosta niitä tukevassa ominaisuudessa.

Mauno Koivisto lähetti varapresidentti George Bushille marraskuussa 1983 kirjeen. Kirjeen lähettäminen osui Bushin Helsingin vierailun ja Koiviston Washingtonin vierailun jälkeiseen aikaan, joiden yhteydessä Koivisto oli onnistunut luomaan hyväksi luettavat suhteet amerikkalaisiin päättäjiin: tästä kertoi myös vuodesta 1983 alkanut aktiivinen kirjeenvaihto Bushin kanssa. Koivisto totesi itsekin kirjeensä alussa, kuinka hänen ja Bushin keskustelut olivat olleet ”miellyttäviä ja hedelmällisiä.”¹²⁷

Koiviston kirje käsitteli Euroopassa sijainneita keskimatkan ohjuksia, jotka olivat suurvaltojen kiistelyn kohteena kirjeen lähettämisen aikoihin. Mielenkiintoista oli se, että Koivisto mainitsi kirjoittavansa Bushille yksityisen kirjeen: Koiviston mukaan näin olisi ”vähemmän todennäköistä, että yhteydenottoni tulisi liian monen tietoon.” Koivisto totesi myös, että kyseisestä kirjeestä tietoisia eivät ole Yhdysvaltojen eikä Neuvostoliiton Helsingin lähetystöt: Suomen Washingtonin suurlähetystö tiesi kirjeen olemassaolosta, mutta ei sen sisällöstä. Tämä oli selkeä osoitus siitä, että näillä kahdella valtiomiehellä oli sen laatuinen suhde, jossa voitiin toiselle osapuolelle puhua suoraan kiperistäkin aiheista. Itse kirjeessä Koiviston sävyä voidaan kutsua sillanrakentamiseen kallistuvaksi, jossa Koivisto jakoi näkemyksiään Euroopan ohjustilanteen kehityksestä sekä kertoi vaikutelmiaan neuvostoliittolaisten kannoista tilanteeseen liittyen. Koivisto totesi tilanteen

---

¹²⁶ Müllerin kirje Koivistolle 4.6.1984. Koiviston Ulkopoliittikka/Selvitykset 1984, KA.

¹²⁷ Koiviston kirje Bushille 29.11.1983. Koiviston Ulkopoliittikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

suurvaltojen välillä olevan sellaisessa solmussa, jossa ainoa vaihtoehto olisi käydä mielipiteen vaihtoa sellaisella tavalla, että sitä ei kutsuttaisi virallisesti neuvotteluksi. Koiviston mukaan Suomella ei ollut tarvittavaa tietoutta asiasta, jotta se voisi arvioida tilanteen yksityiskohtia. Tähän liittyen Koivisto pyysi Bushilta mahdollisuutta Yhdysvaltojen lähettää henkilön Helsinkiin, joka ei olisi liian tunnettu julkisuudessa, mutta riittävällä tavalla sisäpiiriin kuuluva selostamaan Koivistolle tilannetta.¹²⁸

Tällä tavoin Koivisto hyvinkin suoraan ilmaisi oman halukkuutensa toimia suurvaltojen kiistassa välittäjänä. Tämä oli suoraan Suomen puolueettomuuspolitiikan oppikirjasta: mitä enemmän suurvaltojen välillä oli liennytyä, sen parempi tilanne oli Suomen kannalta. Koiviston pyyntö saada amerikkalainen asiantuntija selostamaan tilannetta onnistui, Yhdysvaltain varaulkoministerin läheinen avustaja James Timbie saapui joulukuussa Helsinkiin tapaamaan Koivistoa. Koivisto vahvisti näkemystä Suomen halukkuudesta toimia suurvaltojen välissä toimivana välittäjänä, todeten Neuvostoliiton olevan valmis kuuntelemaan Suomen ehdotuksia Geneven neuvotteluihin liittyen (jotka olivat katkenneet aiemmin 1983).¹²⁹

Helmikuussa 1984 Koivisto jakoi arvionsa suurvaltojen tilanteesta Bushille osoitetulla kirjeellä. Koiviston kirjeen sävy oli jälleen sillanrakentajamainen: kirjeessä Koivisto toi esille Neuvostoliiton mahdollisia näkemyksiä Geneven neuvotteluiden kariutumiseen ja pahoitteli Bushille sitä, että hänellä ei ollut mitään hyviä uutisia Moskovan suunnalta. Koivisto myös kiitti Bushia Timbien lähettämisestä Helsinkiin, Koiviston mukaan Timbie täytti toiveet ja odotukset pyydetyistä asiantuntijasta. Mielenkiintoista oli se, että Koivisto itse kyseenalaisti kirjeenvaihdon mielekkyyden helmikuun kirjettä laatiessaan, varsinkin kun suurvaltasuhteiden tilanne näytti olevan takalukossa.¹³⁰

Koivisto vieraili huhtikuussa 1984 Neuvostoliitossa tapaamassa maan uutta johtajaa Konstantin Tshernenkoa. Samaan aikaan Bush pyysi Koivistoa

---

¹²⁸ Koiviston kirje Bushille 29.11.1983. Koiviston Ulkopolitiikka/Selvitykset 1983/II-kansio, KA.

¹²⁹ Koivisto 1995, s. 122-123.

¹³⁰ Koivisto 1995, s. 125; Koiviston kirje Bushille 7.2.1984. Koiviston Ulkopolitiikka/Selvitykset 1984, KA.

kirjoittamaan matkan jälkeen vaikutelmistaan koskien Tshernenkoa. Bush oli itse tavannut Neuvostoliiton uuden johtajan Juri Andropovin hautajaisissa ja Bush kuvaili Tshernenkoa ”solidiksi mieheksi”, mutta samalla hän koki miehen karkean retoriikan häiritseväksi. Erityisesti Bush halusi kuulla Koiviston mietteet siitä, että millä alueilla Neuvostoliitto olisi valmis aidosti aikaansaamaan ja palauttamaan suurvaltojen välisen hyödyllisen dialogin.¹³¹ Tässä oli jälleen osoitus siitä, kuinka Suomi oli Yhdysvaltojen näkökulmasta tärkeä: Suomesta saatiin tietoa Neuvostoliiton tilanteesta myös silloin, kun amerikkalaiset eivät sitä itse pystyneet tehokkaasti keräämään.

Koivisto vastasi Bushille kirjeitse 22. toukokuuta 1984. Koivisto kuvaili Bushille, kuinka hän ei nähnyt Neuvostoliiton asenteen suurvaltasuhteisiin muuttuneen oleellisesti: maan ulkopolitiikka oli säilynyt samanlaisena kuin Andropovinkin aikana. Koivisto jälleen pahoitteli Bushille, kuinka tilanne näytti jäätyneeltä Moskovan päässä ja suurvaltojen tilanne säilyisi ”lukkiutuneena.” Kirjeestä löytyi myös Koivistolta mielenkiintoinen maininta siitä, kuinka hänen Neuvostoliiton vierailunsa oli ensisijaisesti maiden välisen vakaiden suhteiden ja henkilökohtaisten suhteiden ylläpitoa.¹³² Vaikutti aivan kuin Koivisto halusi tehdä Bushille selväksi sen, että hänen vierailunsa päätarkoitus oli Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden ylläpito, ei toimiminen Yhdysvaltojen Neuvostoliiton tilanteen tulkkina: tämä rooli tuli ikään kuin vierailun sivutuotteena. Bush kirjoitti vastauskirjeen Koivistolle 1. kesäkuuta, jossa hän kiitti Koivistoa ja totesi Yhdysvaltojen näkemyksen olevan samankaltainen Neuvostoliiton ja sen uuden pääsihteerin suhteen. Bush toivoi Yhdysvaltojen ”tiukkuuden” lopulta patistavan Neuvostoliiton rakentavampaan dialogiin amerikkalaisten kanssa. Kirjeen loppuksi Bush totesi arvostavansa kirjeenvaihtoa Koiviston kanssa, kehottaen presidenttiä kirjoittamaan hänelle ”mistä hyvänsä asiasta” ja mainiten tekevänsä itse samoin.¹³³

Koivisto kirjoitti Bushille jälleen 29.10.1984. Syynä kirjeen kirjoittamiselle oli Koiviston näkemys, jonka mukaan suurvaltojen lukkiutunut tilanne olisi

---

¹³¹ Koivisto 1995, s. 130.

¹³² Koiviston kirje Bushille 22.5.1984. Koiviston Ulkopolitiikka/Selvitykset 1984, KA.

¹³³ Koivisto 1995, s. 132-133.

avautumassa. Koivisto halusi jakaa näkemyksiään tähän liittyen Bushille: vaikka suurvaltojen tilanne näytti menevän parempaan suuntaan, Koivisto halusi painottaa olevansa vähemmän optimistisempi kuin useat kansainvälisen politiikan specialistit. Tämän väitteen hän pohjasi silloisiin keskusteluihin ja kontakteihin Neuvostoliittoon. Koivisto otti kirjeessään jälleen sillanrakentajan viittaa harteilleen, kehottamalla Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton kasvattavan luottamusta maiden välisissä suhteissa. Koivisto myös kertoi Bushille mieluusti jatkavansa tämän tapaisia kontakteja varapresidentin kanssa.¹³⁴

Bush vastasi Koiviston kirjeeseen 16.11.1984. Bush kertoi presidentti Reaganin yhtyvän Koiviston arvioon ja Valkoisessa talossa pidettiin silloista hetkeä otolliseksi suurvaltasuhteiden parantamiseksi. Bush myös vakuutti Koivistolle, kuinka Yhdysvallat teki kaikkensa sen eteen, että aserajoitusneuvotteluihin saataisiin lisää tehoa. Reagan oli kirjeen saapumishetkenä valittu toiselle presidenttikaudelle ja kirjeestä pystyi havaitsemaan positiivisen sävyn kansainvälisen tilanteen suhteen. Bush ilmaisi Koivistolle halunsa jatkaa heidän välistä vuoropuheluaan myös tämän toisen varapresidenttikauden aikana. Erityisesti Bush oli kiinnostunut kuulemaan Koiviston näkemykset uuden sukupolven neuvostojohtajista ja heidän ongelmankäsittelytaidoistaan: erityisesti Gorbatshev oli Bushin mielenkiinnon kohteena.¹³⁵

Kansainvälisen tilanteen tulevaisuuden näyttäessä positiivisemmalta Koivisto kirjoitti jälleen 17.12.1984 Bushille. Erityisesti Geneven neuvotteluiden eteneminen sai kiitosta Koivistolta, joka toivoi tämän johtavan aserajoitusprosessin uudelleen avaamiseen Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä. Koivisto halusi painottaa kirjeessään, kuinka Suomi oli aina tukenut tällaista kehitystä, mutta ei ole halunnut julkisesti tuoda esille kiinnostustaan tai odotuksiaan joihinkin tiettyihin neuvotteluihin: tämä suoran kannan ottamatta jättäminen suurvaltojen neuvotteluihin oli suomalaisen puolueettomuuspolitiikan mukaista.¹³⁶

---

¹³⁴ Koiviston kirje Bushille 29.10.1984. Koiviston Ulkopoliittika/Selvitykset 1984, KA.

¹³⁵ Bushin kirje Koivistolle 16.11.1984. Koiviston Ulkopoliittika/Selvitykset 1984, KA.

¹³⁶ Koiviston kirje Bushille 17.12.1984. Koiviston Ulkopoliittika/Selvitykset 1984, KA.

Kirjeen ydin oli kuitenkin suomalaisia 1980-luvulla suuresti huolestuttaneet risteilyohjukset. Esimerkiksi silloiset amerikkalaiset uuden sukupolven ohjukset – eli euro-ohjukset – kantoivat yli 2000 kilometriä ja käyttivät lentoonsa ilmakehän alempia kerroksia. Suomen sijaitessa idän ja lännen välissä se oli ohjusten mahdollisella lentoreitillä, mikä aiheutti Suomessa huolestusta.¹³⁷ Kirjeessään Bushille Koivisto toi ohjuksiin liittyvän huolestumisensa esille ja kuinka ne loivat ongelmia puolueettomille maille, kuten Suomelle. Koivisto oli tyytyväinen suurlähettiläs James Goodbyn vakuutteluihin siitä, että kaikkien puolueettomien maiden alueellista koskemattomuutta kunnioitetaan. Tämä ei kuitenkaan täysin tyydyttänyt Koivistoa, joka totesi risteilyohjusten olevan pelkällä olemassaolollaan epävarmuutta lisäävä tekijä, erityisesti puolueettomille maille. Koivisto kertoi tulewansa ottamaan uuden vuoden puheessaan esille edeltäjänsä Urho Kekkosen vanhan vetoituksen, jossa kehoitettiin suurvaltoja hakemaan sopua risteilyohjusten kieltämiseksi tai niiden kehittämisen jäädyttämiseksi. Osoittaakseen Suomen ja Yhdysvaltojen suhteiden tärkeyttä suomalaisille, Koivisto halusi kirjeitse etukäteen kertoa vetoomuksesta ja lupasi toimittaa kyseisen uuden vuoden puheensa etukäteen amerikkalaisille.¹³⁸ Itse uuden vuoden puheessaan Koivisto totesi ohjusten luovan epävakautta Pohjolaan ja otti esille niiden luomat ongelmat puolueettomille maille niiden ilmakehän käytön suhteen.¹³⁹

Etykin kymmenvuotisjuhlakokous järjestettiin Helsingissä heinäkuussa 1985. Kokous järjestettiin alkuperäisen Etykin tavoin Helsingissä. Koivisto suoritti kokousta edeltävinä kuukausina tunnusteluita siitä, että voitaisiinko kokous pitää korkeimmalla mahdollisella tasolla, eli siihen osallistuisivat suurvaltojen päämiehet: tähän liittyen Koivisto kirjoitti Bushille 29.4.1985 kirjeen, jossa hän valaisi tilannetta.¹⁴⁰ Koivisto totesi Bushille ymmärtäneensä tilanteen niin, että Yhdysvallat eivät olisi valmiita osallistumaan kokoukseen korkeimmalla poliittisella tasolla, kun taas Neuvostoliitto saattoi osallistua kokoukseen kyseisen tason voimin. Tämä mahdollinen epäsuhta Koiviston mukaan saattoi aiheuttaa kiusallisen tilanteen

---

¹³⁷ Visuri 2006, s. 276.

¹³⁸ Koiviston kirje Bushille 17.12.1984. Koiviston Ulkopoliittika/Selvitykset 1984, KA.

¹³⁹ Koivisto 1995, s. 165.

¹⁴⁰ Koivisto 1995, s. 169.

isäntämaan kannalta. Tämän vuoksi Koivisto pyysi amerikkalaisia vielä harkitsemaan omaa osallistujalistaansa juhlakokoukseen. Koivisto myös antoi ymmärtää, että Suomi isäntämaana olisi kyllä valmis vastaanottamaan korkeimman mahdollisen tason vieraat Helsinkiin.¹⁴¹ Bushin vastaus asian suhteen saapui Koivistolle 3.5.1985 kirjeen muodossa. Bush kertoi Koiviston olevan oikeassa sen suhteen, että Yhdysvallat ei ole päättänyt edustustaan kokoukseen. Bush kuitenkin lupasi ottaa asian esille Reaganin ja ulkoministeri Shultzin kanssa, sillä hän tunnusti Suomen huolen asian suhteen.¹⁴²

Lopulta Yhdysvaltojen puolelta kokoukseen osallistui Shultz. Koivisto sai kuulla Shultzin osallistumisesta Bushin kirjoittaman kirjeen muodossa 30.5.1985.¹⁴³ Koivisto kirjoitti Bushille vielä takaisin juhlakokouksen aattona 19.7.1985. Koivisto suhtautui innostuneesti Shultzin saapumiseen. Koivisto myös jakoi taas näkemyksensä Neuvostoliiton mahdollisista ajatuksista kokouksen alla. Koivisto kertoi Bushille, kuinka hän näki Neuvostoliiton olevan avoimin mielin kokouksen suhteen.¹⁴⁴ Koivisto halusi tuoda esiin tämän näkemyksensä, jotta Bush ja amerikkalaisten delegaatio voisi mahdollisesti varautua kokouksen mahdolliseen ilmapiiriin.

Shultz tapasi Helsingissä Neuvostoliiton ulkoministerin Eduard Shevardnadzen ensimmäistä kertaa. Herrojen välisen alkujännityksen lieventämiseksi Koivisto pyysi molemmat yhtäaikaa keskustelemaan kanssaan: näin ollen kummankaan ulkoministerin ei tarvinnut tehdä aloitetta. Koiviston aloitteesta molempien ulkoministerien mukana saapuivat avustajakaartit ja Koiviston mukaan tästä syntyi kunnollinen asiakeskustelu. Lisäksi suomalaiset arvioivat itse kokouksen olleen onnistunut ja antoi lupauksia liennytyksen edistämiseksi.¹⁴⁵ Koivisto selkeästi pyrki tehostamaan juhlakokouksen statusta saamalla osallistujiksi korkean tason delegaatiot molemmista suurvalloista: tällä tavoin hän pyrki vahvistamaan Suomen puolueetonta sillanrakentajan mainetta. Koiviston osittaiseksi ansioksi voidaan

---

¹⁴¹ Koiviston kirje Bushille 29.4.1985. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1985, KA.

¹⁴² Bushin kirje Koivistolle 3.5.1985. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1985, KA.

¹⁴³ Bushin kirje Koivistolle 30.5.1985. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1985, KA.

¹⁴⁴ Koiviston kirje Bushille 19.7.1985. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1985, KA.

¹⁴⁵ Koivisto 1995, s. 170-171.

laskea se, että Yhdysvalloissa oltiin tietoisia kokouksen tavoitteista delegaatioiden suhteen ja että suurvaltojen delegaatioiden välillä saattoi olla eroja tason suhteen: varmasti tämä osaltaan vaikutti siihen, että Yhdysvalloista päätettiin lähettää korkean tason edustaja ulkoministeri Shultzin muodossa.

Lokakuussa 1985 Koivisto matkusti New Yorkiin YK:n 40-vuotisjuhlakokoukseen. Kokouksen yhteydessä Koivisto tapasi Bushin. Bush oli erityisen kiinnostunut Koiviston näkemyksistä koskien Mihail Gorbatshovia. Koivisto arvioi Gorbatshovin suhtautuvan vakavasti aseriisuntaneuvotteluihin: samalla Koivisto moitti Yhdysvaltoja siitä, että sen asenteessa koskien Geneven huippukokousta näytti olevan ”liikaa taktiikkaa.” Bushin mukaan Yhdysvallat ainoastaan pyrki laskemaan huippukokoukseen liittyviä odotuksia. Bush myös painotti sitä, kuinka mielikuva presidentti Reaganista vastakkainasettelun luojana oli väärä: tämä oli asia, jota amerikkalaiset pyrkivät suomalaisille maiden välisissä suhteissa viestittämään.¹⁴⁶ Kaksikon välisessä keskustelussa suurin huomio kiinnittyi jälleen Neuvostoliittoon. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat niin sanotusti uuden ajan alussa, sillä Reagan ja Gorbatshov olivat sopineet tapaavansa Genevessä loppuvuodesta (kokous pidettiin lopulta 19.11.1985) neuvotellakseen aserajoituksista. Tässä tilanteessa amerikkalaiset hakivat tietoa Neuvostoliiton johdon mielenliikkeistä jälleen suomalaisilta, sillä Suomella oli tunnetusti läheinen suhde itänaapurinsa kanssa, jonka kautta se sai mahdollisesti sellaista tietoa, jota amerikkalaiset eivät omin voimin olisivat voineet saada. Koiviston ja Bushin kirjeenvaihto tarjosi hyvän mahdollisuuden tällaiseen tietojen keruuseen ja Koivisto auliisti jakoi tietojaan sekä näkemyksiään Neuvostoliitosta amerikkalaisille.

Reagan ja Gorbatshov tapasivat huippukokouksen merkeissä Genevessä 19.11.1985 ja kokouksen aikana kaksikko tuntui jopa viihtyvän toistensa seurassa, mutta kokous ei tuottanut konkreettisia toimia aserajoitusten suhteen. Yksi suurimmista esteistä kokouksen konkreettisille lopputuloksille oli Reaganin haluttomuus luopua SDI-ohjelmastaan, eli niin sanotusta Star Wars-ajattelustaan.¹⁴⁷ Koivisto osoitti kriittistä sävyä asian suhteen Bushille 16.12.1985

---

¹⁴⁶ Koivisto 1995, 179.

¹⁴⁷ Isaacs & Downing 1998, 359,363.

lähetetyssä kirjeessään. Koivisto kyseenalaisti amerikkalaisten ajattelun loogisuutta, sillä hän epäili voiko liennytyks jatkua ilman aseriisunnan edistymistä. Koiviston kirjeestä huokui ymmärrys Neuvostoliiton kannalle SDI-ohjelman suhteen: Koiviston mukaan Neuvostoliiton kielteinen asenne ohjelman suhteen oli looginen, sillä heillä ei olisi ollut mahdollisuutta vastata kyseiseen tekniseen kehitykseen. Koivisto taas kutsui Yhdysvaltojen kantaa SDI-ohjelman suhteen epäloogisena: amerikkalaiset olivat sanoneet ohjelman tarkoituksena olleen saada neuvostoliittolaiset neuvottelupöytään, mutta sitten itse ohjelmasta ei voitu neuvotella. Asia oli Koivistolle tärkeä, sillä hän otti sen esille myöhemmin myös vuoden 1986 uudenvuoden puheessaan, jossa hän otti voimakkaasti kantaa asevarustelua vastaan.¹⁴⁸

Bushin vastaus Koivistolle saapui 6.1.1986. Bush vakuutti Yhdysvaltojen olevan valmis tavoittelemaan aseriisuntasopimuksia ”ensi tilassa” ja että suurvallat olivat näkemyksissään lähentyneet toisiaan: Bush ei ollut vakuuttunut ajatuksesta, että aserajoitussopimukset olisivat vaikeasti saavutettavissa. SDI:tä Bush puolusti tyypilliseen tapaan: Bush ei voinut käsittää miten puolustusjärjestelmä nähtiin sitä kritisoineissa maissa niin levottomuutta herättäväksi. Bushin mukaan Yhdysvaltojen tavoitteena oli saada Neuvostoliitto keskustelemaan amerikkalaisten kanssa ohjuspuolustusjärjestelmän eduista, jotta siellä päädyttäisiin samanlaisiin johtopäätöksiin kuin Washingtonissa. Bushin mukaan Koivisto oli väärässä siinä, etteikö Neuvostoliitossa oltaisi teknologisesti valmiita samanlaisen ohjusjärjestelmän kehittelyyn: Bushin mukaan neuvostoliittolaiset olivat amerikkalaisia edellä vastaavanlaisessa teknologiassa, kuten esimerkiksi Moskovan ympärille rakennettu ohjuspuolustusjärjestelmä hänestä osoitti. Kirjeensä lisäksi Bush oli toimittanut SDI:tä koskevia artikkeleita, joiden oli tarkoitus tukea amerikkalaisten argumenttia asiaa koskien.¹⁴⁹ SDI oli aiheena sellainen, että se nousi useasti esiin Suomen ja Yhdysvaltain kylmän sodan lopun suhteissa. Se oli Suomelle arkaluontoinen asia, koska Neuvostoliitto oli jyrkästi sitä vastaan, jolloin se lisäsi painetta myös suomalaisilla ulkopoliitiikan päättäjillä olla kriittinen

---

¹⁴⁸ Koiviston kirje Bushille 16.12.1985. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1985, KA; Koivisto 1995, 183-185.

¹⁴⁹ Bushin kirje Koivistolle 6.1.1986. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1986/I, KA.

ohjusjärjestelmää kohtaan. Tämä taas kiristi välejä Suomen ja Yhdysvaltain kesken.

Koiviston ja Bushin kirjeenvaihto toimi kätevästi sekä yksinkertaisena väylänä herrojen väliselle keskustelulle. Suomen kannalta oleellisinta kirjeenvaihdossa oli sen toimiminen osana Koiviston presidenttidiplomatiaa, joka nojasi juuri tämän kaltaisiin toimintatapoihin: suurten hankkeiden ja näyttävien esiintulojen sijaan Koivisto nojasi epädramaattisempaan kahdenväliseen diplomatiaan, jossa kuitenkin puhuttiin keskustelukumppanin kanssa suoraan, ilman ylimääräistä väkeä ympärillä häiritsemässä.

1986-1990 – Kriisistä puolueettomuuden tarpeettomuuteen

Vuosina 1986-1990 Suomen ja Yhdysvaltain suhteen alkoivat normalisoitumaan siinä mielessä, että kylmän sodan painolasti näkyi vuosi vuodelta yhä vähemmän maiden kanssakäymisessä. Tämä johtui suureksi osaksi siitä, että Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton väliset suhteet alkoivat parantumaan ja kansainvälinen tilanne lientyi. Suurvallat pääsivät sopuun monista erilaisista aserajoituksista, Berliinin muuri murtui ja Itä-Eurooppa vapautui kommunismista. Lopulta vuonna 1990 Yhdysvallat ja Neuvostoliitto toimivat rintarinnan kumppaneina Irak-Kuwait kriisin yhteydessä, vaikka Irak oli aikaisemmin ollut Neuvostoliiton kumppanivaltio. Oman tulkintani mukaan kylmän sodan voi nähdä päättyneen viimeistään tämän tapauksen yhteydessä.

Suomen ja Yhdysvaltain välisissä suhteissa edettiin siis normaalimpaan suuntaan, mutta vielä vuonna 1986 Rauma-Repola kriisi kiristi maiden välejä. Kriisin jälkeen maiden välinen vierailuvaihto lisääntyi: esimerkiksi ulkoministeri Shultz vieraili Helsingissä viisi kertaa vuosina 1987-1988 ja huippu vierailuiden suhteen koettiin, kun presidentti Reagan saapui Helsinkiin toukokuussa 1988. Kun Yhdysvaltain

presidentiksi nousi Reaganin jälkeen hänen varapresidenttinä toiminut George Bush, Suomi vähintäänkin säilytti uskotun neuvonantajien roolin Yhdysvaltojen suuntaan, kiitos Koiviston ja Bushin hyvien henkilökemioiden. Suomen merkitys neuvonantajana kuitenkin hiipui 1990, kun suurvallat toimivat jo niin avoimesti, ettei suomalaisia enää samalla tavalla tarvittu Neuvostoliiton toimien tulkkina kuin aikaisemmin.

Rauma-Repola – Sukelluspallot luovat kriisin maiden välille

Vuonna 1986 Suomen ja Yhdysvaltain välit kiristyivät äärimmilleen erään yksittäisen tapahtumasarjan vuoksi. Monitoimialayritys Rauma-Repolan telakka rakensi Neuvostoliitolle kaksi sukelluspalloa, joiden tekniikka ja rakenne mahdollistivat sukeltamisen kuuden kilometrin syvyyteen. Rauma-Repolan sukelluspallot olivat oman alansa edelläkävijöitä, vastaaviin syvyyksiin ei ollut aikaisemmin mahdollisuuksia sukeltaa.¹⁵⁰ Tämä suomalainen taidonnäyte kuitenkin aiheutti poikkeuksellisen vakavan jännitteen Suomen ja Yhdysvaltain kylmän sodan lopun aikaisiin suhteisiin.

Yhdysvallat huolestui tästä suomalaisesta teknologiasta. Vaikka suurvaltasuhteet olivat lientyneet vuoteen 1986 mennessä, niin kylmän sodan kilpailuasetelma pysytteli vielä sitkeässä. Toiselle osapuolelle ei haluttu antaa etulyöntiasemaa, varsinkaan teknologian saralla, sillä sitä voitaisiin mahdollisesti käyttää sotilaallisiin tarkoituksiin.¹⁵¹ Tämän vuoksi Yhdysvalloissa huolestuttiin Rauma-Repolan kaupoista, varsinkin kun amerikkalaisten tehokkainkaan laitteisto ei kyennyt sukeltamaan yhtä syvälle kuin suomalaisvalmisteiset sukelluspallot. Yhdysvallat oli suhtautunut Suomeen kauppapolitiikan saralla ennenkin hyvin ennakkoluuloisesti: Suomen kaupatessa jäänmurtajiaan Yhdysvaltoihin 1980-luvulla, kongressi totesi Suomen olevan ”kyseenalainen maa”, viitaten nimenomaan maan suhteisiin

---

¹⁵⁰ Tarkka 2012, 409.

¹⁵¹ Rantanen 2000, 92.

Neuvostoliiton kanssa.¹⁵² Euroopan asioista vastaava Yhdysvaltain apulaisulkoministeri, entinen Suomessa toiminut suurlähettiläs, Rozanne Ridgway kertoi vuonna 1986 Koivistolle huolensa Suomen suhteen. Hän on myös myöhemmin vuonna 1998 todennut, kuinka Rauma-Repola tapaus oli vaarantaa Suomen ja Yhdysvaltain suhteet.¹⁵³ Ridgwayn mukaan suomalaisten huippuluokan metallurgiset saavutukset saattoivat vaikuttaa haitallisesti suurvaltojen strategiseen tasapainoon. CIA arvioi kyseisten sukelluspallojen voivan mahdollisesti vaarantaa Naton tietoliikenteen ja Yhdysvaltojen asentaman merenalaisen kuuntelulaitteen, joka oli sijoitettu Neuvostoliiton viestikaapeliin. Näiden riskien vuoksi Yhdysvallat käytännössä kielsivät sukelluspallojen myynnin Neuvostoliittoon. Yhdysvaltain Suomen suurlähettiläs Rockwell Schnabel kävi uhkailemassa presidentti Koivistoa vakavilla taloudellisilla seurauksilla, jos Rauma-Repolan sallitaan myydä tuotteensa Neuvostoliittoon. Myös CIA esitti uhkauksia, muun muassa Rauma-Repolan konkurssiin syöksemisestä ja panemalla Suomen talouden ”kärsimään”.¹⁵⁴

Yhdysvaltojen voimakas reaktio asiassa aiheutti luonnollisesti huolta Suomen ulkopoliittisten päättäjien joukossa. Presidentti Koivisto otti kirjeitse yhteyttä varapresidentti Bushiin. Kirjeessään Koivisto luonnehti Yhdysvaltain toimia asiassa kiristykseksi, jossa se yksipuolisesti asetti kauppasaarron yhdelle ainoalle yritykselle. Koivisto totesi tilanteen voivan kehittyä kansainväliseksi kriisiksi, jonka todennäköisesti kaikki osapuolet halusivat välttää. Koivisto myös selvensi Bushille, että Suomen hallitus ei voinut puuttua yksityisen yrityksen toimintaan. Koivisto oli jo vuonna 1986 Ridgwayn vierailun yhteydessä protestoinut voimakkaasti Yhdysvaltojen näkemystä vastaan, jonka mukaan Suomi olisi ollut vaarantamassa suurvaltojen keskinäisen tasapainon. Bush oli omassa kirjeessään ennen Koiviston vastaavaa kuvaillut tilanteen olevan vakava kansainväliselle turvallisuudelle. Sekä Koivisto että Bush siis olivat huolissaan tilanteen kehityksestä, molemmat omasta näkökulmastaan käsin. Yhdysvallat käyttäytyi kiistassa kuin Suomi kuuluisi valvontajärjestelmä Cocomiin, jolla estettiin korkean teknologian vientiä

---

¹⁵² Rantanen 2000, 91.

¹⁵³ Ridgway 1998, 14 (Out of The Cold War-videokonferenssin kirjallinen versio)

¹⁵⁴ Rislakki 2010, 216-217.

Neuvostoliittoon. Suomi ei poliittisista syistä johtuen voinut virallisesti liittyä vuonna 1947 perustettuun Cocomiin, sillä se oli Neuvostoliiton vastainen järjestö. Suomalaiset yritykset kuitenkin ajan mittaan alkoivat käytännössä toimia järjestön sääntöjen mukaan. Näin ollen Yhdysvalloilla oli Rauma-Repolan suhteen tietynlainen pohja vaatia Suomea perumaan kaupat Neuvostoliiton kanssa. Koiviston mukaan oli kuitenkin kestäväntä ja epäreilua kieltää Suomessa kehitetyn tekniikan vienti, kun muut varsinaiset CoCom-maat kiersivät samoja määräyksiä.¹⁵⁵

Rauma-Repola sai kaikesta huolimatta tehdä ja myydä sukelluspallonsa itään. Tämä kuitenkin vaati Suomen hallitukselta salaisen lupauksen Yhdysvalloille, että vastedes samanlaisessa tilanteessa keskusteltaisiin amerikkalaisten kanssa ensin. Samalla Suomi lupasi myös hyväksyä ns. oman teknologian vientikiellot. Näillä lupauksilla Suomi oli käytännöllisesti katsoen CoCom-maa, jolla oli samat oikeudet ja velvollisuudet kuin varsinaisilla jäsenillä. Suomi noudatti ehtoja tarkoin ja samalla nousi ylöspäin Yhdysvaltain lisenssi-kohteluasteikolla, joka määrittäi Yhdysvaltoihin myytävän tavaran kaupalliset lisenssit. Tämä oli lopulta Suomelle mieleinen päätös. Suomessa pelättiin mahdollista ”teknologiaesirippua” Suomen ja Ruotsin välillä, joka olisi vaikuttanut epäedullisesti Suomen vientiin ja teknologian kehitykseen.¹⁵⁶

Rauma-Repolan tapaus oli kylmän sodan lopun kirein hetki Suomen ja Yhdysvaltain suhteiden välillä, vaikka tapaus olikin alun perin kauppapoliittinen. Yhdysvalloissa tapaus nosti jälleen pintaan epäilyksen Suomen puolueettomuudesta. Kauppapoliittisesta taustastaan huolimatta tapaus sai selkeästi ulko- ja puolueettomuuspolitiikkaan liittyviä sävyjä. Tämä oli oiva esimerkki kylmän sodan dynamiikan kaikkien yhteiskunnan eri osa-alueiden läpäisevästä vaikutuksesta, jossa yksittäisen yrityksen kaupankäynnistä saattaa syntyä vakava ulkopoliittinen kriisi. Se kuvasti laajemmin myös Suomen ja Yhdysvaltojen suhdetta. Mailla ei ollut suuria poliittisia erimielisyyksiä 1980-luvulla,

---

¹⁵⁵ Koiviston kirje Bushille 8.8.1986. Koiviston Ulkopoliitiikka/Selvitykset 1986/II, KA; Tarkka 2012, 410; Rislakki 2010, 211-217.

¹⁵⁶ Hämäläinen 1998, 28; Rislakki 2010, 217-218; Tarkka 2012, 410.

mutta Yhdysvalloissa tunnettiin epäluuloa Suomen laajaa idänkauppaa kohtaan.¹⁵⁷ Tämä liittyi olennaisesti siihen, että Suomen puolueettomuuteen ja sen harjoittamaan puolueettomuuspolitiikan tasapuolisuuteen ei Washingtonissa edelleenkään kulissien takana täysin luotettu.¹⁵⁸ Maat kuitenkin pääsivät Rauma-Repola kriisin yli suhteellisen nopeasti, mistä osoituksena on esimerkiksi presidentti Reaganin Suomen vierailu 1988, jolloin hän jälleen tunnusti – ja samalla jopa ylisti – Suomen puolueettomuutta.¹⁵⁹

George Shultzin vierailut Helsingissä

Yhdysvaltojen ulkoministerinä Ronald Reaganin presidenttivuosina toiminut George Shultz oli yksi kylmän sodan lopun näkyvimpiä hahmoja. Shultz oli oleellinen osa suurvaltojen suhteiden liennytyksessä: hänen suhtautumisensa Neuvostoliittoon edusti enemmän keskittien neuvottelevampaa linjaa, kuin kylmän sodan haukkamaista lähestymistapaa.¹⁶⁰ Shultz otti vuodesta 1985 alkaen tavaksi pysähtyä Suomessa matkallaan kohti Moskovaa, jolloin presidentti Koivisto pääsi vaihtamaan merkittävän amerikkalaisen poliitikon kanssa kasvokkain kuulumisia sekä mielipiteitä kansainvälisestä tilanteesta sekä Suomen ja Yhdysvaltain välisistä suhteista. Tänä aikana amerikkalaisten vierailutahti oli muutenkin tiivis: niiden huipentuma oli Ronald Reaganin pysähdys Helsinkiin vuonna 1988.

Shultz siis aloitti käytännön pysähtyä Helsingissä matkoillaan Moskovaan marraskuussa 1985. Käytännön pysähtyä ennen Moskovan matkoja Helsingissä kehitti Koiviston arvelujen mukaan Rozanne Ridgway, joka oli toiminut Yhdysvaltain Suomen suurlähettiläänä 1980-luvun vaihteessa. Koivistolle itselleen Shultzin vierailut olivat antoisia: presidentti oppi tuntemaan ulkoministerin lisäksi myös aserajoitusneuvotteluiden yhden tärkeimmistä asiantuntijoista, Paul Nitzen.

---

¹⁵⁷ Hämäläinen 1998, 28.

¹⁵⁸ Hanhimäki 1997, 153.

¹⁵⁹ Ridgway 2000, 14 (Out of The Cold War-videokonferenssin kirjallinen versio, Library of Congress)

¹⁶⁰ Lambertson Harper 2011, 208.

Ulkoministeri Shultzia Koivisto luonnehti hieman kärkkääksi, jolla oli ”kovat piipussa kaiken aikaa.”¹⁶¹

Vuoden 1987 aikana Shultz vieraili Helsingissä kaksi kertaa: molemmilla kerroilla kyseessä oli välipysähdys ennen Moskovaa ja molemmilla kerroilla Shultz keskusteli Koiviston kanssa. Sekä huhtikuussa että lokakuussa tapahtuneet vierailut käsittelivät aseriisuntaa ja Neuvostoliiton tilannetta, erityisesti perestroikan suhteen. Huhtikuun tapaamisessa Koivisto nosti erityiseksi puheenaiheeksi pohjoisille merialueille sijoitetut ohjukset, jotka mahdollisesti olisivat voineet kulkea Suomen ilmatilan läpi. Koivisto kertoi Shultzille, kuinka Suomi tulisi pitämään kiinni puolueettomuudestaan ja edellyttäisi alueensa ja ilmatilansa säilyvän loukkaamattomina. Tähän liittyen Koivisto esitti toiveenaan aserajoitusneuvotteluiden tuottavan tuloksia ja vähentävän näin Suomen huolenaiheita asiaan liittyen. Koivisto selitti Shultzille, kuinka neuvostoliittolaisilla oli kapeampi liikkumavara kuin amerikkalaisilla ohjussukellusveneiden suhteen, sillä Neuvostoliitolla ei ollut niin monia tukikohtia kuin Yhdysvalloilla.¹⁶² Koiviston sävystä oli havaittavissa Neuvostoliiton ymmärtämistä ohjusasian suhteen: sen mukaan amerikkalaisten toimilla oli suurempi vaikutus pohjolan ilmatilan loukkaamattomuuteen.

Koiviston näkemykset Gorbatshovista ja hänen uudistuspolitiikastaan olivat siis yhä amerikkalaisten mielenkiinnon kohteena. Shultzia kiinnosti mm. tulisiko Gorbatshov Koiviston mielestä onnistumaan uudistuksissaan: Koivisto totesi asian olevan vaikeasti ennustettavissa. Shultz pyysi Koiviston arviota myös siitä, että tulisiko Neuvostoliitto jatkossa panemaan täytäntöön Etykin ihmisoikeuksia koskevia päätöksiä, johon Koivisto vastasi uskovansa Neuvostoliiton pitävän kiinni sitoumuksistaan. Lokakuun tapaamisessa Koivisto jakoi vaikutelmiaan hiljattain suoritetusta Moskovan matkastaan Shultzille ja Nitzelle. Koiviston arvion mukaan perestroikan vauhti oli todella kova, jättäen auki kysymyksiä siitä kenelle päätösvaltaa hajautetaan ja miten. Koivisto myös kertoi Gorbatshovin hänelle vakuuttaneen, että Neuvostoliitto ei tulisi kehittämään omaa ”Star wars”-

---

¹⁶¹ Koivisto 1995, 180-181.

¹⁶² Koivisto 1995, 222-223.

ohjustentorjuntajärjestelmäänsä, vaan halvemman vaihtoehdon vastajärjestelmän. Gorbatshov myös epäili Koiviston mukaan Yhdysvaltojenkin jäävän SDI:n suhteen tavoitteistaan ja lopputuloksena olisi yksinkertaisempi järjestelmä, jolla voisi myös hyökätä kiinteitä kohteita kohtaan maan päällä. Amerikkalaiset eivät tätä näkemystä hyväksyneet, vaan Shultz kiisti kyseisen näkökulman ja seurueeseen kuulunut neuvonantaja Frank Carlucci vakuutti SDI:n toimivan avaruudessa liikkuvia kohteita vastaan sekä olevan täysin puolustuksellinen järjestelmä.¹⁶³ Tämä perustelu toistui useasti amerikkalaisten puheissa suomalaisten kanssa.

Vuonna 1988 Shultz vieraili Suomessa kolmasti, joista viimeisellä vierailulla hän saapui Helsinkiin presidentti Reaganin kanssa. Kahdella aiemmalla vierailullaan keskustelunaiheet Koiviston kanssa olivat tuttuja: asevarustelun hillitseminen ja Neuvostoliiton tilanne. Shultz halusi kuulla Koiviston ajatuksia liittyen perestroikaan ja neuvostotalouteen liittyen: Koiviston mukaan muutoksia oli tehty, mutta hyvin vähän oli vielä Neuvostoliitossa ehtinyt muuttua.¹⁶⁴ Keskustelun sisältö oli hyvin samansisältöinen kuin aiemmissakin Koiviston ja Shultzin tapaamisissa: molemmat hyötyivät mielipiteiden ja vaikutelmien vaihdosta, erityisesti Neuvostoliittoon liittyen.

Reagan Suomessa maiden välisen ystävyyden vuotena

Vuodesta 1986 alkaen Länsi-Euroopassa näkyi yhä enemmän ”Gorbymaniaksi” ristitty ilmiö, joka syntyi Mihail Gorbatshovin uudistuspolitiikan ihailusta. Yhdysvaltojen presidentti Ronald Reagan oli saanut keskinäisissä tapaamisissa vahvistusta Gorbatshovin pyrkimyksestä parantaa suurvaltasuhteiden tilaa ja että Neuvostoliiton uusi johtaja oli mies, jonka kanssa pystyi neuvottelemaan. Varsinkin Reykjavikin huippukokous selvensi molemmille osapuolille toistensa kantaa asevarusteluun, vaikka silloin ei vielä saatukaan aikaan pysyviä päätöksiä

---

¹⁶³ Koivisto 1995, 243-244.

¹⁶⁴ Koivisto 1995, 249-250.

asevarustelukierteen katkaisemiseksi. Se kuitenkin oli alkusysäys tiivistyvälle dialogille kahden suurvallan välillä.

Vuosina 1986-1988 Suomen ja Yhdysvaltain suhteet kehittivät Suomen Washingtonin suurlähettiläänä toimineen Paavo Rantasen arvion mukaan suotuisasti. Erityistä kiitosta suurlähettiläskomennuksensa jäähyväisraportissa ulkoministeriölle Rantanen antoi lisääntyneelle vierailuvaihdolle, joka saavutti huippunsa maiden välisen ystävyuden vuotena 1988, jolloin presidentti Reagan vieraili Helsingissä. Rantasen mukaan State Departmentin protokollapäällikkö Selma Roosevelt kehui Suomea vierailukohteena, todeten kuinka Yhdysvallat sai ”tällaista yhteistyötä hyvin harvalta maalta.” Rantanen muistutti raportissaan, kuinka Yhdysvaltojen peruslinja Suomeen nähden – hyvien suhteiden ylläpito ja Suomen puolueettomuuden tukeminen – oli ollut voimassa jo 1948 lähtien.

Yhdysvaltain presidentti Ronald Reagan saapui Suomeen kolmeksi päiväksi ennen matkansa jatkumista kohti Moskovaa. Suomesta oli muodostunut eräänlainen levähdyspiste amerikkalaisille ennen siirtymistä Neuvostoliiton maaperälle, esimerkiksi ulkoministeri George Shultz vieraili Helsingissä vuonna 1988 kolme kertaa matkallaan kohti Moskovaa. Vuosi 1988 olikin aktiivinen suomalaisten ja amerikkalaisten johtajien vierailuiden osalta, muun muassa pääministeri Harri Holkeri vieraili Yhdysvalloissa toukokuun alussa.¹⁶⁵ Vuosi 1988 oli Yhdysvalloissa nimetty Suomen ja Yhdysvaltain ”ystävyyden vuodeksi”, joten presidentti Reaganin vierailu Suomen maaperällä ei voinut osuvampana ajankohtana toteutua¹⁶⁶. Presidentin kansliasta ilmoitettiin Valkoiseen taloon, että osa presidentti Reaganin ajasta Suomessa käytettäisiin virallisen vierailun toteuttamiseen, johon kuuluivat esimerkiksi kunniakompanian tarkistus Presidentin Linnan edessä ja lounas presidenttien kesken.¹⁶⁷

Erikoisena voidaan pitää presidentti Koiviston vaatimusta Paasikivi-seuran roolista Reaganin vierailun yhteydessä. Tasavallan presidentti esitti Yhdysvaltalaiselle

---

¹⁶⁵ Rantanen 2000, 86.

¹⁶⁶ Reaganin puhe 17.9.1987, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1987/091787e.htm> (luettu 28.10.2015).

¹⁶⁷ Koivisto 1995, 251–253; Kallenautio 2005, 434–435.

osapuolelle, että Reaganin puheen järjestelyt Finlandia-talolla hoitaisi Paasikivi-seura, ulkoministeriön kuitatessa kaikki seuralle tapahtumasta järjestyvät kustannukset. Kansliapäällikkö Kalela ilmoitti tästä Yhdysvaltain delegaatiolle ja tämä kävi amerikkalaisille. Vieraat lisäksi toivoivat Suomi-Amerikka-seuran osallistuvan tulevan tilaisuuden järjestelyihin ja näin myös tapahtui. Kummallista tästä tekee se, että viralliset tahot – presidentti Koivisto ja ulkoministeriö – olivat valmiita korvaamaan järjestelyiden kulut, mutta samalla ottamaan etäisyyttä tapahtumaan. Kuitenkin Koivisto itse osallistui katsojana kyseiseen tilaisuuteen ja presidentin kanslian asiakirjan mukaan Koivisto toimi virallisena kutsujana¹⁶⁸, jolloin etäisyyden ottaminen tuntuu vieläkin erikoisemmalta. Tässä tapauksessa vaikutti halu huomioida Neuvostoliito: Koiviston arvion mukaan oli parempi hoitaa kyseiset järjestelyt välikäden kautta, kuitenkin säilyttäen asemansa taustavaikuttajana.¹⁶⁹ Jos Reaganin puhe sohaisisikin pahemman kerran suurvaltasuhteiden tilaa, niin tässä tapauksessa Suomen valtiolliset tahot voisivat osoittaa olleensa pelkästään ”katsojan” asemassa, järjestelyn vastuun siirtyessä Paasikivi-seuralle. Tällä tavalla saatettiin turvata oma selusta.

Selvää oli Reaganin vierailun tärkeys Suomen kannalta: Suomen Yhdysvaltain silloinen suurlähettiläs Paavo Rantanen piti sitä maiden välisten vierailuiden ehdottomana huippukohtana.¹⁷⁰ Kun maaliskuussa alkoi olla varmaa, että presidentti Reagan todella vierailee myös Suomessa matkallaan Moskovaan, niin ulkoministeriössä alkoi pohdinta Reaganin vierailun yksityiskohdista. 2.3.1988 päivätyssä ulkoministeriön raportissa poliittinen alivaltiosihteeri Klaus Törnudd eritteli Suomen toivomuksia Reaganin vierailun luonteesta. Törnudd totesi Suomelle olevan tärkeää, että ”-pysähdys Suomessa voisi olla ainakin hiukan enemmän kuin tekninen välilasku lepoa varten.” Törnudd suositteli ainakin lounasta ja lyhyttä yksityistä tapaamista presidenttien kesken.¹⁷¹ Reagan oli ensimmäinen Yhdysvaltain presidentti, joka teki virallisen valtiovierailun Suomeen. Silloinen presidentti Gerald Ford toki vieraili Suomessa jo 1975, mutta hän osallistui

---

¹⁶⁸ Tasavallan presidentin kanslian tiedote 24.3.1988. Signum 18.60 YHD, UM.

¹⁶⁹ Tasavallan presidentin kanslian muistiinpano 12.4.1988. Signum 18.60 YHD, UM.

¹⁷⁰ Rantanen 2000, 86.

¹⁷¹ Ulkoministeriön muistio nro 3 2.3.1988. Signum 18.60 YHD, UM.

Helsingissä pidettyyn monikansalliseen Ety-kokoukseen. Läntisen maailman johtajan vierailu Suomen tapaisessa pienessä maassa oli Suomen ulkopoliittiselle johdolle paikka osoittaa ja vahvistaa puolueettomuuttaan.

Ulkoministeriön osastopäällikkö Matti Kahiluoto totesi Finlandia-talon tilaisuuden avajaispuheenvuorossaan Reaganin vierailun olevan todiste Suomen saavuttamasta puolueettoman maan maineesta.¹⁷² Tällä julkisella puheella selkeästi haluttiin painottaa – kuten koko Reaganin vierailulla yleensä – Suomen ulkopoliittikan yhtä peruspilaria eli puolueettomuutta kansainvälisessä politiikassa. Kahiluoto nosti puheessaan esille myös Etyk-prosessin, joka hänen puheensa mukaan nousi esille myös aikaisemmissa keskusteluissa presidentti Reaganin kanssa. Etyk kuului 1970-luvulta lähtien Suomen ulkopoliittikan peruskiveen, jota lähes joka käännteessä korostettiin, Kahiluotoa lainaten: ”yhteistyön ja turvallisuuden välineenä Euroopassa.”¹⁷³ Puolueettomalle maalle oli luonnollista korostaa Etykin roolia kansainvälisen politiikan välineenä, sillä se oletusarvoltaan vähensi pelkästään suurvaltasuhteisiin nojaavaa turvallisuuspolitiikkaa. Tosin täytyy muistaa, että vaikka Suomi näyttävästi puhui Reagankin vierailun yhteydessä puolueettomuudesta, niin Suomea sitoi yhä YYA-sopimus: Suomi ei voinut toimia täysin puolueettomien valtioiden tavoin. Puolueettomuutta Suomen 1980-luvun ulkopoliittikassa ei voi kuitenkaan kokonaan haudata YYA-sopimuksen alle. Ulkoministeriön poliittisen osaston päällikön Jaakko Blombergin mukaan juuri Etyk oli se malli, jonka Suomen ulkopoliittikan päättäjät halusivat kylmän sodan suurvaltadynamiikan tilalle, sillä se tarjosi foorumin Suomen aseman selkeyttämiseksi ja vahvistamiseksi kansainvälisessä politiikassa.¹⁷⁴

Reagan käsitteli Finlandia-talon puheessaan lähinnä ihmisoikeuksia ja niitä määritellyttä Etykin ”kolmatta pilaria”, jossa ne tunnustettiin olemassa oleviksi myös Neuvostoliiton taholta. Reagan toivoikin Neuvostoliiton johdon siirtyvän puheista tekoihin ja panisi täytäntöön ne arvot, jotka määrittävät Länsi-Eurooppaa ja Yhdysvaltoja: eli muun muassa demokratian ja sananvapauden. Käytännön tasolla

---

¹⁷² Ulkoministeriön tiedote 27.5.1988. Signum 18.60 YHD, UM.

¹⁷³ Ulkoministeriön tiedote 27.5.1988. Signum 18.60 YHD, UM.

¹⁷⁴ Blomberg 2011, 74–75

tämä olisi tarkoittanut Berliinin muurin poistamista, oikeusturvan ja kansalaisten vapauksien turvaamisen sekä vaalisalaisuuden käyttöönoton.¹⁷⁵ Jukka Tarkan mukaan Reagan teki mielipiteessään Etykiä kohtaan täyskäännöksen, sillä Reagan ei presidenttitytensä alkuaikoina hyväksynyt kokouksen tuottamaa Helsinki-asiakirjaa, koska se tunnusti itäisen Keski-Euroopan maiden kuulumisen Neuvostoliiton vaikutuspiiriin. Tarkan mukaan viitteitä Reaganin lieventyneestä suhtautumisesta Etykiin saatiin vasta silloin, kun alkoi näyttää siltä, että Gorbatschovin perestroika oli epäonnistumassa Neuvostoliitossa.¹⁷⁶ Myös Martti Häikiö, joka oli paikalla kuulemassa puhetta, hämmästyi Reaganin jakamasta huomiosta Etykin saavutuksille, luonnehtien puheen sisältöä seuraavasti: ”Jos liennytyt ei ole täällä tänään, niin missä sitten.”¹⁷⁷ Reagan myös korosti puheessaan – varmasti suomalaisen kuulijakunnan iloksi – Yhdysvaltojen tunnustavan Suomen puolueettomuuspolitiikan ja sen onnistumiset kansainvälisessä politiikassa. Tarkan mukaan Reagan suorastaan ylisti puheessaan Suomen puolueettomuuspolitiikkaa.¹⁷⁸ Reagan erityisesti nosti esiin pääministeri Holkerin Yhdysvaltain vierailun aikana pitämän puheen, jossa todettiin Suomen harjoittavan kansainvälisesti tunnustettua puolueettomuuspolitiikkaa ja Suomen sitoumusta läntisiin perusarvoihin eli demokratiaan, vapauteen ja ihmisoikeuksiin. Paavo Rantasen mukaan Reagan puki sanoiksi Yhdysvaltojen vakiintuneen linjan suhteessa Suomen puolueettomuuspolitiikkaan. Rantanen analysoi raportissaan, kuinka Reaganin Suomea ja puolueettomuuspolitiikkaa ylistävä puhe Finlandia-talolla oli maiden välisten suhteiden kannalta tärkeä, eikä se sortunut ”korulauseisiin.”¹⁷⁹

Reaganin vierailu oli sekä Suomen että Yhdysvaltojen kannalta onnistunut. Suomi pääsi isännöimään läntisen maailman johtajaa ja samalla sementoimaan puolueetonta rooliaan idän ja lännen välissä, kuitenkin henkisesti enemmän länteen päin kallellaan olevana maana. Yhdysvallat taas hyötyi arvionsa mukaan

---

¹⁷⁵ Apunen 2005, 356.

¹⁷⁶ Tarkka 2010, 205.

¹⁷⁷ Apunen 2005, 356.

¹⁷⁸ Tarkka 2010, 205.

¹⁷⁹ Rantasen raportti nro 802 ulkoministeriölle 21.9.1988. Signum 18-41-YHD, UM.

vierailusta siinä, että se lisäsi Reaganin ja hänen politiikkansa suosiota Suomessa. Washingtonissa ei oltu täysin tyytyväisiä suomalaisten ylläpitämään kuvaan Reaganista, joten julkisuudessa positiivisesti vastaanotettu vierailu paransi kuvaa Yhdysvalloista ja sen presidentistä Suomessa.¹⁸⁰ Amerikkalaisia päättäjiä oli jo 1970-luvulla häirinnyt suomalaisen median antama kuva heidän maastaan: varsinkin Yleisradiota pidettiin Yhdysvaltoihin negatiivisesti suhtautuvana mediana.¹⁸¹ Reaganiin oli aiemmin suhtauduttu Suomessa epäluuloisesti, kuten oli nähtävissä Maanpuolustuksen tiedotuksen suunnittelukunnan joulukuussa 1981 julkaistussa tutkimuksessa: se osoitti kolmannesosan suomalaisista uskovan, että suurvaltojen välisen konfliktin uhka oli kasvanut samaan aikaan, jolloin Reagan nousi presidentiksi.¹⁸² Max Jakobsson väheksyi Reagania hänen presidenttikautensa alussa, mainiten kuinka kukaan hänen tuntemansa amerikkalainen ei ollut äänestänyt Reagania.¹⁸³ Myös Koivistolla oli omat ennakkoluulonsa Reaganin suhteen, sillä hän piti Yhdysvaltain presidenttiä liian vanhana astuessaan virkaansa sekä epäili oppisiko politiikan ulkopuolinen uuden virkansa edellyttämiä taitoja. Koivisto myös suhtautui huolestuneesti Reaganin aikaisempiin puheisiin Neuvostoliitosta ”pahan valtakuntana”, mutta yllättyi positiivisesti Reaganin presidenttikausista. Reaganin puhe Finlandia-talolla varmisti Koiviston näkemystä siitä, että Reagan halusi purkaa suurvaltojen vastakkainasettelua. Reaganin kuoltua vuonna 2004 Koivisto kuvailikin hänen ansainneen ”suuren valtiomiehen” tittelin.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ Yhdysvaltain Suomen suurlähetystön muistio State Departmentille, U.S. Department of State Case No. F-2012-27671 Doc No. C05283097 Date: 04/03/2013, <https://foia.state.gov/Search/results.aspx?searchText=Finland&beginDate=19850101&endDate=19901231&publishedBeginDate=&publishedEndDate=&caseNumber=> (luettu 6.6.2018).

¹⁸¹ Ford Cooper 1998, 44-45.

¹⁸² Suomi 2005, 44.

¹⁸³ Tarkka 2010, 204.

¹⁸⁴ Koiviston haastattelu Kaleva-lehdessä 6.6.2004, <http://www.kaleva.fi/uutiset/ulkomaat/koivisto-reagan-yllatti-meidat-kaikki/379915/> (luettu 22.10.2017).

Varapresidentistä presidentiksi – Kirjetoveri Bush vapaan maailman johtajaksi

George Bush valittiin Yhdysvaltain presidentiksi 8.11.1988 ja hän astui virkaansa 20.1.1989. Yli 150 vuoden tauon jälkeen hänestä tuli presidentti, joka valittiin istuvana varapresidenttinä virkaan. Bush lupasi jatkaa edeltäjänsä, presidentti Reaganin, viitoittamaa tietä ja jatkavansa Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton suhteiden normalisointia. Todellisuudessa uusi presidentti suhtautui epäilevämmiin Neuvostoliittoon kuin edeltäjänsä. Bushilla oli ennestään laaja kokemus ulkopolitiikan hoidosta, toisin kuin häntä edeltäneillä Reaganilla tai Carterilla. Tämä kokemus – ja myös henkilökohtaiset ominaisuudet – tekivät presidentti Bushista taipuvaisen pragmaattisuuteen. Hänellä ei ollut samanlaista näkemyksellisyyttä kuin Reaganilla, hän itseasiassa suhtautui hyvin varovaisesti visioihin politiikan teon välineinä.¹⁸⁵

Oli helppoa huomata, kuinka Bush ja hänen pragmaattisuutensa vetosivat presidentti Koivistoon, sillä hänet itsensäkin oli opittu tuntemaan juuri pragmaattisena johtajana, joka suhtautui epäilevästi kaikenlaisiin doktriineihin.¹⁸⁶ Koivisto ei myöskään salaillut tyytyväisyyttään Bushin valinnasta, vaan häntä selkeästi miellytti kirjeenvaihtoverin menestyminen presidentinvaaleissa. Kerran Koivisto myöhästyi eräästä tapaamisesta suomalaisten toimittajien kanssa ja syyksi hän oli maininnut Bushin soiton. Bush oli juuri astunut virkaan ja päätti soittaa välittömästi kymmenelle hyvin tuntemalleen ja tärkeänä pitämälleen valtionpäämiehelle, heidän joukossaan Koivisto.¹⁸⁷ Koivisto oli luonut 1980-luvun varrella hyvät yhteydet Bushiin, joka nyt eräällä tavalla kantoi entistä enemmän hedelmää Bushin noustua presidentiksi. Koivisto ei ollut täysin mieltynyt Reaganiin ja hänen tyyliinsä, joka saattoi välillä paistaa Koiviston käytöksestä. Esimerkiksi Reaganin vuoden 1988 Suomen vierailun jälkeisissä haastatteluissa Koivisto ei peitellyt Unto Hämäläisen mukaan ”vastenmielisyyttään” Yhdysvaltain presidenttiä

---

¹⁸⁵ Isaacs & Downing 1998, 376-377.

¹⁸⁶ Apunen 2005, 319; Majander 2013, 227.

¹⁸⁷ Hämäläinen 1998, 34.

kohtaan,¹⁸⁸ vaikka Koivisto myöhemmin tunnustikin Reaganin ansainneen ”suuren valtiomiehen” tittelin. Mutta nyt Yhdysvalloissa oli uusi presidentti ja kansainvälinen tilanne kiihtymäisillään sellaisten muutosten tilaan, joka oli viimeksi koettu toisen maailmansodan aikaan.

Vuonna 1989 maailma pääsi todistamaan, kuinka koko kansainvälinen järjestelmä alkoi muuntautua toiseen asentoon vuosikymmeniä kestäneen kylmän sodan jälkeen. Itä-Euroopassa kansalaisliikehdintä alkoi viemään alueen maita kohti demokratiaa ja itsenäisyyttä, samalla kun Neuvostoliitto osoitti romahtamisen merkkejä. Berliinin muurin murtuminen marraskuussa 1989 oli vahvin yksittäinen symboli tälle historialliselle muutokselle. Suurten historiallisten mannerlaattojen liikkumisen vaikutukset eivät voineet olla näkymättä myöskään Suomen ja Yhdysvaltojen välisissä suhteissa. Varsinkin Gorbatshovin tunnustus Suomen puolueettomuudelle lokakuussa 1989 muutti kokonaan Suomen puolueettomuuspolitiikan dynamiikkaa, myös suhteissa Yhdysvaltoihin. Suomen puolueettomuuspolitiikka muuttui hyvin pitkälti vanhentuneeksi Gorbatshovin Neuvostoliiton tunnustuksen myötä: puolueettomuus oli näin saavutettu siellä, missä sitä kipeimmin kaivattiin. Neuvostoliiton tunnustus oli tosin jo tekohekellä muuttunut Suomen ulkopolitiikan suhteen toissijaiseksi kansainvälisen tilanteen kehityksen myötä. Vuodesta 1989 vuoteen 1991 kansainvälinen järjestelmä kääntyi uuteen asentoon ja Suomi kääntyi sen mukana.

Noihin vuosiin kuitenkin mahtuu monenlaista kanssakäymistä Suomen ja Yhdysvaltain välillä, joita pitää tarkemmin eritellä. Koiviston ja Bushin välillä käytiin jälleen kirjeenvaihtoa 19.9.1989. Kirjeenvaihto osui ajankohtaan, jolloin Washingtonissa 22.9.1989 järjestettäisiin maiden välisten diplomaattisuhteiden 70-vuotisseminaari. Kirjeenvaihdon ajankohta oli siis myös tällä tavalla otollinen. Aiheena presidenttien välisessä kirjeenvaihdossa oli tälläkin kertaa Itä-Euroopan tilanne, tällä kertaa erityisesti Baltian maiden kehitys itsenäisyyspyrkimyksineen. Koivisto mainitsi Bushille hiljattaisista vierailuistaan Unkarissa ja Puolassa ja kuinka hän oli huomannut niissä tapahtuneen ”perustavanlaatuisia poliittisia ja

---

¹⁸⁸ Hämäläinen 1998, 28.

yhteiskunnallisia muutoksia.”¹⁸⁹ Koivisto selitti kirjeessään Bushille, miten Itä-Euroopan maissa oli menetetty usko kommunistisen järjestelmän ylivoimaisuuteen ja kuinka siellä hapuultiin jonkin uuden yhteiskunnallisen ja taloudellisen systeemin suuntaan. Baltian maat olivat Koiviston mielestä saaneet Neuvostoliitolta useita, ”osittain jopa hämmästyttäviä myönnytyksiä.” Koiviston mukaan Suomen pelkona oli se, että Baltian maat menevät liian pitkälle vaatimuksineen ja vaarantavat tällä tavoin koko Itä-Euroopan silloisen prosessin jatkumisen.¹⁹⁰ Koiviston skeptisyys Baltian maiden vaatimuksia kohtaan oli selkeästi nähtävissä myös Suomen ja Yhdysvaltain välisessä kanssakäymisessä. Myös presidentti Bush suhtautui samalla tavoin epäillen Baltian tilanteeseen.¹⁹¹ Koivisto oli hyvin perillä siitä, kuinka Itä-Euroopan tilanne oli muuttumassa ja halusi jakaa tietonsa sekä näkemyksensä aiheesta Bushille. Tilannetta Koiviston ja Suomen kannalta edesauttoi se, että Koivisto ja Bush olivat hyvissä väleissä keskenään ja näkivät Itä-Euroopan kehityksen hyvin samalla tavalla. Tämä näkyi muun muassa siinä, kuinka Yhdysvaltain ulkoministeri James Baker esitti maansa kannan olevan Baltian tilanteeseen se, että niiden itsenäisyys tulisi palauttaa, mutta ei hinnalla millä hyvänsä. Bakerin mukaan Yhdysvallat ei halunnut aiheuttaa epätasapainoa Neuvostoliitossa.¹⁹² Tämä linja muistutti hyvin paljon Suomen linjaa suhteessa Baltian kehitykseen: jos valita sai, niin mieluummin vakaus kuin vapaus.

Samassa kirjeessä Koivisto myös kuvaili tarkemmin näkemyksiään liittyen itse Neuvostoliittoon. Koivisto ilmaisi Bushille kirjeessään erityisen tärkeäksi sen, että länsi ei asettaisi esteitä Neuvostoliiton lähentymiselle kohti kansainvälisiä talousjärjestöjä. Koiviston mukaan perestroikan menestyksen edellytyksenä oli yhteistyön jatkuminen ja syventyminen lännen kanssa, erityisesti aseriisunnan osalta. Koivisto rohkaisi omalla tavallaan Bushia yhteistyön jatkamiseen Neuvostoliiton kanssa kehumalla Bushin ”rakentavaa ja tasapainoista lähestymistapaa” kansainväliseen politiikkaan sekä jatkuvia ponnistuksia idän ja

---

¹⁸⁹ Koivisto 1995, 271.

¹⁹⁰ Koivisto 1995, 274.

¹⁹¹ Ford Cooper 1998, 262.

¹⁹² Koivisto 1995, 274-275.

lännen yhteistyön edistämiseksi.¹⁹³ Koivistolle ja Suomelle oli tärkeää, että suurvaltojen yhteistyö jatkuisi ongelmattomana, sillä se poistaisi painetta myös Suomen ulkopoliittikan suhteen. Tässä kirjeessä näkyi myös Koiviston rooli Neuvostoliiton ”puolestapuhujana”, jona hänet esimerkiksi Juhani Suomi ja Jukka Tarkka ovat kuvailleet ja jollaiseksi Mikko Majanderin mukaan ”ankarimmat kriitikot” Koivistoa luonnehtivat.¹⁹⁴

Myös ulkoministeri Pertti Paasio tapasi Yhdysvaltain ulkoministeri James Bakerin 13.12.1989 Brysselissä ja ministereillä olikin paljon puheenaiheita. Berliinin muurin murtumisen jälkeinen maailma näytti hyvin toisenlaiselta kuin oli totuttu ja oli Suomenkin kannalta erittäin oleellista, että mielipiteitä asiasta päästiin vaihtamaan korkealla tasolla suurvallan edustajien kanssa: Suomen oli tärkeää pysyä suurten kansainvälisen politiikan muutosten perässä. Paasio sai Suomen Washingtonin suurlähetystöltä State Departmentin välittämän agendalistauksen, joista ulkoministeri Baker halusi keskustella suomalaisen kollegansa kanssa. Merkittävimmät puheenaiheet liittyivät luonnollisesti Euroopan tilanteeseen, varsinkin Neuvostoliittoon ja Itä-Eurooppaan. State Department viestitti Washingtonin suurlähetystölle, kuinka Yhdysvallat oli kiinnostunut kaikista tiedoista ja arvioista, jotka liittyvät perestroikan kehitykseen ja Neuvostoliiton tilanteeseen yleensä.¹⁹⁵ Jälleen kerran Yhdysvallat toivoi Suomesta asiantuntijaa Neuvostoliiton olosuhteille ja tilanteelle yleensä: tästä Koivisto puhui jo vuonna 1983 puhui Reaganille ja Bushille Washingtonissa. Neuvostoliiton toiminnan ja tilanteen asiantuntijana toimiminen oli Suomelle yksi tärkeimmistä Yhdysvaltain sille epämuodollisesti asettamista rooleista koko kylmän sodan lopun ajan.

Tämä asiantuntijan roolissa toimiminen näkyi jälleen, kun Koivisto jatkoi Neuvostoliiton ja Gorbatschovin tilanteen selittämistä Bushille ensin puhelimitse 18.12.1989 ja jatkoi sitten kirjeitse 9.1.1990. Koivisto kiitti Bushia hänen myötämielisyydestään Neuvostoliiton pyrkimyksille päästä kansainväliseen taloudelliseen yhteistyöhön mukaan, Yhdysvallat oli esimerkiksi tukenut

---

¹⁹³ Koivisto 1995, 274.

¹⁹⁴ Majander 2013, 230.

¹⁹⁵ Ulkoministeriön muistio nro 1258 27.12.1989. Signum 18-41-YHD, UM

Neuvostoliiton pyrkimyksiä päästä tarkkailijan asemaan GATT:ssa. Koiviston näkemykset Neuvostoliiton tilanteesta Bushille olivat melko pessimistisiä luonteeltaan. Koivisto korosti vahvasti sitä, kuinka Yhdysvallat ei saisi hylätä Gorbatshovia ja hänen uudistuksiaan. Koivisto kuvaili tarkkaan Gorbatshovin hiljattaisen Helsingin vierailun sisällön Bushille ja oli vakuuttunut siitä, että Neuvostoliitossa ei ollut paluuta entiseen. Koivisto muisteli myöhemmin omassa muistelmateoksessaan, kuinka hän esitti ”vetoimuksen” Bushin suuntaan Neuvostoliiton tilanteeseen liittyen. Koivisto usutti Bushia antamaan läntistä apua yhä enemmän Gorbatshoville, jotta uudistukset Itä-Euroopassa ja Neuvostoliitossa jatkuisivat ja alueen kehitys ottaisi askeleita eteenpäin. Koiviston mukaan lännen olisi pitänyt lisätä tukeaan pikaisesti, osoittaakseen hyvää tahtoa itä-länsi-suhteissa sekä valmiutta konkreettisiin toimiin ennen kuin ”toiveet paremmasta huomisesta hiipuvat pois.”¹⁹⁶

Presidentti Bush lähetti Koivistolle vastauskirjeen kaksi viikkoa Koiviston kirjeen jälkeen. Bush kertoi Koivistolle, kuinka hän oli lukenut moneen otteeseen hänen kirjeensä ja näin jälleen osoitti arvostuksensa Koiviston ajatuksia kohtaan. Myös Bush näki Gorbatshovin tilanteen vaikeana ja hämmästeli, kuinka tietämätön Neuvostoliiton johtaja oli markkinatalouden mekanismeista. Bush myös tuomitsi Neuvostoliiton väkivallan Keski-Aasiassa, jossa Armenia ja Azerbaidzhan olivat ottaneet yhteen ja Neuvostoliitto oli lähettänyt sinne sotilaita. Bush ei kuitenkaan jakanut Koiviston näkemystä lännen avun lisäämisestä ja sen nopeuttamisesta. Bushin mielestä Neuvostoliitossa piti tapahtua eräitä pidemmälle meneviä uudistuksia, ennen kuin Yhdysvallat ja lännen taloudellinen tuki voisivat tilanteessa todella auttaa. Bushin mukaan Yhdysvaltojen kannatti tukea Neuvostoliittoa uudistumaan ensin, ennen taloudellisen tuen mahdollista lisäämistä. Bush vetosi Shevardnadzen sanoihin, jossa Neuvostoliiton ulkoministeri totesi maansa haluavan maksaa itse omat laskunsa. Samaa mieltä Bush oli Koiviston arvioista mahdollisesta Neuvostoliiton kääntymisestä sisäänpäin, todeten kuinka ei olisi ollut vielä hetki sitten mahdollista puhua Baltian maiden itsenäisyydestä tai itsemääräämisoikeudesta ilman, että se johtaisi Neuvostoliiton uhkailuun

---

¹⁹⁶ Koivisto 1995, 316-319.

voimankäytöstä. Bush lupasi kirjeessään jatkavansa tukea osoittavien viestien lähettämistä Gorbatshoville, kuvaillen samalla tuntemaansa arvostusta Neuvostoliiton johtajaa kohtaan.¹⁹⁷

Irakin hyökkäys Kuwaitiin 1990 heijasteli myös Suomen ja Yhdysvaltojen suhteisiin. Tapaus lähensi Yhdysvaltoja ja Neuvostoliittoa, jotka tekivät YK:ssa yhteistyötä Irakin aggression lopettamiseksi, vaikka Irak oli ollut aikaisemmin Neuvostoliiton kylmän sodan liittolainen. Kriisin yhteydessä puhuttiin yleisesti siitä, että kylmä sota oli päättynyt ja ”uusi maailmanjärjestys” oli astunut voimaan, jossa suurvallat tekevät aidosti yhteistyötä.¹⁹⁸ Suomi oli samaan aikaan YK:n turvallisuusneuvoston vaihtuvan jäsenen paikalla, joten se pääsi mukaan Irak-Kuwait konfliktin keskiöön, yhdessä Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton kanssa. Presidentti Koivisto noteerasi Suomen aseman tilanteessa ja tuli siihen johtopäätökseen, että nykyisissä oloissa Suomi ei pystyisi enää pitämään etäisyyttä kansainvälisiin kysymyksiin, vaan maa joutuisi tiiviimmin mukaan ”maailman kohtaloihin.”¹⁹⁹ Irak-Kuwait konflikti toi myös molempien suurvaltojen johtajat Helsinkiin huippukokoukseen, jolloin Suomi nousi hetkeksi kansainvälisen huomion keskipisteeksi.²⁰⁰

Helsinki Summit niminen huippukokous pidettiin 9.9.1990, noin kuukausi ennen Saksojen yhdistymistä. Bushin ja Gorbatshovin tapaaminen Irakin aggression suhteen oli kokouksen pääasia, mutta sillä oli Suomen kannalta suuri merkitys, että tapaaminen päätettiin pitää juuri Helsingissä: presidentti Bush oli nimenomaan ehdottanut Suomen pääkaupunkia neuvostoliittolaisille kokouspaikaksi.²⁰¹

Symbolisesti tämä eräällä tavalla viimeisteli Suomen puolueettoman aseman, kun se pääsi isännöimään suurvaltoja, jotka nyt Gorbatshovin vuoden 1989 Helsingin vierailun jälkeen molemmat virallisesti tunnustivat Suomen puolueettomuuden.²⁰²

Suomen ja Yhdysvaltojen suhteiden kannalta erikoista oli se, että Koivisto ei omien sanojensa mukaan edes tiennyt huippukokouksesta ennen kuin vasta viikkoa

---

¹⁹⁷ Koivisto 1995, 319-320.

¹⁹⁸ Blomberg 2011, 237.

¹⁹⁹ Koivisto 1995, 338.

²⁰⁰ Suomi 2001, 54.

²⁰¹ Blomberg 2011, 231.

²⁰² Blomberg 2011, 129-133.

ennen, kun sai radion kautta tiedon tulevasta kokouksesta ja että suurvallat halusivat pitää sen nimenomaan Helsingissä. Bush oli tätä Koivistolle nolostellut puhelimesta ja pahoitteli asian vuotoa julkisuuteen. Koivisto ei vaikuttanut olleen pahoillaan, vaan toivotti vieraat tervetulleeksi.²⁰³ Asia oli kaiken kaikkiaan erikoinen, sillä tällaisista huippukokouksista oli tapana ilmoittaa huomattavan paljon etukäteen isännöivää valtiota. Tämä aiheuttikin sen, että Suomessa jouduttiin nopeasti varautumaan korkean tason vieraiden saapumiseen, joka aiheutti omat hankaluutensa. Amerikkalaisten lopulliset suunnitelmat yöpymisineen ja muine järjestelyineen venyi aina itse huippukokouspäivälle.²⁰⁴ Suomessa oli kuitenkin viime aikoina kertynyt osaamista tämän kaltaisista järjestelyistä, kun sekä Yhdysvaltojen presidentti, että Neuvostoliiton pääsihteeri olivat vierailleet Helsingissä parin vuoden sisällä. Tämä oli kuitenkin pientä sen rinnalla, kuinka tyytyväisiä Suomessa oltiin siihen, että suurvaltajohtajat olivat valinneet tapaamispaikakseen Helsingin. Koivisto Ylen haastattelussa tunnusti, että hänen oli ”vaikea salata tyytyväisyyttään.”²⁰⁵ Myös ulkoministeri Paasion lehdistötiedotteessa todettiin, kuinka mielissään Suomessa oltiin siitä, että se pääsi tarjoamaan Helsinkiä suurvaltajohtajien tärkeän huippukokouksen pitopaikaksi.²⁰⁶ Samalla Koivisto pääsi jälleen keskustelemaan ja vaihtamaan mielipiteitä Bushin kanssa: huippukokouksen päivänä molemmat kehuivat toisiaan keskustelukumppaneina.²⁰⁷ Huippukokouksen sisältö sinänsä ei koskettanut Suomen ja Yhdysvaltain suhteita, mutta Helsingin valitseminen tapaamispaikaksi osoitti sen, että Suomi oli molemmille suurvalloille luotettava – ja ennen kaikkea puolueeton – kumppani, joka mielellään tarjosi palveluksiaan.

Koiviston ja Bushin keskustelu huippukokouksen yhteydessä käsitteli luonnollisesti Irakin hyökkäystä Kuwaitiin ja kansainvälisistä vastatoimista tähän aggressioon. Neuvostoliiton roolista kriisiin käytiin myös keskustelua: tämä oli nimenomaan amerikkalaisten puolelta tullut pyyntö.²⁰⁸ Koivisto totesi Suomen olevan tyytyväinen

---

²⁰³ Koivisto 1995, 345.

²⁰⁴ Washingtonin suurlähetystön sanoma ulkoministeriöön 2.9.1990. Signum 18.50 NLO, UM.

²⁰⁵ Koivisto 1995, 346.

²⁰⁶ Ulkoministeriön lehdistötiedote 2.9.1990. Signum 18.50 NLO, UM.

²⁰⁷ Koivisto 1995, 346.

²⁰⁸ Suurlähetystön muistio nro 139 ulkoministeriölle 6.9.1990. Signum 18.50 NLO, UM.

Neuvostoliiton toimintaan YK:ssa. Hän myös kertoi amerikkalaisille jälleen neuvostotalouteen liittyviä näkemyksiään: Koiviston mukaan mikä olisi ollut taloudellisesti välttämätöntä Neuvostoliitossa, oli samaan aikaan poliittisesti mahdotonta toteuttaa.²⁰⁹ Myös Baltian tilanne nousi keskustelussa esille, kun Bush pyysi Koivistolta näkemystä alueen tilanteeseen. Koivisto ei nähnyt Baltian tilannetta ongelmattomana ja vaikutelma oli se, että Baltian maiden pitäisi tehdä itsenäisyyden suhteen enemmän yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa.²¹⁰ Irak-Kuwait konfliktin käsittely jatkui Pariisin Etyk-huippukokouksessa. Suomikin antoi hyväksyntänsä voimatoimille Irakia vastaan erillisessä pidetyssä ulkoministerikokouksessa 19.11. Ulkoministeri Baker pyysi ulkoministeri Paasiolta Suomen tukea päätöslauselmalle, jossa oikeutettiin voimatoimet Irakia vastaan. Paasio vastasi, että tällaisista asioista Suomessa päättää presidentti ja vei asian Koivistolle. Koivisto oli sitä mieltä, että Suomen oli otettava viivyttelämättä kantaa asiaan huippukokouksessa, koska sillä tavoin Suomi pystyi vaikuttamaan ”ratkaisujen sisältöön.” Bakerille näin ollen ilmoitettiin seuraavana päivänä, että Suomi tukee päätöslauselmaa ja päätöslauselma meni YK:n turvallisuusneuvostossa läpi 29.11.²¹¹ YK:n puolella Yhdysvallat toimi hankkeen kärkenä ajamassa lauselmaa läpi turvallisuusneuvostossa: Neuvostoliitto toimi tässä vaiheessa amerikkalaisia tukevassa roolissa, sillä se ei enää pystynyt ongelmiensa keskellä ottamaan suurta vastuuta konfliktiin liittyen.²¹² Suomi otti roolia kansainvälisen kriisin ratkaisussa tavalla, joka olisi vielä muutamia vuosia takaperin ollut miltei mahdotonta: suurvaltojen tehdessä nyt yhteistyötä Irakin aggressiota vastaan oli Suomenkin helpompi asettua yhteiseen rintamaan Yhdysvaltojen rinnalle. Suomen ulkopoliittinen asema muuttui suurvaltojen tehdessä yhteistyötä, jolloin Suomi vapautui suurlähettiläs Jukka Valtasaaren sanoin ”puolueettomuuden sivullisuudesta”, joka mahdollisti toimimisen päätöksenteon ytimessä.²¹³

---

²⁰⁹ Valkoisen talon muistio nro 0067 Bushin ja Koiviston keskustelusta 8.9.1990. Helsinki Meeting Bush-Gorbachev – September 8-9, 1990, GHWBPL

²¹⁰ Koivisto 1995, 347-349.

²¹¹ Blomberg 2011, 236; Koivisto 1995, 339.

²¹² LaFeber 2008, 363.

²¹³ Valtasaari 2009, 146.

Lopuksi

Olen tässä pro gradu-tutkielmassa käsitellyt Suomen ja Yhdysvaltain välisiä suhteita kylmän sodan lopulla suomalaisen puolueettomuuspolitiikan näkökulmasta käsin. Olen käyttänyt aihetta tutkiessani kolmea eri lähestymiskulmaa. Käsitellyt lähestymiskulmat olivat presidenttidiplomatian vaikutus maiden välisissä suhteissa ja miten puolueettomuuspolitiikka ilmeni tässä diplomatian muodossa, ulkoministeriön ja sen virkamiesten rooli maiden suhteiden välillä sekä maiden suhteiden väliset ongelmakohdat kyseisellä ajanjaksolla. Tässä käsittelyluvussa esittelen lyhyesti omat johtopäätökseni.

Suomen ja Yhdysvaltojen kylmän sodan aikaiset suhteet olivat Suomen puolueettomuuspolitiikan kannalta merkittäviä. Suomalaisen puolueettomuuspolitiikan funktiona oli toimia vastapainona Suomen suhteille Neuvostoliiton kanssa, ja hyvien suhteiden ylläpito sekä niiden vahvistaminen Yhdysvaltojen kanssa edesauttoivat tätä tavoitetta. Suomi pyrki Yhdysvaltain suhteillaan identifiomaan itsensä vahvasti idän ja lännen välissä olevaksi, puolueettomaksi, valtioksi.²¹⁴ Paradoksaalisesti Suomen suhdetta Yhdysvaltoihin vahvisti maan asema Neuvostoliiton naapurina. Amerikkalaiset olivat kiinnostuneita suomalaisten näkemyksistä Neuvostoliitosta, varsinkin kun suurvaltasuhteiden tilanne oli erityisen jäässä, kuten 1980-luvun alkuvuosina. Suomi olikin tärkeimmillään Yhdysvalloille juuri silloin, kun Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton dialogi puuttui tai se oli vajavaista. Puolueettomuuspolitiikka koki myös tutkittavan ajanjakson loppua lähestyessä kansainvälisen tilanteen edesauttamia – ja samalla sen edellyttämiä – muutoksia: suurvaltasuhteiden lämmitessä suomalainen sillanrakennus Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä menetti merkitystään. Viimeistään Neuvostoliiton romahdettua 1991, putosi Suomen kylmän sodan aikaiselta puolueettomuuspolitiikalta pohja. Samalla myös Suomen merkitys

---

²¹⁴ Tämä oli tarpeen, sillä Neuvostoliiton vaikutusta suomalaiseen politiikkaan haluttiin vähentää asemoitumalla puolueettomaksi maaksi, jolla ei ole huonoja välejä minkään valtion kanssa.

Yhdysvalloille menetti merkitystään, sillä suomalaisten sisäpiirin omaista näkemystä Neuvostoliitosta ei enää tarvittu.

Suomen ja Yhdysvaltojen suhteita kylmän sodan lopulla symboloi vahvasti korkean tason diplomatia. Varsinkin presidentti Koiviston ja varapresidentti/presidentti George Bushin tiivis yhteydenpito lähensi Suomen suhdetta Yhdysvaltoihin. Näiden kahden päättäjän kirjeen- ja mielipiteidenvaihto jatkui vuodesta 1983 kylmän sodan päättymiseen asti, ja vielä vähän ylikin. Koiviston ja Bushin kirjeenvaihdon kautta tieto molempien maiden politiikan huipulta välittyi suoraan ja nopeasti. Presidenttidiplomatian puitteissa päästiin keskustelemaan suurvaltasuhteiden tilasta, erilaisista kansainvälisistä kysymyksistä ja konflikteista sekä Suomen ja Yhdysvaltain keskinäisestä suhteesta.

Korkeimman tason diplomatian lisäksi tärkeässä roolissa toimivat suhteiden ylläpitoa päivittäin työstäneet virkamiehet. Tätä kautta maiden välinen suhde kehittyi pienemmin askelin, kuin korkean tason tapaamisissa ja valtiovierailuilla, mutta ilman virkamiestyötä merkittävät korkean tason tapaamisetkin olisivat jääneet torsoiksi. Virkamiesten välillä käytiin keskusteluja hyvin samanlaisista aiheista kuin presidenttidiplomatian tasolla käytiin: suurvaltasuhteiden tila ja suomalaisten näkemykset Neuvostoliitosta nousivat usein pääpuheenaiheiksi.

Suomen ja Yhdysvaltain välillä ilmeni myös ongelmakohtia kylmän sodan lopulla. Nämä ongelmat liittyivät usein Suomen puolueettomuuteen, tarkemmin Yhdysvaltojen ajoittaiseen skeptisyyteen suomalaisen puolueettomuuspolitiikan suhteen. Yhdysvallat paheksui Suomen äänestyskäyttäytymistä YK:ssa Afganistanin ja Nicaraguan konfliktien suhteen, Kalevi Sorsan lausuntoja julkisuudessa sekä Suomen teknologiavientiä Neuvostoliittoon, erityisesti Rauma-Repolan tapauksessa. Kaikki nämä vaikuttivat Suomen puolueettomuuspolitiikan tasapuolisuuden kyseenalaistamiseen Washingtonissa. Yhdysvallat koki Suomen ajoittain horjuvan pyrkimyksissään lujittaa puolueettomuuttaan, horjuen nimenomaan Neuvostoliiton ja sen politiikan suuntaan.

Pekka Visurin väite siitä, että Suomen ja Yhdysvaltojen välisissä suhteissa ei tapahtunut mitään merkittävää on siis tämän tutkielman varjossa erikoinen väite:

esimerkiksi pelkästään Rauma-Repolan tapaus oli hyvin lähellä vakavasti vahingoittaa Suomen ja Yhdysvaltojen suhteita. Lisäksi suomalaisten rooli Neuvostoliiton toimien tulkkina oli selkeästi merkittävä Yhdysvalloille, siitä kertoi lukuisat keskustelut suomalaisten kanssa Suomen itänaapurin tilanteesta. Myös lukuisat amerikkalaisten vierailut Suomessa – kruununa presidentti Reaganin vierailu 1988 – kertoi selvästi Suomen merkityksestä Yhdysvalloille ja kuinka Suomi koettiin luotettavana kumppanina. Totta on kuitenkin se, että Suomi ei ollut Yhdysvaltain huomion keskipiste ja suurvallalla oli myös muita lähteitä Neuvostoliiton suhteen kuin suomalaiset, mutta Suomen maantieteellinen läheisyys Neuvostoliiton kanssa asetti maan erikoislaatuiseen asemaan: Suomella oli yhteistä rajaa Neuvostoliiton kanssa yli 1000 kilometriä, mutta Suomi ei kuulunut Neuvostoliittoon (kuten esim. Baltian maat) eikä se ollut kansandemokratia. Suomella oli kuitenkin tiiviit suhteet itään ja tätä kautta amerikkalaisten oli helppoa asioida suomalaisten kanssa, kysellen tilannearvioita kilpailevasta suurvallasta pohjimmiltaan saman arvopohjan omaavilta suomalaisilta. Vastaavaa yhdistelmää ei Yhdysvalloille löytynyt mistään muualta.

Lähteet

I Painamattomat lähteet

Arkisto

Ulkoministeriön arkisto (UM), Helsinki

Suomen ja Yhdysvaltojen suhteet 1982-1990 -kansiot. Signum 18-1-YHD,
Signum 18.41 YHD.

Reaganin vierailu-kansio. Signum 18.60 YHD.

Helsinki Summit-kansio. Signum 18.50 NLO.

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Mauno Koiviston Ulkopolitiikka/Selvitykset-kansiot

Library of Congress (LC), Washington DC

Out of The Cold War-videokonferenssin kirjallinen versio. Embassy of
Finland, 2000.

George H. W. Bush Presidential Library (GHWBPL), Texas

Helsinki Meeting Bush-Gorbachev – September 8-9, 1990-kansio.

II Painetut lähteet

Kirjallisuus

Apunen Osmo, *Linjamiehet – Paasikivi-seuran historia*. Tammi, Keuruu 2005.

Aunesluoma Juhana, *Vapaakaupan tiellä – Suomen kauppaja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*. SKS, Hämeenlinna 2011.

Ball S.J, *The Cold War – an International History 1947-1991*. Arnold, Great Britain 1998.

Blomberg Jaakko, *Vakauden kaipuu – Kylmän sodan loppu ja Suomi*. WSOY, EU:ssa 2011.

Cooper James Ford, *Asemamaana Suomi – Amerikkalaisdiplomaatti Suomessa kylmän sodan aikana*. Tammi, Jyväskylä 1998.

Gaddis John Lewis, *the Cold War – a New History*. Penguin Books 2007.

Hanhimäki Jussi M, *Scandinavia and the United States – an Insecure Friendship*. Twayne Publishers, New York 1997.

Harper John Lamberton, *the Cold War*. Oxford University Press, New York 2011.

Herring George C, *From Colony to Superpower: U. S. Foreign Relations Since 1776*. Oxford University Press, New York 2008.

Hobsbawm Eric, *Äärimmäisyyksien aika 1914-1991*. Vastapaino, Tallinna 2014.

Häikiö Martti, *Puolueeton Suomi puolueellisessa maailmassa*. Kirjayhtymä, Hämeenlinna 1985.

Hämäläinen Unto, *Lännettymisen lyhyt historia*. WSOY, Porvoo 1998.

Iloniemi Jaakko, *Vallan käytävillä*. WSOY, Juva 1999.

Isaacs Jeremy & Downing Taylor, *Cold War*. Bantam Press 1998.

Johdatus Suomen ulkopoliikkaan – Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen. Toim. Tuomas Forsberg ja Tapani Vaahtoranta. Gaudeamus, Tampere 1993.

Kallentautio Jorma, *Suomi kylmän rauhan maailmassa*. SKS, Vammala 2005.

Kissinger Henry, *Diplomacy*. Simon & Schuster, New York 1994.

Koivisto Mauno, *Maantiede ja historiallinen kokemus – Ulkopoliittisia kannanottoja*. Otava, Keuruu 1992.

Koivisto Mauno, *Historian tekijät – Kaksi kautta II*. Kirjayhtymä, Juva 1995.

LaFeber Walter, *America, Russia and the Cold War 1945-2006*. McGraw-Hill, New York 2008.

Lindblom Seppo, *Manun matkassa*. Otava, Keuruu 2009.

Majander Mikko, *Mauno Koivisto – Yksinäinen sheriffi, filosofikuningas*. Artikkeliteoksessa *Presidentti johtaa – Suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja*. Toim. Seppo Tiihonen, Maritta Pohls ja Juha Korppi-Tommola. Siltala, Latvia 2013.

Möttölä Kari, *Puolueettomuudesta sitoutumiseen*. Artikkeliteoksesta *Johdatus Suomen ulkopoliikkaan – Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Toim. Tuomas Forsberg ja Tapani Vaahtoranta. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Paavonen Tapani, *Reunalta keskiöön – Suomi ja Länsi-Euroopan integraatio toisen maailmansodan jälkeisellä kaudella*. Artikkeliteoksessa *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*. Toim. Ville Pernaa ja Mari K. Niemi. Edita Prima Oy, Helsinki 2008.

Penttilä Risto E.J., *Moskovasta Brysseliin*. VAPK-kustannus, Helsinki 1992.

Presidentti johtaa – Suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja. Toim. Seppo Tiihonen, Maritta Pohls ja Juha Korppi-Tommola. Siltala, Latvia 2013.

Rantanen Paavo, *Talviministeri – Diplomatian näyttämöiltä politiikan parrasvaloihin.* Gummerus, Jyväskylä 2000.

Rislakki Jukka, *Paha sektori – Atomipommi, kylmä sota ja Suomi.* WSOY, Juva 2010.

Rautkallio Hannu, *Idässä kiinni, länteen kallellaan – USA ja Suomi 1944-1958.* Docendo, Juva 2015.

Rusi Alpo, *Vasemmalta ohi – Kamppailu Suomen ulkopoliittisesta johtajuudesta rautaesiripun varjossa 1945-1990.* Gummerus, Jyväskylä 2007.

Suomalaisen yhteiskunnan historia. Toim. Ville Pernaa ja Mari K. Niemi. Edita Prima Oy, Helsinki 2008.

Suomi Juhani, *Ulkopolitiikka ja ulkoasiainhallinto – Kolikon kaksi puolta.* Gummerus, Jyväskylä 2001.

Suomi Juhani, *Pysähtyneisyyden vuodet – Mauno Koiviston aika 1981-1984.* Otava, Keuruu 2005.

Suomi Juhani, *Epävarmuuden vuodet – Mauno Koiviston aika 1984-1986.* Otava, Keuruu 2006.

Suomi Juhani, *Kohti sinipunaa – Mauno Koiviston aika 1986-1987.* Otava, Keuruu 2008.

Suomi muuttuvassa maailmassa – Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa. Toim. Erkkä Railo ja Ville Laamanen. Edita Publishing Oy, Porvoo 2010.

Suomen historia 9 – Koiviston aika. Toim. Jukka Tarkka, Tuomo Polvinen ja Hannu Soikkanen. Weilin+Göös, Vantaa 1992.

Tarkka Jukka, *Suomen kylmä sota – Miten viattomuudesta tuli voima*. Otava, Keuruu 1992.

Tarkka Jukka, *Max Jakobson – Kylmän sodan diplomaatti*. Otava, Keuruu 2010.

Tarkka Jukka, *Karhun kainalossa – Suomen kylmä sota 1947-1990*. Otava, Keuruu 2012.

The last decade of the Cold War : from conflict escalation to conflict transformation. Toim. Olav Njølstad. Frank Cass cop, London 2004.

Tuikka Timo J, *Urho Kaleva Kekkonen – Kainuusta Kekkoslavakiaan*. Artikkeliteoksessa *Presidentti johtaa – Suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja*. Toim. Seppo Tiihonen, Maritta Pohls ja Juha Korppi-Tommola. Siltala, Latvia 2013.

Törnudd Klaus, *Turvallisuus on oven avaamista – Tarinoita nuorille diplomaateille*. Edita Publishing Oy, Helsinki 2005.

Uuden ulkopolitiikan haasteet – Kekkosen ajasta Koiviston kautta 2000-luvulle. Toim. Jouko Huru. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Valtasaari Jukka, *Myrskyn vuodet – Suomen suunta kylmän sodan jälkeen*. Otava, Keuruu 2009.

Valtasaari Jukka ja Valtasaari Etel, *Suurlähettiläänä suurvallassa – Suomen diplomatiaa Washingtonissa*. Docendo, Saarijärvi 2013.

Valtasaari Jukka, *Suomen turvallisuus*. Docendo, Bookwell Oy 2015.

Vares Vesa, *Suomi lännen silmin*. Artikkeliteoksessa *Suomi muuttuvassa maailmassa – Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Toim. Erkki Railo ja Ville Laamanen. Edita Publishing Oy, Porvoo 2010.

Visuri Pekka, *Suomi kylmässä sodassa*. Otava, Keuruu 2006.

Väyrynen Raimo, *Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Artikkeliteoksesta *Johdatus Suomen ulkopolitiikkaan – Kylmästä sodasta uuteen*

maailmanjärjestykseen. Toim. Tuomas Forsberg ja Tapani Vaahtoranta. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Väyrynen Paavo, *Suomen ulkopolitiikka – Kansallinen doktriini ja tulevaisuuden ihmiskuntapolitiikka*. WSOY, Juva 1989.

Wilson James Graham, *The Triumph of Improvisation: Gorbachev's Adaptability, Reagan's Engagement, and the End of the Cold War*. Cornell University Press, USA 2014.

YYA-Suomi. Toim. Ilkka Herlin. WSOY, Juva 1993.

III WWW-DOKUMENTIT

Www-sivut

CIA:n sähköinen arkisto. Political Fact Sheet: Finland, 28.4.1987, dokumentin numero Eur M87-20060.

<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90T00114R000303110001-0.pdf>

Jaakko Blombergin esitelmä

<http://filosofiklubi.blogspot.fi/2013/04/jaakko-blomberg-yya-sopimus-ja.html>

Jorma Kallenautio, *Suomen puolueettomuuspolitiikka YK:ssa*

<http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=11288&GUID=%7B01658763-95a3-4554-ab8b-317a5c9603ae%7D>

Juha-Matti Ritvanen, *Mauno Koivisto – supervaltojen välinen sillanrakentaja*. (<https://politiikasta.fi/mauno-koivisto-supervaltojen-valinen-sillanrakentaja/>)

Mauno Koiviston haastattelu Kaleva-lehdessä 6.6.2004

<http://www.kaleva.fi/uutiset/ulkomaat/koivisto-reagan-yllatti-meidat-kaikki/379915/>

Paasikivi-seuran luonnehdinta Paasikiven linjasta

<http://www.paasikivi-seura.fi/3>

Ronald Reaganin puhe 17.9.1987

<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1987/091787e.htm>

State Departmentin sähköinen arkisto. Yhdysvaltain Suomen suurlähetystön muistio State Departmentille, U.S. Department of State Case No. F-2012-27671 Doc No. C05283097 Date: 04/03/2013

<https://foia.state.gov/Search/results.aspx?searchText=Finland&beginDate=19850101&endDate=19901231&publishedBeginDate=&publishedEndDate=&caseNumber>

Yhdysvaltain Suomen suurlähetystön verkkosivu. *The United States and Finland: An Enduring Relationship 1919–1989*

https://fi.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/243/2016/11/history015_040tt8393.pdf

Ylen artikkeli 18.11.2014

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/11/18/ruotsin-vuosia-kestaneet-sukellusvenejaudit-vetivat-aina-vesiperan#media=107012>

Ylen uutinen 4.12.2014

http://yle.fi/uutiset/clark_gable_ja_vivien_leigh_talvisodan_tukena_tuulen_viemaa_-_elokuva_kerasi_rahaa_karsivan_suomen_kansan_hyvaksi/7629795

